

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

**Ochrana základních lidských práv v africkém
prostředí (Zimbabwe) – komparace
s kontinentálním typem právní kultury**

Diplomová práce

Iva Kotršálová

Vedoucí práce: JUDr. Stanislav Sádovský, Ph.D., MSc., LL.M.

Praha 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní předepsaným způsobem všechnu použitou literaturu.

V Praze dne 12. dubna 2010

Iva Kotršalová

Chtěla bych poděkovat JUDr. Stanislavu Sádovskému, PhD. za cenné připomínky a rady při vypracování této diplomové práce.

Obsah

1. LIDSKÁ PRÁVA	8
1.1. Pojmové vymezení.....	8
1.2. Vznik a vývoj ochrany lidských práv.....	9
1.3. Klasifikace lidských a občanských práv	11
2. KONTINENTÁLNÍ TYP PRÁVNÍ KULTURY	13
2.1. Vymezení kontinentálního práva.....	13
2.2. Místo kontinentálního právního systému mezi ostatními právními systémy .	13
2.3. Charakteristické prvky kontinentálního práva	14
2.4. Okruhy kontinentálního práva.....	14
3. SYSTÉM OCHRANY ZÁKLADNÍCH LIDSKÝCH PRÁV V KONTINENTÁLNÍM PRÁVU	16
3.1. Univerzální systém ochrany lidských práv	16
3.1.3. Mezinárodní pakty lidských práv.....	18
3.2. Evropský systém ochrany lidských práv	22
3.2.1. Evropská úmluva o lidských právech jako první pilíř evropské ochrany lidských práv	22
3.2.2. Evropský soud pro lidská práva	23
3.2.3. Evropská sociální charta jakožto druhý pilíř evropské ochrany lidských práv	24
3.2.4. Další instituce ochrany	25
3.3. Ochrana základních práv v Evropské unii.....	25
3.3.1. Další prostředky ochrany lidských práv v rámci EU	27
3.3.2. Charta základních lidských práv EU.....	28
3.3.3. Evropský soudní dvůr	30
3.3.4. Koexistence dvou soudních mechanismů ochrany lidských práv v Evropě... 31	
4. AFRICKÝ SYSTÉM OCHRANY LIDSKÝCH PRÁV	33
4.1. Africké právní kultury – historický základ	34
4.1.1. Vymezení afrického práva.....	34
4.2. Regionální systém ochrany lidských práv.....	37
4.3. Politický kontext počátku ochrany lidských práv	38
4.4. Africká charta práv člověka a národů (Banjalská charta)	39
4.4.1. Specifika Charty: nedělitelnost tří generací lidských práv, práva národů a individuální povinnosti.....	40

4.5.	Komise jakožto institucionální implementace dohlížení na dodržování lidských práv	42
4.5.1.	Pravomoci a úskalí Komise.....	42
4.6.	Africký soud pro lidská práva a práva národů	44
4.6.1.	Efektivita práce Soudu	44
4.7.	Africká unie a nové přísliby ochrany lidských práv.....	45
4.7.1.	Orgány Africké unie	47
4.8.	Mezinárodní dokumenty a jejich inkorporace do domácího práva v Africe ..	49
4.9.	Zhodnocení afrického regionálního systému ochrany lidských práv	50
5.	ZIMBABWE A OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV	52
5.1.	Právní systém Zimbabwe	53
5.1.1.	Prameny zimbabwského práva.....	53
5.2.	Historický exkurz.....	56
5.3.	Zimbabwe pod vládou Roberta Mugabeho (1980 – 2000).....	58
5.3.1.	Mugabeho zahraniční politika.....	60
5.3.2.	Krize let 2000 až 2008	61
5.3.3.	Operace Murambatsvina	62
5.3.4.	Ekonomická krize jako důsledek soustavného porušování lidských práv a svobod	63
5.3.5.	Zimbabwe v centru mezinárodní pozornosti.....	64
5.3.6.	Události roku 2008.....	66
5.3.7.	Porušování lidských práv pod jednotnou vládou	68
5.4.	Lidsko-právní význam případové studie Zimbabwe	68
6.	AFRICKÝ SYSTÉM OCHRANY LIDSKÝCH PRÁV V KOMPARACI S KONTINENTÁLNÍM SYSTÉMEM OCHRANY	72
	RESUMÉ	80
	SUMMARY	81
	POUŽITÁ LITERATURA	82
	PŘÍLOHY	87

Úvod

Myšlenka ochrany a zajištění lidských práv byla v průběhu 20. století věnována zvýšená pozornost a zejména v reakci na události druhé světové války docházelo v rámci světových regionů k formování mezinárodních systémů ochrany.

Předmětem zkoumání této práce je regionální systém ochrany lidských práv v Africe. Tento ochranný mechanismus je v porovnání se systémem evropským a americkým nejmladší, avšak od let šedesátých jej charakterizují časté změny a proměny. Mezi nejvýznamnější mezníky lze zařadit přijetí Africké charty lidských práv a práv národů a vznik reformované Africké unie, v rámci jejíhož mezinárodního prostoru se systém ochrany vytváří.

Pozornost v rámci afrického regionu zaměřuje tato práce na Zimbabwe jakožto na stát, jenž prošel obdobím koloniální nadvlády, vítězného osvobození, dobou prosperity a vrcholu, ale také pádu a hospodářského kolapsu doprovázeného realitou porušování základních práv, politického pronásledování menšin a genocidy. Na příkladu Zimbabwe je demonstrováno, že porušování lidských práv se v Africe často odehrává na pozadí formálního systému mezinárodní ochrany.

Cílem této práce je zjistit, zda se v africkém prostředí dá v současné době hovořit o existenci ochrany lidských práv a zda je nastavení mezinárodního afrického systému takové ochrany v souvislosti se změnami, které se udály, schopno zajistit jeho efektivní fungování.

Důležitým vodítkem pro posouzení prvků tohoto systému je jejich komparace s jinými systémy ochrany lidských práv. Pro tento účel byl zvolen systém kontinentální, který je považován za systém nejvyspělejší a dosahující velmi uspokojivých výsledků v praxi.

Výsledky komparativní analýzy obou systémů naznačují podobnosti ve smyslu základních úmluv a institucí mezinárodní ochrany na úrovni obou regionů (za základní prvky ochrany práv afrického kontinentu lze považovat Africkou chartu, Africkou komisi a Africký soud).¹ Existence těchto orgánů ale nestačí k efektivní mezinárodní ochraně, proto jsou při posuzování systému zohledněny širší souvislosti ve vztahu s orgánem Africké unie, kulturními a historickými specifiky afrického kontinentu a především s mírou potenciálu zabezpečit ochranu

¹ Viz dále.

lidských práv na úrovni národní.²

Pro tuto práci je používáno originálních pramenů zastoupených především právními předpisy, mezinárodními úmluvami a oficiálními zprávami nadnárodních institucí. Interpretační prameny zahrnují zejména odborné články zahraničních médií. Zastoupeny jsou monografie a publikace jak české, tak především cizojazyčné. Aktuální otázky a připomínky k dané problematice jsou zpracovány také s využitím internetových zdrojů.

² Systém je zkoumán z hlediska jeho nastavení na úrovni kontinentu, nejsou však zkoumány další aspekty funkčnosti lidsko-právní ochrany jako např. dostupnost informací a právní vědomí občanů.

1. Lidská práva

Každá země a každý národ má a bude mít svou vlastní představu a koncepci, pokud jde o demokracii, občanství a lidská práva. Lidská práva jsou celosvětově rozšířena jako určitý nárok nebo požadavek, v závislosti na rozdílném kulturním vidění se ale jejich interpretace liší. Jelikož je západní židovsko-křesťanská tradice chápána jako kolébka vzniku standardů lidských práv, často si nárokuje univerzalitu jejich účinnosti. I odtud ale pramení negativní vnímání západní kultury a otázkou je, zda rozšiřování této koncepce dostojí svému účelu.

Jde tedy o poměrně diskutované téma, které se zdá o to zajímavější, pokud se předmětem zkoumání stává nejméně vyspělý a poměrně „živý“ systém práv afrického území a systém nejvyspělejší³, tedy kontinentální právo.

1.1. Pojmové vymezení

Pokud bychom lidská práva měli pojmově vymežit ve smyslu západní kultury, dá se říci, že jejich chápání je jednotné a unifikované (přestože definic je nesčetně). Například Organizace spojených národů („OSN“) definuje lidská práva jako „práva, která jsou naší přirozenosti vlastní a bez kterých bychom nemohli žít jako lidské bytosti“ (Bílý 2005, s. 84). Jsou popisována také jako společný jazyk lidskosti a ve vztahu k přirozeným právům, od kterých jsou odvozena, bývají základní lidská práva vymezována jako „archetypy, resp. vzory lidského chování, které se nejlépe v dlouhodobé existenci osvědčily na základě zkušenosti a potřeby jako vzory lidského chování v rámci určité skupiny – společnosti“ (Blahož a kol. 2003, s. 158).

Lidská práva⁴ existovala ještě před vznikem státu jako takového a nelze je pojímat za ta práva, která jsou ustavena zákonodárcem nebo ústavodárcem dané země nebo regionu, neboť jsou to principy stojící nad státem, ústavou a právem, a tvoří tak „práva a svobody, které soudobé lidské společenství obecně uznává za

³ Kontinentální systém je za nejvyspělejší označován v celé řadě publikací (a jeho historický vývoj tomu i napovídá), např. Šturma hodnotí kontinentální systém jako „nejvyspělejší z regionálních systémů ochrany lidských práv, který jde v mnohém nad rámec univerzálních standardů přijatých v rámci OSN.“ (Šturma 2003, s. 27).

⁴ Pojmové vymezení dále zahrnuje občanská práva, kterým i rozumíme „*ta práva a svobody, které vyplývají ze statusu člověka jako občana určitého státu*“ (Blahož a kol. 2003, s. 161).

práva a svobody všech lidí, bez ohledu na stát, ve kterém žijí“ (Blahož a kol. 2003, s. 161). V tomto tvrzení lze najít shodu u Hanse Maiera, který lidským právům přiřazuje akcent vyžadování respektu „jakési sféry svobody“ ze strany státu (Maier In Hanuš 2001, s. 118 – 119).

Dá se říci, že s ohledem na základní charakteristiky lidských práv panuje celosvětově jednotný přístup, ovšem v měnícím se globálním scénáři (plném změn společenských a politických uspořádání, včetně procesů hospodářského rozvoje) často vystupují hlasy zpochybňující univerzalizmus euroamerického pojetí lidských práv. V literatuře se setkáme s přístupy kladně hodnotícími tento koncept, ale i s přístupy, které zpochybňují oprávněnost evropské křesťanské civilizace „univerzalizovat“ své vlastní pojetí. Panikkar (2008, s. 181 - 199) ve své argumentaci např. zdůrazňuje, že „žádný koncept není univerzální“, neboť je převážně platný pouze tam, odkud pochází. Kultura, která dala vzniknout této koncepci, by se tak údajně musela stát univerzální kulturou. Ze současných světových událostí je ovšem patrné, že trans-kulturní hodnoty neexistují.

Velký počet rozmanitých kultur a etnik, včetně jejich odlišností a rozdílných hodnotových systémů, napovídá, že nelze nadřazovat jednu kulturu nad druhou. Na tomto místě lze souhlasit s Maierem, který uvádí, že lidská práva by měla absorbovat celou řadu těchto kulturních prvků a ty by měla začleňovat do daného existujícího systému. Univerzalita by tak neměla být uniformní a zjednodušená, ale měla by být rozmanitá a mnohotvárná. Novou univerzalizaci si představuje jako vyrůstající „zdola“, nikoliv jako nařízenou shora. (Maier In Hanuš 2001, s. 26 - 31). Měla by tak absorbovat onu různorodost a zapracovat ji do systému tak, aby přinesla užitek, což se zdá být úkol velmi nelehký.

1.2. Vznik a vývoj ochrany lidských práv

Nároky, privilegia či svobody existovaly již ve starších společnostech, avšak v podobě ucelených katalogů se objevují až díky průběhu moderních revolucí. Vzniká tak nové pojetí lidských práv jakožto práv univerzálních (týkající se všech lidí bez výjimky), individuálních (jako bezprostředně náležících každému jednotlivci), vrozených (tj. vyplývajících z lidské přirozenosti) a v neposlední řadě nárokových si od státu jejich respektování. Tato představa se váže až k poststávovské společnosti z toho důvodu, že člověk zde poprvé začal vystupovat

jako individualita, tedy v odproštění od různých svazků, rodů, skupin apod.

Historický průlom nastal v druhé polovině 18. století, jejímž charakterizujícím rysem byla volnost, vymaňování se ze starých společenských svazků a přežitého stavovského řádů. Snaha o znovunastolení této volnosti a vymanění se z „pout řetězů“⁵ byla také cílem revolucí a hnutí, jež probíhaly ve Francii a Spojených státech v tomto období. 19. století pak na toto úsilí navázalo a pokračovalo v pozitivizaci a upevňování lidských práv, z nichž se stala práva základní. Přeneseme-li se do druhé poloviny 20. století, můžeme sledovat další vlnu výrazného oživení myšlenky lidských práv, zejména po druhé světové válce a pod dojmem moderních totalitních režimů, kdy význam lidských práv roste především v postavení jednotlivce vůči státu.

Jak již bylo nastíněno, první ucelená podoba historického vymezení lidských práv je „produktem“ americké a francouzské revoluce.⁶ Ať už to je Prohlášení nezávislosti USA z roku 1776, Deklarace práv člověka a občana z roku 1789 ve Francii, první cyklus Dodatků k Ústavě USA z roku 1791 a početné ústavní úpravy demokratických států po konci druhé světové války, jsou to dokumenty, které předcházely univerzálním mezinárodněprávním aktům o lidských právech.⁷

Mezi prvními významnými ale právně nezávaznými mezinárodními akty o lidských právech můžeme jmenovat Deklaraci spojených národů z roku 1942. Právně závazným aktem pro všechny členské státy se poté stala Charta OSN z roku 1945, u níž se ale později jako nevýhoda ukázala nadměrná obecnost ve formulaci daných práv, což poskytovalo jednotlivým státům či regionům prostor pro širokou interpretaci a různý výklad lidských práv. Zásadní myšlenky pak přinesla Všeobecná deklarace lidských práv OSN z roku 1948 (dále jen Všeobecná deklarace). Přestože byla pouze doporučením, stala se výchozím bodem celé řady regionálních a globálních úmluv.

V následném vývoji na mezinárodní úrovni dominuje vznik Mezinárodního

⁵ V referenci k Rousseauově prohlášení, že „Člověk se narodil jako svobodný a všude je spoután řetězy“, které reflektovalo nová očekávání a politování nad tradičními řády, které člověka svazují od jeho přirozené svobody a volnosti.

⁶ Ačkoliv nelze opomenout některé významné dokumenty, jež tvořily mezníky v institucionálním vývoji lidských práv ještě před 18. stoletím, tedy zejm. Magnu Chartu Libertatum z roku 1215, z jejíhož obsahu vzniká princip nedotknutelnosti svobody jednotlivce, či např. Habeas Corpus Act z roku 1679, který v dějinách Evropy položil základ principů ochrany této nedotknutelnosti a stanovil principy zbavení svobody, o kterých může rozhodovat pouze nezávislý soud.

⁷ Což poukazuje na fakt, že z historického hlediska byla prvotní ústavněprávní úprava základních lidských práv a teprve po ní následovala úprava mezinárodněprávní.

paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966 (o kterých je podrobněji pojednáno v kapitole 3.1.3), ale vznikalo mnoho dalších aktů regionálního charakteru. Na prvním místě pro evropský region můžeme jmenovat Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla přijata vyspělými demokratickými státy Rady Evropy v roce 1950 a stala se průlomem ve vývoji mezinárodněprávních garancí lidských práv, jelikož na jejím základě byly konstituovány Evropská komise pro lidská práva (dále jen Evropská komise) a Evropský soud pro lidská práva (dále jen Evropský soud). Státy, které prohlášením uznaly pravomoc Komise přijímat stížnosti fyzických a právnických osob, týkající se porušování práv upravených v Úmluvě, jsou tak rozhodnutím Komise, resp. Soudu, vázány. Tím byly položeny základy nadstátní soudní ochrany dodržování lidských práv.

Nelze opomenout ani další dílčí mezinárodní úmluvy, jež výrazně přispěly k ochraně lidských práv, jako např. Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1965, Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979, Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984 nebo Úmluvu o právech dítěte z roku 1989.

Všeobecní deklarace byla inspirací jednotlivým regionům, na jejichž úrovni vznikly dokumenty ochrany lidských práv jako Americká úmluva o lidských právech z roku 1969 nebo Africká charta práv člověka a národů z roku 1986, která bude předmětem zkoumání v pozdější části této práce.

1.3. Klasifikace lidských a občanských práv

Přístup teoretiků k otázce třídění lidských a občanských práv není jednotný, nejrozšířenější však bývá rozdělení do tří, někdy čtyř, základních kategorií (generací) v závislosti na výběru kritéria.

Z obsahového hlediska⁸ jsou do 1. generace řazena osobní práva a svobody, kam náleží zejména osobní nedotknutelnost, svoboda pobytu, svoboda vyznání, právo na

⁸ Srov. dělení dle hlediska historického – Šišková uvádí tří generační klasifikaci, kde 1. generace obsahuje osobní, občanská a politická práva, která byla deklarovaná v období buržoazních revolucí v 17. - 19. století. Základy 2. generace datuje do období nového liberalismu pod vlivem dělnického a sociálního hnutí v období od konce 19. století a počátku 20. století, tedy práva hospodářská, sociální a kulturní. 3. generace představuje práva nově se utvářející, která jsou také nazývána „moderními

soukromé vlastnictví, záruky proti neoprávněnému uvěznění, zákaz mučení a nelidského zacházení a další. Někteří teoretici do této kategorie také řadí svobodu smýšlení, což ovšem může být řazeno do kategorie následující, tedy do 2. generace politických práv a svobod, kam náleží například svoboda slova, tisku a šíření zpráv, svoboda shromažďování a spolčování, aktivní a pasivní volební právo a další. Sociální, hospodářská a kulturní práva jsou pak řazena do 3. generace, k níž dále náleží například právo na práci, právo na nemocenské a sociální zabezpečení, právo na vzdělání, právo na ochranu zdraví a další. Tato práva jsou v evropském prostředí především výsledkem sociálního vývoje po velkých změnách nazírání na společnost a stát po druhé světové válce. Šišková vedle tří generací práv uvádí i 4. generaci práv smíšené povahy, jakožto skupinu práv nově se utvářejících. Patří sem například právo na hodnotné životní prostředí a nedotčenou přírodu, či individuální práva v podobě práva se lišit, práva na životní styl, který si člověk zvolí a další⁹ (Šišková 2008, s. 20-21).

Toto dělení je čistě formální a pomocné a v mnoha případech je začlenění do té které kategorie sporné. Blahož a kol. upozorňují na skutečnost, že jednotlivá práva jsou často zařaditelná do více kategorií najednou (např. na princip rovnosti lze nahlížet jak z pohledu práv politických, tak z pohledu práv sociálních a osobních) (Blahož a kol. 2003, s. 172).

Bez ohledu na kategorizaci lidských práv, principiálně tvoří jeden nedělitelný celek. V tomto směru se danému principu nejvíce přiblížila, přes četné nedostatky, zejména Africká charta (podrobněji viz kapitola 4.4).

právy“ či „právy solidarity“ a jejich vyhranění je datováno od 70. let 20. století dále (2008, s. 20).

⁹ V EU jsou zastoupena práva všech čtyř generací. Čtvrtá generace se jeví zajímavým přístupem jakožto reflexe na stále se vyvíjející vědeckotechnický pokrok a globální problematiku ekologického rázu.

2. Kontinentální typ právní kultury

2.1. Vymezení kontinentálního práva

Kontinentálním právem rozumíme objektivní právo uplatňované v rámci tzv. kontinentálního právního systému. Jedná se o systém psaného práva, který má původ v právu římském, na základě jehož recepce také v 19. století vznikl. Název kontinentální vychází z oblasti jeho geografického původu, tou je kontinentální Evropa. V průběhu historie se pak dále rozšiřoval, především cestou kolonizace, i mimo evropský kontinent.

2.2. Místo kontinentálního právního systému mezi ostatními právními systémy

Kontinentální systém je jedním z tzv. „velkých právních systémů,“¹⁰ které najdeme ve světě. Vedle kontinentálního právního systému se k právním systémům řadí zejména angloamerický právní systém a dále obvykle tzv. islámské právo, které není tak právem státu, ale spíše právem osob určitého náboženského společenství, a které se pro svou neúplnost ovšem zpravidla uplatňuje nevýlučně, v kombinaci s jedním z výše zmíněných právních systémů. Za protějšek kontinentálního právního systému se tedy považuje zejména právo angloamerické, jehož systém vznikl v Anglii a odtud se rozšířil do Severní Ameriky, Austrálie, na Nový Zéland a do dalších zemí Britského společenství. Hlavními subsystemy angloamerického práva je právo anglické a právo USA. Typickým rozdílem mezi angloamerickým a kontinentálním právem je větší rozmanitost pramenů práva – vedle práva psaného se v případě angloamerického práva užívá takzvané právo soudcovské (precedenční), kde se soudce právo nejen nalézá (jak je tomu v podmínkách kontinentálního práva), ale také sám svými rozhodnutími vytváří (Knapp 1996, s. 112 - 118).

¹⁰ Termín „právní systém“ zde užíváme ve smyslu skupiny právních řádů, které vykazují podobnosti a vychází se společných historických základů. „Velkým“ potom daný systém nazýváme, pokud zahrnuje větší množství států (Gerloch 2004, s. 112).

2.3. Charakteristické prvky kontinentálního práva

Nejtypičtější charakteristikou kontinentálního práva je užití psaného práva vycházejícího z legislativního procesu jako jediného pramenu práva, ke kterému jsou další případné prameny práva (s výjimkou normativní smlouvy) vždy subsidiární. Na rozdíl od práva angloamerického je zde zcela vyloučena tvorba práva soudy, které to, co je právem, v podmínkách kontinentálního práva výlučně jen nalézají. To neznamená, že by soudcovské nálezy byly úplně bez významu, jejich míra se u jednotlivých subsystémů liší. Tento nejtypičtější rozdíl mezi právem kontinentálním a angloamerickým se však v posledních desetiletích relativizuje a význam judikatury v prostředí kontinentálního práva roste. Dalším typickým prvkem kontinentálního práva je existence takzvaných kodexů neboli zákoníků – ty „upravují uceleně právní problematiku určitého právního odvětví nebo alespoň jeho převážné části“ a v angloamerickém právu se nevyskytují (Gerloch 2004, s. 113). Neposledním rozdílem obou právních systémů (charakterizujeme-li kontinentální právo jeho vymezením vůči právu angloamerickému) je tradiční dělení kontinentálního práva na soukromou a veřejnou část, které se v právu angloamerickém neuplatňuje. Dalšími rozdílnostmi jsou například odlišná právní terminologie, určitá specifika v pojetí právního státu a následně další odlišnosti, které vyplývají z výše uvedeného.

2.4. Okruhy kontinentálního práva

Kontinentální právo se dále člení na více subsystémů,¹¹ které vznikaly vývojem právního myšlení a v procesu historického napodobování a imitace (Knapp 1996, s. 113). Mezi tyto patří okruh francouzský, který pokrývá většinu západoevropských zemí a země Latinské Ameriky, četné země Blízkého i Dálného východu a jihovýchodní Asie, africké státy na území bývalých koloniích atd. Dále okruh rakouský, jehož vliv ponechal stopy na území bývalého Rakouska-Uherska; okruh německý, který svým vlivem zasahuje na Dálný východ – do předrevoluční Číny a Japonska. Naopak na území Blízkého východu zasahuje svým vlivem subsystém švýcarský. Delší poznámku si vzhledem k tomu, že na tomto okruhu je

¹¹ V závislosti na autorovi existují alternativní členění systémů.

zčásti založeno i právo zimbabwské, zaslouží podsystém skandinávský (kam se kromě skandinávských států řadí i Dánsko), který nepostihla recepce římského práva – její prvky se objevily až později. Do té doby se však právní řády těchto států vyvíjely samostatně, z čehož plynou četná specifika. Občanské zákonodárství skandinávských zemí ani dnes neusiluje o vyčerpávající úpravu látky, nýbrž ponechává značný prostor pro aplikaci práva obyčejového a zejména také pro soudcovskou tvorbu práva, která tu bývá uznávána za důležitý pramen práva.

Samostatně můžeme vydělit i okruh latinskoamerický, jenž byl sice ovlivněn okruhem francouzským a německým, ale jeho specifické kulturní prostředí dalo vzniku určitých odlišností. Četnými specifiky se vyznačují také právní řády bývalých států socialistického bloku, tyto jsou nazývány okruhem bývalého socialistického práva.

3. **Systém ochrany základních lidských práv v kontinentálním právu**

3.1. **Univerzální systém ochrany lidských práv**

Počátek mezinárodní ochrany lidských práv v současném slova smyslu můžeme časově zařadit ke konci 2. světové války. I před ní sice nalezneme události, které měly z mezinárodního hlediska vliv na koncepci ochrany lidských práv, např. již zmíněnou americkou a francouzskou revoluci, jejichž výsledkem bylo vyhlášení kodexů lidských práv. Tyto měly však mezinárodní vliv spíše v rovině ideové.

Rozsah událostí a zločinů spáchaných za druhé světové války vyvolal nutnost vypracovat kodexy lidských práv s mezinárodní platností a celosvětovou podporou jejich provádění, které by vzniku podobných událostí pomohly zabránit. Práce na kodifikacích byly bezprostředně po válce zahájeny pod záštitou nově vzniklých mezinárodních organizací – OSN, na úrovni mezinárodní, a Rady Evropy, na úrovni kontinentální.

3.1.1. **Mezinárodní ochrana lidských práv**

Společnost národů, předchůdce OSN, reagovala na druhou světovou válku na jaře 1945 na Konferenci Spojených národů o mezinárodním uspořádání přijetím **Charty OSN** jako zakládajícího statutu Organizace spojených národů¹². Ta se stala prvním mezinárodně významným dokumentem v oblasti lidských práv. OSN si zde vytyčila své základní cíle, mezi nimi také „*prohlásit znovu víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen, národů velkých i malých*“¹³ a prostředky k jejich dosažení. K Chartě OSN je připojen také zakládací statut Mezinárodního soudního dvora jakožto orgánu příslušného pro řešení sporů mezi státy a podávání posudků o právních otázkách na žádost oprávněných orgánů. Jako pomocný orgán byla zřízena také Komise pro lidská práva, jejímž prvním úkolem bylo mj. vypracovat návrh listiny práv.

¹² Na založení OSN se podílelo 51 států.

¹³ Výňatek z Charty OSN, Úvod Z: Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora [online]. Praha: 2005 [cit. 2009-12-09]. Dostupné z: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojnych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>>.

3.1.2. Všeobecná deklarace lidských práv a základních svobod

Jedním z prvních kroků nově vzniklé organizace bylo zahájení prací směřujících k přijetí takového kodexu základních lidských práv, se kterým by projevil konsenzus všechny státy, a vytvořily tak katalog práv celosvětově uznávaný a státy vynucovaný. Vzhledem k vysokému počtu států s různými kulturními tradicemi se toto však ukázalo být nelehkým úkolem. Valné shromáždění OSN nejprve v roce 1947 rozhodlo o přijetí dvojice dokumentů, které by byly součástí tzv. „Mezinárodní listiny práv“. Ta měla být tvořena právně nezávaznou deklarací a paktem v podobě mezinárodní smlouvy. První plánovou část Mezinárodní listiny se pod názvem Všeobecná deklarace lidských práv a základních svobod podařilo přijmout již v roce 1948. Datum jejího přijetí, 10. prosinec, se připomíná jako mezinárodní den lidských práv.

Základní myšlenkovou linií této Deklarace vyjadřuje čl. 1: „Všichni lidé se rodí svobodní a rovni v důstojnosti a právech. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství“. Deklarace je prvním mezinárodním nástrojem obecné povahy vyhlášujícím ucelený katalog práv, která jsou přiznána každému jednotlivci. Autoři Deklarace vymezují dvě skupiny lidských práv: první skupinu vyjadřuje čl. 3: „Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost“. Tento článek je základem pro občanská a politická práva, která jsou dále uvedena v čl. 4 až 21.¹⁴ Druhá skupina je založena na čl. 22, který také uvádí, že každý má nárok na uskutečňování práv, jež jsou „nezbytná k jeho důstojnosti a k svobodnému rozvoji jeho osobnosti“. To je podkladem pro čl. 23 až 27, které vyjadřují lidská hospodářská, sociální a kulturní práva.¹⁵

Deklarace byla přijata pouze jako rezoluce Valného shromáždění OSN a tudíž není právně závazná, jak také sama přiznává ve své preambuli, a ačkoli nezakládá žádné kontrolní mechanismy¹⁶, její význam je nezpochybnitelný a přesáhl i řadu právně precizních smluv. Její obsah dosáhl dle mnoha odborníků úrovně obyčejového práva; zásady v ní stanovené se staly mezinárodním

¹⁴ Je třeba poznamenat, že toto dělení není zcela přesné, jelikož právo na život se neodvíjí od vztahu fyzické osoby a státu, ale patří mezi práva základní.

¹⁵ Deklarace byla prvním mezinárodním dokumentem, jímž byla i tato druhá skupina práv zařazena mezi základní lidská práva.

¹⁶ Ty byly převážně smluvní cestou vytvořeny později a mají různou podobu v rámci úrovně OSN a úrovně regionální.

standardem užívaným pro posuzování úrovně dodržování ochrany lidských práv a svobod na světě. Její text se stal inspirací pro desítky ústav států vznikajících po druhé světové válce a východiskem pro řadu právně závazných mezinárodních a regionálních úmluv.¹⁷

3.1.3. Mezinárodní pakty lidských práv

Přijetí druhé části Mezinárodní listiny lidských práv bylo vzhledem k její právní závaznosti o poznání obtížnější a než k němu došlo, uběhlo necelých dvacet let. Úmluvy byly nakonec přijaty dvě – Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.¹⁸

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech obsahuje více práv hospodářské, sociální a kulturní povahy, než je tomu ve Všeobecné deklaraci, a ve svých člancích Pakt navazuje na čl. 22 - 27 Deklarace, které dále detailněji rozvádí a předvídá nejvhodnější postupy pro jejich realizaci.¹⁹ Na rozdíl od druhého Paktu jsou závazky zde obsažené spíše proklamativní a mají podobu programových více než bezprostředně vykonatelných závazků (např. právo na práci (čl. 6), právo na ochranu zdraví (čl. 12), právo na vzdělání (čl. 13), kulturní práva (čl. 15) a další). Konkrétních závazků je zde obsaženo pouze minimum (např. právo na stávkou (čl. 8), povinnost trestně postihovat námezdné zaměstnávání dětí (čl. 10). Stejně tak kontrola plnění povinností zůstává v rovině informativní. Článkem 16 se státy zavazují podávat Ekonomické a sociální radě OSN zprávy o opatřeních a pokroku, kterých dosáhly při „zajišťování práv uznaných v tomto paktu.“

¹⁷ Od doby přijetí Všeobecné deklarace byla přeložena do více než dvou set jazyků a stala se součástí ústav mnoha zemí.

¹⁸ Pro Československo vstoupily pakty v platnost v roce 1976, pro Zimbabwe v roce 1991. Stoupenci zachování pouze jedné úmluvy namítali, že nelze dělit lidská práva do dvou kategorií, jelikož jsou stejně důležitá a mají být chráněna a rozvíjena současně. Rozdělení do dvou paktů ovšem koresponduje s rozdílnými implementačními mechanismy práv v nich ustanovených. Pro porušování občanských a politických práv byl vyhrazen systém mezistátních či popř. individuálních (na základě Opčního protokolu) stížností, zatímco pro kontrolu postupné realizace hospodářských, sociálních a kulturních práv byla zvolena procedura podávání zpráv (Šturma 1999, s. 5).

¹⁹ Např. podle čl. 13 Paktu je k dosažení Paktem stanoveného výsledku – zpřístupnění vzdělání pro každého – za nejvhodnější z volitelných prostředků označováno postupné zavádění bezplatného středoškolského a vyššího vzdělání.

V roce 1985 byl Ekonomickou a sociální radou OSN založen Výbor pro ekonomická, sociální a kulturní práva, aby dohlížel na zavádění paktu v účastnických státech. Tento odborníky tvořený orgán zkoumá předkládané zprávy a jedná o nich se zástupci příslušných vlád. Na základě hodnocení zpráv pak předkládá státům svá doporučení.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech také vychází ze Všeobecné deklarace, nicméně je mnohem konkrétnější a bohatší. Článek 1 je věnován právu národů na sebeurčení. Druhá část paktu obsahuje obecná ustanovení vztahující se ke všem konkrétním právům upraveným v Paktu. V čl. 2 se hovoří o obecném závazku státu „respektovat práva uznaná v tomto Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci“ a o nutnosti přijmout nutná zákonodárná opatření a prostředky k realizaci a nápravě stanovených práv.

Katalog občanských a politických práv obsahuje třetí část Paktu, která opět navazuje a rozvádí práva prohlášená Všeobecnou deklarací, např. právo na život (čl. 6), zákaz mučení a krutého, nelidského, či ponižujícího zacházení nebo trestu (čl. 7), zákaz otroctví a nevolnictví (čl. 8), nebo např. zákaz retroaktivní aplikace trestního práva (čl. 15), svobodu myšlení, svědomí a náboženství (čl. 18).

Kontrolní mechanismus Paktu je upraven v části čtvrté. Orgán stanovený Paktem, Výbor pro lidská práva, je složen z osmnácti volených expertů. Výbor má za úkol prostudovat zprávy o opatřeních přijatých k provádění práv uznaných v Paktu, a o pokroku, jehož bylo v tomto dosaženo. Pakt o občanských a politických právech předvídá, že stát může před Výborem pro lidská práva vznést stížnost proti jinému státu pro porušení ustanovení Paktu. Stížnost lze ale směřovat pouze proti státu, který je smluvní stranou jak Paktu, tak jeho **Opčního protokolu z 1966**, ve kterém se státy zavazují být subjektem tohoto donucovacího mechanismu. Nedojde-li Výbor k řešení, vyhotovuje závěrečnou zprávu. Za souhlasu obou států může podstoupit spor ad hoc vytvořené Smírčí komisi, která svoji činnost rovněž uzavře zprávou. Tentýž Opční protokol předpokládá, že také *jednotlivci* podléhající jurisdikci státu, který k protokolu přistoupil, se mohou obracet na Výbor. Ten se případem zabývá poté, co se současně ujistí, že byly vyčerpány vnitrostátní nápravné prostředky. Následně vyzve dotyčný stát k zaujetí stanoviska. Výsledky svých šetření Výbor uveřejní a shrne ve své výroční zprávě.

3.1.4. Další důležité mezinárodní úmluvy a mechanismy ochrany²⁰

Na tzv. „Mezinárodní listinu práv“²¹ dále OSN navázala přijetím množství smluv věnujících se konkrétním aspektům v rámci ochrany lidských práv, určitými typy porušení lidských práv, nebo právy pouze určitých kategorií či skupin. Pro představu je zde podán pouze stručný výčet některých z nich. Jedná se například o Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidy z roku 1948²², která definuje genocidu a zavazuje státy, aby vydávaly osoby z genocidy obviněné do rukou spravedlnosti, nebo o Úmluvu o právním postavení uprchlíků z roku 1951²³, která definuje status a práva uprchlíků. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace z roku 1966²⁴ definuje rasovou diskriminaci a zavazuje státy k přijetí opatření k jejímu odstranění. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979²⁵ zaručuje rovnoprávné postavení žen a mužů před zákonem a blíže určuje opatření na odstranění diskriminace žen z hlediska politického a veřejného života, národnosti, vzdělání, zaměstnání, zdraví, manželství a rodiny. Opční protokol k úmluvě z roku 1999 umožňuje jednotlivcům předkládat výboru stížnosti na porušování úmluvy. Na půdě Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu („UNESCO“) byla sjednána Úmluva o boji proti diskriminaci v oblasti vzdělání z roku 1960²⁶, v níž se státy zavazují k zrušení všech opatření, která by mohla vést k diskriminaci v oblasti vzdělání, ať už se jedná o rozlišování založeném na rase, pohlaví, jazyce, náboženství či jiném smýšlení. Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984²⁷ prohlašuje mučení za mezinárodně uznávaný zločin a ukládá státům povinnost předcházet podobným činům a trestat jejich pachatele. Úmluva o právech dítěte z roku 1989²⁸ se věnuje všem aspektům lidských práv a jejich dodržování u dětí.

Starší z těchto úmluv většinou nezřizují speciální implementační orgány. U

²⁰ Ačkoliv je tato kapitola zařazena do oddílu kontinentálního práva, je třeba upřesnit, že se zmíněné úmluvy netýkaly pouze evropského kontinentu. K těmto úmluvám přistoupily i státy ostatních regionů (včetně regionu afrického).

²¹ Tj. Všeobecnou deklaraci a Pakty lidských práv.

²² Text dokumentu podrobně viz (Flegl 1998, s. 290).

²³ Tamtéž, s. 113.

²⁴ Tamtéž, s. 142.

²⁵ Tamtéž, s. 125.

²⁶ Tamtéž, s. 137.

²⁷ Tamtéž, s. 205.

²⁸ Tamtéž, s. 81.

novějších se již ustanovení o takových orgánech objevují, avšak jejich činnost se omezuje na zhodnocení zpráv a informací, například Opční protokol k Úmluvě o zákazu mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení a trestání umožňuje užití implementačního mechanismu v podobě Výboru OSN proti mučení. Objevuje se tendence posilovat slabý kontrolní mechanismus možností individuálních stížností; toto je možné např. na základě již zmíněného Opčního protokolu k Úmluvě o odstranění všech forem diskriminace žen.

Ve výčtu bychom mohli dále pokračovat, což ovšem není smyslem této práce, avšak lze na výše uvedeném nástinu alespoň demonstrovat, že garance jednotlivých lidských práv dostala svou konkrétní podobu, a byla tak zvýšena naděje na její úspěšnou realizaci.

Pro dotvoření přehledu je třeba na tomto místě zmínit i **úmluvy Mezinárodní organizace práce** („MOP“), jejíž bohatá normotvorná činnost probíhala od roku 1919. Samozřejmě ne všechny úmluvy MOP mají charakter smluv o lidských právech a základních svobodách, avšak mezi ty, které se této problematice dotýkají, můžeme zařadit např. Úmluvu č. 105 o odstranění nucené práce z roku 1957²⁹, Úmluvu č. 154 o podpoře kolektivního vyjednávání z roku 1981³⁰ nebo Úmluvu č. 100 o stejné odměně mužských a ženských pracovníků za práci stejné hodnoty z roku 1951³¹. V rámci MOP již existuje institucionalizovaný systém kontroly dodržování všech úmluv a v tomto případě lze hovořit i o poměrně vyspělém kontrolním mechanismu.

Mimo orgánů a mechanismů zřízených na základě jednotlivých smluv působí v rámci OSN také orgány a postupy odvozené přímo z Charty OSN. Mezi nejdůležitější patří **Rada pro lidská práva**³² a **Vysoký komisař OSN pro lidská**

²⁹ Flegl 1998, s. 285.

³⁰ Tamtéž, s. 194.

³¹ Tamtéž, s. 178.

³² Rada pro lidská práva nahradila v roce 2006 Komisi pro lidská práva (dále jen „KPLP“). Byla zřízena jako orgán přímo podřízený Valnému shromáždění a jako taková má rozsáhlejší pravomoci než měla původně Komise. Uplatňuje tzv. všeobecný periodický přezkum plnění lidsko-právních závazků, jemuž jsou během čtyřletého cyklu postupně podrobeny všechny státy, s určitými modifikacemi bude nadále využívána tzv. speciální procedura zřízená bývalou KPLP. Od KPLP Rada převzala také proceduru stížností (ovšem nikoli individuálních, ale stížností, v nichž jde o situaci hrubého a systematického porušování lidských práv a výsledkem může být nejvíce odsouzení příslušné vlády za neplnění závazků z Charty OSN). V souvislosti s ustanovením Rady došlo také ke vzniku nové procedury stížností, která se zabývá konzistentními projevy masových a věrohodně potvrzených porušování všech lidských práv a základních svobod kdekoli ve světě. Výsledkem procedury je opět zpráva, kterou předává tzv. Skupina pro situace Radě s doporučením dalšího postupu. Více viz www.osn.cz.

práva.³³ Neméně důležitou úlohu hraje přítomnost pracovníků OSN v terénu, pořádání konferencí a celková osvěta a vzdělávání v této oblasti.

3.2. Evropský systém ochrany lidských práv

Evropská úprava lidských práv je mnohými odborníky označována jako nejvyspělejší z regionálních systémů ochrany lidských práv. Oproti americkému nebo africkému regionu je ovšem výklad evropských standardů mnohem komplikovanější z důvodu koexistence více institucí a právních okruhů, které se mohou obsahově nejen doplňovat, ale také překrývat.

Jako nejvýznamnější se na tomto místě patří zmínit lidská práva vyplývající z dokumentů Rady Evropy a Evropské unie. Ochrana lidských práv v Evropě totiž stojí na těchto dvou základních systémech, lépe řečeno, na starším systému, který vznikl na půdě Rady Evropy a jejímž stěžejním dokumentem je Evropská úmluva o lidských právech, a na systému Evropské unie, respektive na Chartě základních práv EU a její právní závaznosti.³⁴ Současně existují také dva mechanismy soudní ochrany lidských práv, tedy Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku a Evropský soudní dvůr v Lucemburku.

3.2.1. Evropská úmluva o lidských právech jako první pilíř evropské ochrany lidských práv

Rada Evropy jakožto další instituce, která byla založena v reakci na 2. světovou válku a která si dala za jeden z cílů ochranu lidských práv, vznikla v roce 1949 jako nejstarší politická organizace na evropském kontinentu. Dosavadním největším úspěchem této organizace bylo dosažení konsenzu k uzavření Evropské úmluvy o lidských právech, která byla přijata v roce 1950 a v platnost vstoupila v roce 1953. Úmluvu jako závazný právní dokument ratifikovalo 47 států. Obsahově se konvence inspirovala Všeobecnou deklarací lidských práv a základních svobod a

³³ Vysoký komisař OSN pro lidská práva nese hlavní odpovědnost za činnost OSN na poli lidských práv. Mezi jeho úkoly patří např. podpora a ochrana efektivního uplatňování lidských práv, podněcování mezinárodní spolupráce této oblasti, podpora a koordinace činnosti na podporu lidských práv v rámci OSN. Dále je vysoký komisař pověřen reagovat na vážná porušování lidských práv a podnikat preventivní akce. V rámci snahy zabránit porušování lidských práv se vysoký komisař snaží navázat dialog o lidských právech se všemi vládami světa. Více viz www.osn.cz.

³⁰ O obou systémech je pojednáno v dalších kapitolách.

ustanovuje především ta práva, která řadíme mezi občanská a politická, což vyplývá i z jejího omezení na úpravu práv, která na mezinárodní úrovni pokrývá již zmíněný Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Kromě katalogu práv obsažených v této úmluvě je jejich výčet rozšířen jak speciálními smlouvami a protokoly,³⁵ tak je dotvářen případovou studií Evropského soudu. Z jejich šestašedesáti článků lidská práva prohlašuje článků jedenáct. Zbytek se věnuje jejich implementaci a zajištění jejich dodržování.

Základní zásadou mechanismu vytvořeného Úmluvou je jeho podpůrnost. Její ustanovení musí být prováděna především na národní úrovni, teprve pokud národní jurisdikce selže, přichází ke slovu instituce, které pro účely kontroly svého dodržování Úmluva ustanovila. Jako hlavní implementačními orgány byly smlouvou stanoveny Evropská komise (ta ověřovala příslušnost soudu ke stížnostem, zjišťovala skutečnosti a případně se pokusila o smírné řešení sporu) a Evropský soud pro lidská práva. Tyto byly za účelem dosažení vyšší efektivity přijetím 11. protokolu k Úmluvě sloučeny v orgán jediný – Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“).

3.2.2. Evropský soud pro lidská práva

Evropský soud pro lidská práva jakožto jeden z institucionálních mechanismů ke kontrole dodržování práv ustanovených v Evropské úmluvě, je jednou z charakteristik, která činí z této Úmluvy jeden z nejefektivnějších mezinárodněprávních instrumentů na ochranu lidských práv. Inovační proces Evropské úmluvy tkví především v tom, že je zde poprvé umožněno nejen všem smluvním státům (mezistátní stížnost), ale i jednotlivcům, skupinám jednotlivců či nevládním organizacím (individuální stížnost) podávat stížnost na porušení práv chráněných Úmluvou v některém ze smluvních států. Co se počtu týká, tak lze říci, že individuální podání mnohonásobně převyšují (Šturma 2003, s. 31).³⁶ Rozhodnutí

³⁵ Mezi zmíněnými právy najdeme např. právo na život (čl. 2), svobodu, nedotknutelnost a osobní bezpečnost (čl. 5), zákaz trestu smrti (Protokol č. 6 z roku 1983), právo na přiměřené soudní řízení (čl. 6), právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8), právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství (čl. 9), právo na svobodné vyjádření názorů a právo na svobodné shromažďování (čl. 11), zákaz mučení (čl. 3), otroctví a nucených prací (čl. 4).

³⁶ Tento závěr lze ověřit na základě statistik Rady Evropy, která mj. potvrzuje nárůst individuálních stížností a jako častá témata těchto stížností uvádí např. mučení a špatné zacházení s vězni, nemožnost přístupu k soudu, odposlechy telefonátů, diskriminace homosexuálů, narušování vlastnických práv či např. témata omezování svobody tisku (více viz www.coe.int). I občané České republiky se často k Evropskému soudu odvolávají – četné zprávy se týkají např.

Soudu jsou konečná a pro zúčastněné státy závazná.³⁷ Vykonání rozsudku znamená pro členské státy nejen odškodnění stěžovatele, který vyhrál spor, ale i zajištění, aby se podobné porušení lidských práv nemohlo v budoucnosti opakovat. Rozsudky ESLP a jejich výkon má za úkol Výbor ministrů Rady Evropy. Tím se zajišťuje, aby státy také přijaly zásadní opatření nezbytná pro zabránění dalšímu porušování lidských práv (např. změny legislativy, precedenční zákony, pravidla a postupy, budování dalších věznic, jmenování nových soudců).³⁸ Praxe ukazuje, že tento systém je úspěšný a možnost dovolání se svých práv u štrasburského soudu je vnímána jako poslední stupeň soudních soustav členských států Rady Evropy, tudíž poskytuje „jistotu“ ochrany po vyčerpání možností na národní úrovni.

3.2.3. Evropská sociální charta jakožto druhý pilíř evropské ochrany lidských práv

Evropská úmluva o lidských právech není jediným dokumentem s lidskoprávní tematikou přijatým na půdě Rady Evropy. Jako druhý pilíř evropské ochrany je nutné jmenovat Evropskou sociální chartu z roku 1961, a dále významné dokumenty jako Evropskou úmluvu o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání³⁹ a Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin⁴⁰.

Evropská sociální charta z roku 1961⁴¹, doplňuje Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod o sociální práva a tvoří paralelu s Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Státy, které Chartu ratifikují, jsou povinny se zavázat k zabezpečení alespoň šesti z devíti základních práv v chartě uvedených (hovoříme-li o revidované Sociální chartě).⁴² Těmito právy jsou právo na práci (čl. 1), právo se organizovat (čl. 5), právo na kolektivní vyjednávání (čl. 6), právo dětí a mladistvých na ochranu (čl. 7), právo na

individuálních stížností soukromých majitelů domů, kteří usilují o uplatnění nároku na odškodnění kvůli pomalé deregulaci nájemného (v souvislosti se zmíněným narušením vlastnických práv - více např. viz www.euroskop.cz), či na pomalou práci české justice.

³⁷ Čl. 46 Evropské úmluvy Viz (Flegl 1998, s. 65).

³⁸ V rámci namátkového výběru států, které přijaly opatření v důsledku rozsudků Soudu, lze jmenovat např. Francii, Velkou Británii a Španělsko, které přijaly zákony o odposlechu telefonů; Velkou Británii ve vztahu k přijetí zákona o zákazu tělesných trestů na školách; Turecko, které na základě rozhodnutí Soudu omezilo maximální dobu zadržení, apod.

³⁹ Text např. viz Flegl 2008, 31, s. 215 – 220.

⁴⁰ Text např. viz Tamtéž, s. 105 – 111.

⁴¹ Text revidované Charty např. viz Tamtéž, s. 151 – 174.

sociální zabezpečení (čl. 12), právo na sociální a zdravotní pomoc (čl. 13), právo rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu (čl. 16), právo migrujících pracovníků a jejich rodin na ochranu a pomoc (čl. 19) a právo na stejné příležitosti a stejné zacházení v zaměstnání a povolání bez diskriminace z důvodu pohlaví (čl. 20). Evropská sociální charta a revidovaná Evropská sociální charta dále přináší katalog sociálních práv, které mohou státy ratifikovat dobrovolně (např. právo na spravedlivé pracovní podmínky, právo na bezpečné a zdravé pracovní podmínky, právo na spravedlivou odměnu za práci atd.). K Sociální chartě přistoupilo také Evropské společenství v textu Smlouvy o založení Evropského společenství ve znění z Amsterdamu z roku 1997.

3.2.4. Další instituce ochrany

V rámci ochrany lidských práv nelze opomenout funkci **Komisaře pro lidská práva**, jehož úřad byl zřízen Parlamentním shromážděním Rady Evropy v roce 1999. Jedná se o volenou funkci s volebním obdobím šesti let. Komisař nemá jurisdikční pravomoc, cílem jeho činnosti je rozvoj výchovy k respektování lidských práv a informovanosti o lidských právech ve členských státech, zjišťování případných nedostatků v právním systému a praxi členských států s ohledem na dodržování lidských práv a pomoc rozvoji účinného dodržování a plného užívání lidských práv tak, jak jsou zakotveny v dokumentech Rady Evropy. Jedná se tedy zejména o podpůrnou a propagační roli.

3.3. Ochrana základních práv v Evropské unii

V rámci evropského systému ochrany lidských práv je na místě uvést systém ochrany, kterým disponují občané členských států EU. Evropská unie jakožto jeden z hlavních partnerů Rady Evropy spolu s ní sdílí řadu spolčených hodnot a cílů. Vzájemným pojitkem i skutečnost, že všechny státy EU jsou zároveň signatáři Evropské úmluvy o lidských právech.

Původní texty zakládajících smluv Evropského společenství neobsahovaly výčty základních práv a svobod. ES fungovalo převážně jako hospodářská unie a zejména na tuto oblast se také soustředily integrační procesy. Věřilo se, že proces

⁴² Jak stanovuje čl. A, části III revidované Evropské sociální charty.

ekonomické integrace nepřekročí ryze hospodářský rozměr a nebude interferovat do jiných oblastí, tudíž nepovede k porušení lidských práv. Smlouva o EU⁴³ ale přinesla velké změny, když k integraci ekonomické přidala navíc spolupráci v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky, justice a vnitra. Vedle toho zavádí smlouva o Evropské unii také institut unijního občanství. Občanství zahrnuje množství práv jak hospodářských, tak politických, jako je oprávnění k pobytu a volnému pohybu, aktivní a pasivní volební právo v komunálních volbách, právo na diplomatickou a konzulární ochranu, právo petiční a právo obracet se na ombudsmana a další. Smlouva o EU dále výslovně prohlásila, že „Unie ctí základní práva zaručená Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod podepsanou v Římě dne 4. listopadu 1950 a ta, jež vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, jako obecné zásady práva Společenství“.⁴⁴ Takto se EU přihlásila ke konkrétnímu dokumentu zakotvujícímu ochranu lidských práv.

O vzniku samostatného a koherentního systému ochrany lidských práv v rámci EU můžeme ale hovořit teprve od roku 2000, kdy byla podepsána Listina základních práv Evropské unie,⁴⁵ jež vešla v platnost spolu s Lisabonskou smlouvou 1. prosince 2009. Do té doby ochrana lidských práv v Evropském společenství fungovala na základě několika ustanovení v primárním právu (zakládacích smlouvách), kde nalezneme pouze její nezbytný právní základ. Ten byl následně rozvíjen v judikatuře Evropského soudního dvora (dále jen „ESD“).⁴⁶ Ratifikací zmíněných smluv všemi státy EU spolu s ratifikací Evropské úmluvy o lidských právech byly lidsko-právní záruky v nich obsažené tím, co bylo společné všem právním řádům členských států. Z hlediska způsobu vzniku byl komunitární lidsko-právní systém tvořený činností ESD po dlouhou dobu typickou ukázkou soudcovského práva (jinak velmi netypického pro kontinentální právní systém).⁴⁷

⁴³ Nebo také Maastrichtská smlouva z roku 1992, jež vstoupila v platnost 1. listopadu 1993.

⁴⁴ Čl. 6 (bývalý článek F) Smlouvy o Evropské unii.

⁴⁵ Původně byla navržena jako součást Smlouvy o Ústavě pro Evropu, která však neprošla schválením v referendech v Nizozemí a ve Francii.

⁴⁶ Šišková uvádí, že vypracování doktríny základních práv ze strany ESD bylo vynuceno dlouho trvajícím konflikty mezi ES a některými členskými státy v oblasti lidských práv (zejm. těmi státy, které se vyznačují vysokou úrovní ochrany práv jednotlivce). Především ústavní soudy Německa, Francie, Itálie a dalších odmítaly uznat nadřazenost práva ES a přednost jeho norem před právem vnitrostátním s poukazem na to, že komunitární právo zasahuje do ústavních norem členských států chránících lidská práva, zatímco v ES odpovídající úprava chybí (Šišková 2004, s. 150 - 160).

⁴⁷ To představuje také rozdíl oproti standardům lidských práv ustanovených Radou Evropy, které ve většině případů vycházejí ze smluvních textů (Šturma 2003, s. 45).

3.3.1. Další prostředky ochrany lidských práv v rámci EU

V rámci mezinárodního práva hovoří Šišková o unijním právu jako o nositeli unikátního prvku a to o elementu supernacionality, neboli nadstátnosti, která spočívá v přenesení části suverénních práv států na nadnárodní orgány a vyznačuje se dále celou řadou pravomocí, které v důsledku zabezpečují unifikaci a harmonizaci jednotlivých norem vnitrostátních právních řádů členských států.

Evropská unie disponuje způsobilostí vytvářet svůj autonomní právní řád, jenž není závislý na právu mezinárodním ani vnitrostátním. Mezi výhody pro občany EU plynoucí z výše uvedeného znaku nadstátnosti nepochybně patří ta skutečnost, že i soukromé osoby mají možnost se dovolávat svých práv vyplývajících z právních norem EU před vnitrostátními soudy jednotlivých členských států.⁴⁸ Soudní ochrana občanů EU je dále dvojitá, tedy je realizována jak na unijní úrovni prostřednictvím Evropského soudního dvora (viz kap. 3.3.3), Tribunálu prvního stupně a Soudu pro veřejnou službu, tak i na úrovni vnitrostátní prostřednictvím soudních a jiných orgánů aplikujících právo Evropské unie.⁴⁹ Možnost domáhat se svých práv poskytovaných právem EU přímo před vnitrostátním soudem daného členského státu se ovšem týká ustanovení, která splňují podmínky přímého účinku.⁵⁰

Jelikož je zřejmé, že soudní praxe, vnitrostátní právní řády a jejich aplikace jednotlivých členských států se liší, unijní právo řeší tuto diferenciaci způsobem nadřazenosti (a aplikační přednosti) norem práva EU ve vztahu ke kolidujícím předpisům národního práva.

Jak již bylo nastíněno, každá norma EU ale nedisponuje vlastnostmi přímého účinku, tj. ne všechna ustanovení unijního práva jsou způsobilá zakládat práva, kterých se jedince může bezprostředně dovolávat před vnitrostátními soudy. V takových případech, kdy vnitrostátní úroveň přestává být postačující, realizace práv jednotlivců se přesouvá na úroveň EU. Unijní právo dále předvídá i tu

⁴⁸ Pro členské státy jsou rozhodnutí orgánů a institucí EU závazná a jejich akty jsou bezprostředně použitelné na vnitrostátní úrovni (čehož je dosaženo díky koncepci přímého účinku a nadřazenosti unijního práva).

⁴⁹ Více viz Šišková 2008, s. 25- 26.

⁵⁰ Mezi podmínky přímého účinku spadají zejména normy, které jsou formulovány dostatečně jednoznačně a konkrétně, splňují požadavek bezpodmínečnosti, nevyžadují další akt implementace a neponechávají další prostor pro jednání (Šišková 2001, s. 29).

možnost, že občan EU vystupuje bezprostředně jako žalobce v rámci řízení před Evropským soudním dvorem (Tribunálem prvního stupně).⁵¹

Občan EU ale disponuje i dalšími prostředky, jak se domáhat svých práv, mezi které bychom mohli jmenovat zejména petiční právo k Evropskému parlamentu v souladu s čl. 194 Smlouvy ES, které náleží nejen občanům EU, ale také fyzickým a právnickým osobám s bydlištěm nebo registrovaným sídlem na území některého z členských států.

Pokud by stížnost obsahovala nesprávnosti v činnosti orgánů nebo institucí EU, další možností pro jednotlivce je podle čl. 21 Smlouvy ES pak využít jako prostředek prosazení svých práv obrácení se na **ombudsmana**. Příklady, jež by se mohly stát předmětem stížnosti i k ombudsmanovi, zahrnují zejména jakékoliv projevy diskriminace, nedostatek informací nebo odmítnutí jejich poskytnutí, stejně tak např. nepoctivé jednání nebo zneužití pravomoci.

V neposlední řadě má občan EU také právo obracet se na každý orgán či instituci písemně v jednom z jazyků EU a má právo na odpověď ve stejném jazyce.

Je také třeba připomenout, že zájem o ochranu lidských práv je samozřejmě zohledňován i při vnějších vztazích EU a při uzavírání smluv s třetími státy. Při přihlédnutí k tématu této diplomové práce je na místě zmínit tzv. Úmluvu z Lomé IV z roku 1989, kdy byla v Kongu uzavřena tato úmluva mezi ES a státy Afriky, karibské oblasti a Pacifiku a klauzule o dodržování lidských práv zde představuje jakýsi „základ“ vzájemných vztahů a v praxi byly již sankční opatření s odkazem na tuto úmluvu vícekrát ES uplatněny.

3.3.2. Charta základních lidských práv EU

Charta základních práv Evropské unie⁵² (dále také Charta EU) byla přijata Evropskou unií v roce 2000 na zasedání Evropské rady v Nice jako politický, právně nezávazný dokument. Představuje ucelený katalog, který základní práva pocházející z více zdrojů kodifikoval. Odráží moderní pojetí základních lidských, občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních práv, zejména

⁵¹ Rozlišení postavení jednotlivce v řízení, tedy zda má přímo možnost vystupovat jako žalobce či zda toto právo náleží pouze instituci Společenství, se na tomto místě liší podle typu žaloby.

⁵² Nebo také Listina základních práv EU.

standard Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a dalších instrumentů základních práv Rady Evropy a základní hospodářské svobody EU a navazuje na ústavní tradice členských států.

Charta EU ustanovuje jak politická tak sociální práva, a je tak prvním dokumentem evropské právní ochrany, kde jsou oba tyto druhy lidských práv ustanoveny společně. Dalším významným krokem bylo zahrnutí nejen práv, která již byla ustanovena dříve v jiných mezinárodních dokumentech, ale formulace rovněž i práv nových, která jsou specifická pro seskupení států EU, což z Charty EU tvoří zatím nejrozsáhlejší mezinárodní listinu práv (Šišková 2008, s. 205). Napomáhá tak ucelení dříve roztroušených norem do jediného dokumentu, což ve svém důsledku zajisté usnadní komunikaci mezi soudem a účastníky řízení.

Právní závaznost měla Charta EU získat začleněním do Smlouvy o ústavě pro Evropu, pro jejíž přijetí se však nepodařilo najít dostatek konsenzu. Namísto toho se Charta EU stala součástí Lisabonské smlouvy přijaté v prosinci 2007 a ratifikované posledním členským státem – Českou republikou - po četných diskuzích 3. listopadu 2009. Okamžikem účinnosti Lisabonské smlouvy (tj. 1. prosinec 2009) se Charta základních práv EU stala součástí primárního práva. Evropský soudní dvůr se tedy bude lidskými právy zabývat jako záležitostí spadající do „společných politik“ EU.

Četné kritické hlasy se ale obávají dvoukolejnosti ochrany lidských práv, neboť systém Rady Evropy bude platit i nadále, a na půdě České republiky se kritika pocházející přímo od hlavy státu týkala zejména obav o omezení státní suverenity. Kritika směřuje i k častým vágním formulacím a programovým ustanovením⁵³, kvůli čemuž nelze anticipovat vynucování řady norem před vnitrostátními soudy, přestože se Charta jako součást aktu primárního práva stala závazným dokumentem.

Čas ukáže, zda volba Charty jakožto společného jmenovatele pro všechny členské státy EU s mnohdy výrazně odlišnými tradicemi, kulturním i politickým prostředím, prokáže jako úspěšná.

⁵³ Podrobněji viz (Šišková 2004, s. 150 - 160).

3.3.3. Evropský soudní dvůr

Na řádnou aplikaci právních norem EU dbá a jejich závazný výklad je zmocněn vydávat Evropský soudní dvůr (dále jen „ESD“) založený smlouvou o založení Evropského společenství uhlí a oceli (dále pouze „ESUO“), původně jako Soudní dvůr ESUO. ESD je vrcholným orgánem soudního přezkumu dodržování práva EU a tedy i dodržování lidských práv. Státy a jejich příslušníci jsou jurisdikci ESD, jenž je tvořen 27 soudci (za každý členský stát jeden soudce), povinně podřízeny. Ti v souladu s čl. 222 Smlouvy o ES „veřejně a zcela nezávisle a nezávisle předkládají odůvodněné návrhy rozhodnutí Soudního dvora ve věcech, ve kterých je podle Statutu takové stanovisko nutné.“ Generální advokát má věc zkoumat ze všech právních aspektů, jeho právní názory jsou tím pádem vnitřně jednotnější. Soud není stanoviskem generálního advokáta vázán, ale praxi se jím většinou řídí.

Soudní dvůr rozhoduje spory mezi orgány EU, ale i mezi orgány EU a členskými státy a mezi členskými státy navzájem; výjimečně může řízení zahájit i vnitrostátní subjekt, tj. jednotlivec. Dle čl. 220 Smlouvy o ES je hlavním úkolem ESD zajistit „dodržování práva při výkladu a provádění zakládacích smluv“ Toto v pojetí ESD zahrnuje nejen právo primární, ale také ostatní prameny unijního práva. Evropský soudní dvůr má výhradní právo rozhodovat, jak právo EU chápat a jak ho uplatňovat, vedle toho však provádí další druhy řízení. Těmi jsou také řízení o žalobě proti členské zemi, která porušila právo EU. Žalobu může podat Evropská komise nebo jiná členská země a následkem nepodřízení se rozsudku ESD je peněžitá pokuta. Dalším je řízení proti orgánu EU v případě, že přijal právní akt, který je v rozporu s primárním právem EU, nebo že svou nečinností porušil svou povinnost jednat.

Obecně je možné rozdělit řízení u ESD do dvou skupin. První je řízení o přímé žalobě, kterou před ESD mohou přednést buď hlavní orgány EU (Evropská komise, Evropský parlament, Rada EU) nebo členský stát či jednotlivec, který se cítí být poškozen činností evropských institucí či evropským právem. Do této skupiny se řadí také odvolání proti rozhodnutí Soudu první instance. Druhým typem řízení je tzv. řízení o předběžné otázce. Ty předkládají ESD národní soudy v otázkách týkajících se práva EU a jeho interpretace. Rozhodnutí ESD je pro národní stát závazné a ESD rovněž disponuje pravomocí na nepodřídivší se stát/orgán EU

uvalit sankce ekonomické nebo ústavní podoby.

Věcně spadá do pravomoci ESD vše, co není přiděleno do pravomoci tzv. Soudu prvního stupně.⁵⁴ Ten byl zřízen za účelem odlehčení ESD od případů právně jednodušších nebo administrativně náročnějších.

3.3.4. Koexistence dvou soudních mechanismů ochrany lidských práv v Evropě

Jak již bylo uvedeno na začátku kapitoly 3.2 o evropském systému ochrany lidských práv, mechanismy soudní ochrany jsou na evropském území dvojí, tedy v rámci ESLP ve Štrasburku a ESD v Lucemburku. ESLP působí jako soudní instance, která se primárně věnuje otázce lidských práv. Pro ESD není dohled nad dodržováním lidských práv klíčovou činností (tou je především dohled nad evropským integračním právem). Přestože původní záměr byl odlišný a přístup lucemburského soudu k ochraně lidských práv byl pozvolnější povahy, činnost těchto orgánů na poli ochrany lidských práv se během let přiblížila a místy propojila.

Šturma ve svých textech upozorňuje nejen na kooperaci těchto dvou institucí, ale i na potencionální konkurenci a uvádí možnost rizik např. v podobě „boje“ o konečné slovo a tím i o fakticky silnější postavení ve vztahu k druhému (Šturma 2003, s. 53-54). V této době je v mnoha zdrojích stále nahlíženo na ESLP jakožto na silnějšího v postavení, jelikož kontroluje i soulad unijního práva s Evropskou úmluvou a často zasahuje i do věcí, ve kterých rozhodoval ESD v Lucemburku. Mimo to může ESLP i přímo kontrolovat primární právo EU a posuzovat z hlediska Evropské úmluvy i rozhodnutí ESD. Přestože EU není smluvní stranou Evropské úmluvy, rozhodnutí ESD by nemělo být v rozporu s ní. Štrasburskému soudu také nadále zůstává primární postavení v řešení otázek lidských práv.

Na otázku rozporu nebo vzájemného doplňování ESLP a ESD upozorňuje i

⁵⁴ Soud prvního stupně začal fungovat v roce 1989 na základě nařízení Rady ministrů. Jak již bylo řečeno, vznikl s cílem zmírnění přetížení ESD a zlepšení soudní ochrany práv občanů EU. Soud prvního stupně je příslušný pro rozhodování o přímých žalobách podaných fyzickými nebo právnickými osobami, které směřují proti aktům orgánů Společenství, nebo o nečinnosti těchto orgánů. Dále také pro rozhodování o žalobách podaných členskými státy proti Komisi a dalších specifických typech žalob. Proti rozhodnutí soudu první instance se lze ve lhůtě dvou měsíců odvolat k ESD, tato možnost je však omezena jen na právní otázky.

Šišková a poukazuje i na případy z praxe, kdy judikatury ESLP a ESD nebyly zcela v souladu.⁵⁵ Ovšem taktéž hodnotí vývoj v kooperaci mezi těmito orgány kladně v tom smyslu, že u ESD lze sledovat pokrok směrem k uznání závaznosti Úmluvy, ale také judikatury Štrasburského soudu. ESD nyní běžně využívá judikatury ESLP jako zdroje své inspirace a zkoumá, zdali jsou rozsudky Štrasburského soudu relevantní k využití jako vodítka pro vlastní rozhodovací činnost na poli lidských práv.

Nejefektivnějším způsobem jak se vyhnout případným odlišnostem v budoucnu se jeví formální přistoupení EU k Úmluvě. Na tento krok je ale prozatím odborníky nahlíženo jako na nereálný, neboť by mj. znamenal i formální podřízení se Unie štrasburskému kontrolnímu mechanismu, tedy ESLP by získal výsadní postavení (a tedy i nadřazené postavení vůči ESD). V rámci prostoru EU by tak došlo k určitému „nadunijnímu“ systému soudní kontroly a prolomení role ESD.

Lisabonskou smlouvou ovšem EU získává ucelený katalog lidských práv, který se stává důležitým pramenem práva pro rozsudky ESD. Pro budoucí vývoj se od odborníků i veřejnosti tedy očekává, že v rámci této dvojí soudní ochrany bude převažovat smysluplný dialog mezi těmito institucemi a jejich vzájemné obohacování.

⁵⁵ Více viz (Šišková 2008, s. 93 – 102).

4. Africký systém ochrany lidských práv

Předmětem zkoumání této kapitoly je africký regionální systém ochrany lidských práv. Tento systém je nejmladší ze tří ochranných mechanismů, tedy v porovnání se systémem evropským a americkým, a vyznačuje se dynamickými změnami a častým poutáním pozornosti západního světa.

Ochrana lidských práv není pro africké prostředí cizí pojem. Africký kontinent (spolu s ostatními regiony „nezápadního“ světa) v 70. a 80. letech přijal již existující návrhy „kulturních lidských práv“ a dále je rozvíjel a modifikoval. Tak došlo k rozsáhlé změně jejich pozadí a na místo židovsko-křesťanských a západních osvícenských tradic, s nimiž byla lidská práva spojována, se do popředí dostávaly kulturní a historické tradice daného kontinentu. Toto počínání často souviselo s odmítáním euroamerické kultury a nahlížením na lidská práva jako na symbol překonané koloniální nadvlády a výraz snahy západního světa o znovunastolení politické moci nad světem nezápadním. Jako obranné mechanismy zvolily státy třetího světa požadavek univerzality životních podmínek (oproti požadavku Západu na univerzalitu lidských práv) a k tomu, aby mohla být celosvětově uznána práva první a druhé generace, trvaly na tom, aby se práva třetí generace stala jejich integrální součástí, k čemuž také v případě Africké charty došlo.

Africký systém je zapotřebí chápat s ohledem na různá specifika regionu a africké kultury jako takové. Pro posouzení účinnosti tohoto systému je nutné mít přehled o změnách, jež se v posledních desítkách let udály a které úzce souvisí s institucionálními zárukami dodržování lidských práv.

Africká charta lidských práv a práv národů jakožto zásadní regionální nástroj systému ochrany lidských práv a svobod naznačuje pozitivní změnu ve vývoji zabezpečení základních práv na území kontinentu, ovšem ve spojitosti s ní doposud nedošlo k efektivnímu fungování institucí pověřených její implementací a kontrolních mechanismů jejího dodržování.

Mezinárodní ochrana lidských práv je efektivní pouze tehdy, pokud jsou jednotlivcům zajištěna jejich práva v rámci národní ochrany. A chabá ochrana práv na úrovni vnitrostátní je jedním ze zásadních úskalí kontinentu jako takového, tudíž i potenciální efektivita afrického systému ochrany lidských práv.

4.1. Africké právní kultury – historický základ

Africké právní kultury jsou úzce spjaty s vývojem afrického kontinentu, jeho předkoloniální a koloniální historií a s tradičními hodnotami specifickými pro toto území. Výchozí platformou jejich vývoje je africký duchovní systém, jehož základem je filosofie a náboženství. S ohledem na tradiční právní normy je nejpodstatnější etnofilosofie jako soustava výhradně afrických myšlenek a přesvědčení, ve kterých převažuje intuice, mystika a iracionalita. Člověk je zde chápán jako rozumem obdařená síla, která v hierarchii živých a neživých sil stojí nejvýše (Hungar, Kalvodová 2002, s. 16). Právo je odvozeno z nutnosti obnovit pořádek a hierarchii sil, a mezi právními a mravními normami je tak velmi blízká souvislost. V africké kultuře je dále rozšířena tradice mudrecké filosofie jakožto komunální moudrosti s prvky logického myšlení a kritické reflexe. Pro pochopení africké kultury je třeba zohlednit také africké chápání času, které se od chápání evropského diametrálně liší. Afričané se pohybují především v čase minulém, tedy „dříve“, a v čase přítomném „nyní“. Pojem budoucnost pro ně vyjadřuje dimenzi jednoho až dvou let. Toto chápání se odráží v africkém pojetí jednotlivce, společenství a světa, a tak i v africkém právu dominuje účelovost a praktičnost denního využití.

4.1.1. Vymezení afrického práva

Africké právo je právem ústním a skupinovým. Zachovávalo se především ústní tradicí a bylo aplikováno na rodiny, rody, kmeny, klany či etnické skupiny. Skupina je v africkém právu nadřazena a privilegována oproti jednotlivci,⁵⁶ z čehož vyplývá i hlavní cíl afrického práva v podobě zachování skupiny (etnika) a míru.⁵⁷ Africké právo dále nese označení práva rolnického (Peasant Law) z toho důvodu, že je to právo lidí, kteří obdělávali půdu a živili se převážně naturálním způsobem. Proto značná část afrického práva obsahovala soubor pravidel souvisejících s vlastnictvím půdy. Tento faktor je mnohými odborníky dáván do souvislosti

⁵⁶ Vedle skupin jsou subjekty afrického práva i bohové, duchové, a mrtví, což vyplývá z pojetí afrického rodu jako společenství těchto tří.

⁵⁷ Jako základní rys se tento faktor projevuje v africkém domorodém procesu, v němž nejde v první řadě o rozhodnutí sporné věci, ale o smíření, které bylo pro tradiční společnosti často otázkou přežití či zániku.

s pozorností, kterou africké právo věnuje dědictví.⁵⁸

Kromě tradičních afrických kulturních prvků jsou zdejší právní systémy ovlivněny působením jiných právních kultur, tedy především těch, které je ovlivňovaly v průběhu historického vývoje, zejména v souvislosti s obdobím kolonizace. Také proto jsou dnes mezi státy značné rozdíly. Severní pobřeží ve starověku čelilo vlivu Římanů a ve středověku zde trvale zakotvilo množství Arabů, což s sebou přineslo dominanci islámské právní kultury. Ta se dále prolíná s právem evropským, které sem bylo „dovezeno“ především Francouzi. Podobně jsou na tom ostatní bývalé africké kolonie, které mají díky silným vazbám na mateřské evropské státy právo vytvářené podle evropského vzoru (zejm. jde o vliv Portugalska, Velké Británie a Belgie). Toto částečně platí i na jihu Afriky, kde se v psaném právu opět objevují specifické tradiční prvky, ale také prvky evropské a anglosaské, a vznikl zde tak hybridní systém s názvem Royal-Dutch law.

Oblast rovníkové Afriky a dále také dnešní území Etiopie, Súdánu, Somálska, či Madagaskaru lze považovat za oblast klasické africké právní kultury, pouze s ojedinělým působením psaného práva.

Z výše uvedeného je patrné, že současný stav afrického právního systému je ovlivněn jednak normami tradičního práva (s přihlédnutím k etnické různorodosti kontinentu), ale především koloniálním statutem a tendencí přizpůsobovat se euro-americké právní koncepci. Vlivem různých faktorů může tak v rámci jednoho státního celku koexistovat více právních systémů. Vlastní právo africké ale zaujímá ve vztahu k právu státnímu slabší postavení s postupně s evropeizací afrických států mizí. Pokud je ještě aplikovatelné, pak může rozhodnutí podle něho vést někdy k absurdním důsledkům, které se neshodují s „moderními“ představami o spravedlnosti. V takovém případě se nabízí možnost obrátit se ke státnímu soudu s žádostí o nápravu.⁵⁹

⁵⁸ Které ovšem neznamená jen dědictví majetkové, ale zahrnuje dědictví všech práv a povinností ve vztahu ke vdově zůstavitelově, k jeho dětem a jiným osobám na něm závislým, dědictví funkcí a mnoho dalšího.

⁵⁹ V bývalých anglických koloniích je prostředkem nápravy již za kolonialismu vzniklý princip *natural justice*. „Přirozená spravedlnost“ jako soubor obecných zásad právních je aplikovatelná přímo a slouží ke korigování absurdních rozhodnutí domorodých soudců a je také prostředkem akulturace tradičních a náboženských práv současným právním představám. Dovolovala a dovoluje common law soudci zrušit rozhodnutí domorodého soudu vydané podle tradičního práva, je-li toto rozhodnutí s *natural justice* v rozporu. Jako příklad na tomto místě Knapp uvádí případ z Nigérie, kde žena opustila svého manžela a žila s cizím mužem, se kterým měla dvě děti. Manžel si nárokoval tyto děti s odůvodněním, že na ně má podle domorodého práva a zvyků právo, jelikož mu jeho otec nenahradil věno, které on (manžel) své manželce poskytl při uzavření sňatku. Domorodý soudce

Jelikož si ovšem státy uvědomovaly nutnost zachování prvků tradičních afrických kultur, snažily se dosáhnout zahrnováním norem tradičního práva do obsahu současných právních předpisů. Výrazné snahy o kodifikaci obyčejového práva se projevovaly především v letech šedesátých. Jako další způsob zachování tradičních hodnot byla zvolena aplikace obyčejových norem do ústav afrických států. Zvykové právo tímto způsobem dostalo charakter pramene psaného práva a neobjevuje-li se jeho zakotvení v ústavě, většinou mu byl přiznán charakter pramene práva v jiných zákonech daného státu. Státy tedy projevovaly snahy o sjednocení justice, tj. odstraněním rozdílů mezi *common law* soudy a domorodými soudy s odkazem na princip „přirozené spravedlnosti“. V některých afrických zemích se můžeme setkat i s protichůdnými tendencemi v podobě snahy nikoli o sjednocení, ale o odstranění obyčejového práva z novodobých zákonů (např. v Tanzanii).⁶⁰

Ačkoli když hovoříme o „africkém právu“, vedle chápání tohoto pojmu jako tradičního práva afrických etnických skupin, bychom si podle Knappa měli položit otázku, zda bychom spíše neměli hovořit o mnohých „afrických právech“ (Knapp 1996, s. 202). Literatura je v této věci rozporná a Knapp odkazuje např. na Cotrana, který upozorňuje na rozmanitost afrického obyvatelstva a jeho zvyků, ale též autor (a další jako např. Allott a M'Baye) je toho názoru, že abstrakce z jednotlivých náboženských a tradičních práv je možná a že existují nejen „africká práva“, ale i „africké právo“ a to i přesto, že africká práva nemají ani společný historický původ, ani společnou základní koncepci.

M'Baye k tomu dodává, že „africké právní systémy tvoří rodinu, i když je trochu obtížné zjistit jejich společného předka“ (Tamtéž, s. 202). Tato koncepce je k vidění i v přístupu kontinentu k ochraně lidských práv.

žalobě vyhověl, ale odvolací *common law* soudce dal za pravdu odvolání s odůvodněním, že i kdyby takové zvykové právo bylo, bylo by třeba jej odmítnout, jelikož odporuje *natural justice* a zdravému úsudku (Knapp 1996, s. 204).

⁶⁰ Často se tak děje ve snaze odstranit normy v souvislosti s institucí manželství, které má v tradičních chápáních polygamní a především ekonomický charakter. Vlivem kolonialismu, růstu vzdělanosti a jiných prvků se ale chápání tohoto institutu změnilo a často se na manželství v civilizovaných oblastech nahlíží spíše evropským pohledem.

4.2. Regionální systém ochrany lidských práv

Africký systém je nejnovějším a zároveň také nejméně obsáhlým a rozvinutým regionálním systémem ochrany lidských práv. Od doby, kdy byla přijata Všeobecná deklarace lidských práv v prosinci roku 1948, uplynulo více než třicet let, než se africký kontinent dostatečně vybavil regionálními mechanismy k tomu, aby mohl usilovat o podporu a ochranu lidských práv obyvatel kontinentu. Přesto se hlasy vypracovat jakousi úmluvu a orgán, jenž by byl pověřen její implementací, ozývaly již v letech šedesátých. Návrh vytvořit komisi pro lidská práva byl poprvé předložen během prvního kongresu afrických odborníků v oblasti práva v Nigérii, který byl na kontinentu organizován poté, co první státy získaly nezávislost v roce 1961. Zde byla také přijata deklarace, která vyzývala jednotlivé vlády k přijetí úmluvy o lidských právech včetně vzniku soudu jakožto orgánu, ke kterému by jednotlivci mohli adresovat své případy. Chyběly zde ale iniciativy, které by tuto myšlenku realizovaly v praxi. Organizace africké jednoty⁶¹ (*the Organization of African Unity*, dále jen „OAU“) po svém založení⁶² soustředovala svůj zájem především směrem k otázkám dekolonizace, sebeurčení, odstranění rasové diskriminace, ekonomického vývoje či vytvoření jednotného kontinentu. OAU tak reflektovala hlavní problémy daného období, ovšem s minimální pozorností věnovanou lidským právům. Mathews na tomto místě dodává: „*Charta OAU například neobsahuje žádná opatření pro ochranu práv afrického lidu ... evidentně byl důraz v roce 1963 kladen spíše na stát než na lid*“ (Mathews In Murray 2004, s. 8). Trvalo tedy tři dekády, než výše uvedený návrh získal konkrétní podobu, a to i přes snahu a podporu ze strany OSN, nevládních organizací a jednotlivců angažovaných v oblasti práva.

Založení Africké komise (Viz kap. 4.5) a přijetí Charty OAU se často setkávalo s nepochopením jednotlivých vlád a států, které argumentovaly tím, že jsou zde nedostatečně zohledněna kulturní a lokální specifika Afriky. Po mnoha letech debat, neúspěšných konferencí a marných snah ale bylo 28. června 1981 dosaženo úspěchu, když byla Charta OAU přijata v Nairobi. V platnost vstoupila

⁶¹ OAU tvoří oficiální regionální kostru všech afrických států. Byla inspirována boji za nezávislost v 50. letech a byla původně zaměřená na vymícení kolonialismu. Africké státy skrze OAU vytvořily jakýsi politický blok, který měl napomáhat mezinárodním vztahům v rámci kontinentu a měl sjednocovat africké státy při vystupování vůči jiným regionům.

⁶² 25. května 1963

Africká charta práv člověka a národů, známá také jako **Banjulská charta**, 21. října 1986. Na počest tohoto významného mezníku ve vývoji ochrany lidských práv afrického kontinentu byl právě 21. říjen zvolen pro tento region „Dnem lidských práv“.⁶³

4.3. Politický kontext počátku ochrany lidských práv

Jako doplnění k výše uvedenému shrnutí je na místě zmínit politický kontext vzniku zmíněné Organizace africké jednoty jakožto první mezinárodní organizace na africkém území, jelikož se prvotní věcné debaty na téma ochrany lidských práv váží právě k ní. Jak již bylo řečeno, OAU byla založena v Etiopii, na vrcholu období dekolonizace afrického území, a jejím hlavním smyslem bylo sjednotit nezávislé africké státy a usnadnit tak ukončení koloniální nadvlády. Bylo samozřejmostí, že po nabytí nezávislosti se jednotlivé státy soustředily především na budování státu, často ovšem na úkor ochrany lidských práv. Státy se zdráhaly upozorňovat na porušování lidských práv například na území sousedních států, jelikož by na tento přístup bylo nahlíženo jako na zasahování do státní suverenity a převažovaly obavy, že by se pozornost mohla obrátit i na stát, odkud kritika pramení (Wachira 2008, s. 5).

Léta 60. až do let 80. byla obdobím, kdy se africké státy potýkaly se snahou upevnit své postavení mezi ostatními, často doprovázenou tím, že se skrze vlády jedné strany a vojenské puče vynořily vlády diktátorské a despotické. Mezi známé režimy patří například režim Idi Amina v Ugandě, Kamuza Bandy v Malawi či, jak se později ukázalo, i režim Roberta Mugabeho v Zimbabwe a mnoho dalších. Tyto vlády pak postupně potlačovaly veškerá lidská práva a zneprístupnily demokratickým institucím jakkoliv zasahovat do jejich fungování. Komunity, které neměly ve vládě své zastoupení, byly zpravidla z důvodu menšinového postavení vytlačeny mimo politické dění a nadále zůstávaly mezi těmi nejchudšími a nedostávalo se jim přístupu ke státním zdrojům či institucím zaměřeným na ochranu základních práv.

OAU upřednostňovala řešit aktuální spory a problémy kontinentu spíše vyjednáváním a nápravnými opatřeními, což nemohlo mít na problematiku

⁶³ Srov. s mezinárodně uznávaným dnem 10. prosince na základě přijetí Všeobecné deklarace.

porušování základních práv žádoucí efekt, a stále chyběla jakákoliv prevence jejich porušování. Opatření byla prováděna pouze na ad hoc bázi, často jim ale předcházely ztráty na životech či majetku.

Za stavu vážného porušování lidských práv těchto let narůstaly ze strany občanských organizací a OSN tlaky a výzvy ke zřízení regionálního kontrolního mechanismu takového jednání. Tyto snahy vyvrcholily právě přijetím *Africké charty práv člověka a národů*. OAU od té doby přijala řadu dalších dohod zaměřených na problematiku lidských práv⁶⁴, ovšem často u těchto dohod zůstalo pouze u písemných aspirací, zatímco porušování lidských práv pokračovalo v jejich pozadí.

Nevládní organizace *Minority Rights Group International*⁶⁵ ve svých studiích jako nejčastější příčinu uvádí nedostatečnou politickou zodpovědnost afrických vlád či „kulturu beztrestnosti“, která na africké půdě našla své místo. V prostředí, kde demokratické instituce mají velmi slabé postavení a kde moc je soustředěna do rukou prezidenta, je velmi obtížné kontrolovat, v jaké míře dochází k politicky vyvolané cenzuře, braní do vazby, vraždám či upírání základních práv. Zatímco tak někteří představitelé vlád afrických států jsou obviňováni z páchání vážných přestupků a porušování lidských práv, tamní zákony jsou mnohdy uplatňovány jen selektivně a ponechávají dojem, že tito představitelé stojí nad nimi.⁶⁶

4.4. Africká charta práv člověka a národů (Banjulská charta)

Africká charta práv člověka a národů (dále jen „Africká charta“ nebo „Charta“) následovala systém evropský a americký a vytvořila tak první regionální celek ochrany lidských práv na africkém kontinentu. Tato Charta o 68 člancích je

⁶⁴ Mezi nejvýznamnější patří Africká charta o právech žen (*The African Charter on the Rights of Women in Africa*) a Africká charta o právech dítěte (*The African Charter on the Rights and Welfare of the Child*) zakládající především právo na vzdělání a zdraví.

⁶⁵ Možný překlad: Mezinárodní skupina za práva menšin.

⁶⁶ V roce 2008 došlo např. v Kamerunu k pozměnění znění Ústavy tak, aby prezidentu Paulu Biyovi bylo umožněno vznést námitku proti volebním výsledkům po dobu jím zvolenou. Pozměnění Ústavy ho také zbavilo zodpovědnosti za jakýkoliv trestný čin, kterého by se dopustil po dobu svého úřadování, a odstranilo limity ve stanoveném funkčním období (Více viz *Cameroon under Paul Biya is still not free even in 2009* [online]. 2009 [cit. 2010-03-16]. Dostupné z: <<http://www.icicemac.com/actualite/cameroon-under-paul-biya-is-still-not-free-even-in-2009-dp1.html>>.

rozdělena do dvou částí, kde první část se věnuje lidským právům a právům národů a druhá část se zabývá právním vymezením Africké komise jakožto orgánu dohlížejícího na jejich dodržování.

Fundamentální princip Charty je uveden v čl. 2, odst. 1, písm. b Charty, v němž je od členských států vyžadováno „koordinovat a posilovat vzájemnou spolupráci a snahu docílit pro africký lid lepší životy“⁶⁷ a následně v čl. 2, odst. 1, písm. e, v němž je na členských státech vyžadováno „podporovat mezinárodní spolupráci“⁶⁸, především ve vztahu k Všeobecné deklaraci lidských práv a Chartě OSN, jak je zmíněno v témže textu.

4.4.1. Specifika Charty: nedělitelnost tří generací lidských práv, práva národů a individuální povinnosti

Pokud by se mělo dodržet rozlišení tří generací lidských práv⁶⁹, tak Africká charta tuto typologii ve svém obsahu popírá a slučuje dohromady.⁷⁰ Mezi právy zařaditelnými do první generace práv a obsažených v Chartě lze jmenovat například právo na rovnost před zákonem⁷¹ či právo se volně sdružovat.⁷² Druhé generaci práv by odpovídala například práva socioekonomická, mezi něž se řadí právo na práci za spravedlivých a uspokojivých podmínek⁷³ či právo na vzdělání.⁷⁴ Právo na příznivé životní prostředí⁷⁵ a právo na mezinárodní mír a bezpečnost⁷⁶ zahrnutá v Chartě pod právy národů bývají charakterizována jako práva třetí generace.

Jedním z dopadů výše uvedeného začlenění je skutečnost, že sociální práva jsou stejně žalovatelná jako jakákoliv jiná práva v Chartě uvedená, což odpovídá

⁶⁷ Autorský překlad z originálu: „coordinate and intensify their collaboration and efforts to achieve a better life for the peoples of Africa“.

⁶⁸ Autorský překlad z originálu: „promote international co-operation“.

⁶⁹ Viljoen uvádí, že tento koncept byl již překonán a upřednostňuje alternativní typologii „respektovat – ochraňovat – naplňovat“ (*respect – protect – fulfil*), která se dostala do popředí v letech 80. a 90. (Viljoen 2007, s. 237).

⁷⁰ Podrobněji viz Preambule Charty, která proklamuje, že „občanská a politická práva nemohou být oddělena od ekonomických, sociálních a kulturních práv“ (autorský překlad). Srovnej s kategorizací na globální úrovni (mezi obsažením občanských a politických práv v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a socioekonomických práv v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech; a na regionální úrovni např. v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a Evropské sociální chartě); porovnej též s americkým systémem ochrany lidských práv.

⁷¹ Viz čl. 3 Charty.

⁷² Viz čl. 10 Charty.

⁷³ Viz čl. 15 Charty (Viljoen u tohoto článku dodává, že v něm není obsaženo právo na práci, ale jsou spíše zohledněny podmínky, za jakých je práce vykonávána (Viljoen 2007, s. 237).

⁷⁴ Viz čl. 17, odst. 1 Charty.

⁷⁵ Viz čl. 24 Charty.

specifické situaci afrického kontinentu, vysokému výskytu chudoby a vykořisťování v mnohých státech Afriky. Postavení všech práv na stejnou úroveň by mělo v africkém kontextu přisoudit sociálním právům význam větší důležitosti. Přesto ale v Chartě celá řada základních socioekonomických práv chybí (mezi nimi například právo na sociální zabezpečení nebo právo na životní úroveň).⁷⁷

Jak vyplývá z názvu Charty, jsou zde uznána nejen práva individuální, ale i *práva národů*. Odůvodnění včlenění tohoto čistě afrického specifika bylo vyjádřeno snahou „ukázat vztah ... ke kolektivním právům zejména, jakožto k právům, která mají pro naši situaci a rozvíjející se země mimořádnou důležitost“⁷⁸ (Viljoen 2007, s. 242). I když je interpretací uvedeného vyjádření vícero, teoretici se shodují, že nejčastěji je potřeba chápána ve vztahu ke koloniální minulosti afrického kontinentu jakožto snaha obsáhnout zachování teritoriálních vymezení i zahrnutí „všech obyvatel států“ v post-koloniálním chápání.

Jako další charakteristický prvek se v Chartě vyskytuje důraz na *individuální povinnosti*. Jednotlivcům jsou zde ukládány povinnosti vůči ostatním jedincům, rodině, komunitě, státu a africké i mezinárodní komunitě.⁷⁹ Začlenění těchto povinností je jakýmsi kontrastem k evropské tradici, kde specifikace lidských práv slouží jako „nástroj“, díky kterému se jednotlivec může hájit před ostatními či skupinou, zatímco v africkém kontextu jsou práva jednotlivce neoddělitelná od práv rodiny a komunity.⁸⁰ Jelikož je základním nositelem nástrojů ochrany lidských práv stát, stojí za zmínku ta skutečnost, že na rozdíl od práv národů (kolektivních práv), se individuální povinnosti dostaly do ústav mnoha států.⁸¹

Na základě uvedených specifíků, ale i druhem práv v Chartě obsažených, lze demonstrovat odlišný postoj afrického regionu k povaze základních lidských práv, než je tomu u západních států. Ovšem jednotný přístup chyběl i na území kontinentu. Od podpisu Charty v roce 1981 uplynulo pět let, než se sešel potřebný počet ratifikací, tj. dokument podepsala nadpoloviční většina členských států

⁷⁶ Viz čl. 23, odst. 1 Charty.

⁷⁷ Africká komise však namítá, že rejstřík socioekonomických práv v Chartě obsažených „implikuje“ další práva jako např. právo na stravu či bydlení (Viljoen 2007, s. 240).

⁷⁸ Proneseno Leopoldem Sedar Senghorem, prezidentem Senegalu, při příležitosti zahájení schůze afrických expertů k příležitosti přípravy konceptu Charty v Dakaru, Senegalu na sklonku roku 1979.

⁷⁹ Viz čl. 27-29 Charty.

⁸⁰ Viz řeč Leopolda Sedar Senghora, viz pozn. 78.

⁸¹ Mezi tyto státy patří např. Alžírsko, Ghana, Kongo, Tanzanie, Zimbabwe.

OAU⁸², aby Charta vešla v účinnost. Do dnešní doby ratifikovalo dokument 53 států⁸³, tedy všechny členské země Africké unie (dále také „AU“, viz kapitola 4.7).

4.5. Komise jakožto institucionální implementace dohlížení na dodržování lidských práv

Na základě čl. 30 Charty byla vytvořena Africká komise lidských práv a práv národů (*The African Commission on Human and People's Rights*, dále pouze „Africká komise“ nebo „Komise“) sestávající z jedenácti tajně volených členů⁸⁴ reprezentujících všech pět regionů Afriky (sever, východ, západ, střed, jih), s ústředním sídlem v Banjulu, Gambii. Jelikož je Komise nedílnou součástí Africké charty, její právní účinnost dopadá na všechny členské státy AU (dříve OAU), jež Chartu ratifikovaly. Komise zasedá dvakrát do roka, vždy v Banjulu a v jednom z měst členských států AU.

4.5.1. Pravomoci a úskalí Komise

V čl. 45 Charty jsou tři základní úkoly Komise stanoveny následovně:

- a) podpora a propagace lidských práv a práv národů⁸⁵
- b) zajištění ochrany lidských práv a práv národ
- c) interpretace Africké charty.

Součástí její činnosti je také vyhodnocování zpráv států o přijatých opatřeních k ochraně lidských práv a projednávání jednotlivých podání o porušování práv, které končí doporučením Komise (tzv. *recommendation*). Tato doporučení ovšem do roku 2004 za sebou neměla žádný donucovací prostředek, a často tak končila pouze na papíře.

⁸² Viz čl. 63, odst. 3 Charty.

⁸³ Poslední statistiky z února 2010 dostupné z:

<<http://www.africaunion.org/root/au/Documents/Treaties/List/African%20Charter%20on%20Human%20and%20Peoples%20Rights.pdf>> [cit. 2010-03-16].

⁸⁴ Těchto jedenáct členů je voleno tajnou volbou členy AU (dříve OAU) na Shromáždění hlav států a vlád. Seznam členů komise k dispozici na: www.achpr.org.

⁸⁵ Úloha podpory a propagace lidských práv v čl. 45 Charty zahrnuje například následující: provádět studie a výzkumy na téma problémů afrického kontinentu v oblasti lidských a občanských práv; organizace seminářů a konferencí; rozšiřování informací; poskytování doporučení africkým vládám; stanovování pravidel a zásad zaměřených na řešení právních otázek lidských práv, na základě kterých by jednotlivé vlády mohly postavit jejich zákonné ustanovení; atd. (autorský překlad). Více viz Africká charta lidských práv a práv národů, kapitola II, čl. 45.

Při pohledu na závazky, které jsou pro Komisi v Chartě stanoveny, nelze nepodlehnout přesvědčení, že jsou neadekvátní potřebám afrického kontinentu, kterému by vzhledem k vysokému podílu negramotnosti spíše prospělo soustředit se na zvyšování všeobecného povědomí o lidských právech. Tato „osvěta“ by podle mnohých odborníků měla zůstat primární funkcí Komise. Steiner ovšem argumentuje, že takový přístup nebude mít v dlouhodobém horizontu žádný efekt. Jedná se o seskupení států, mezi nimiž mnohé porušovaly nebo stále porušují lidská práva a svobody a kterým často chybí zkušenosti a instituce potřebné k tomu, aby zamezily zneužívání vládní moci. U takových režimů je zapotřebí efektivní intervence a kontrola, aby mohla práva a svobody jednotlivců a skupin být chráněna. Africký systém ochrany lidských práv by tak, podle Steinera, částečně skrze Komisi měl zvýšit finanční sankce těmto vládám a reagovat aktivněji na výzvy a pomoc nabízenou zvenčí (Steiner, Alston 2000, s. 920 - 922).

Komisi provází od jejího založení řada skeptických ohlasů, ovšem mnohdy je opomíjena ta skutečnost, že Komise se stále potýká s nedostatkem finančních zdrojů, což se dá považovat za její hlavní hendikep ve srovnání s jejími „protějšky“ v Evropě a Americe. Zůstává otázkou, zda Africká unie dostojí své zodpovědnosti a podpoří Komisi nutnými prostředky k tomu, aby mohla plně dostát své funkci, ač nelze konstatovat, že do této doby byla zcela bezvýznamná. Finanční podpora by tak Komisi pomohla dodržovat větší důslednost vůči státům, které ke svým povinnostem vyplývajícím z Charty přistupují velmi nezodpovědně, případně by zefektivnila průběhy pravidelných zasedání, kterým často chybí záznamy či jiné způsoby monitorování (Murray 2008, s. 8-19).

Oprávnění podávat své případy Komisi mají státy, jednotlivci a nevládní organizace, kterým byl Komisí udělen pozorovatelský status. Podání je přístupné po vyčerpání opravných prostředků na domácí úrovni. Aby ovšem Komise mohla co nejefektivněji řešit individuální stížnosti, je také zapotřebí orgánu, který by jí dodal na věrohodnosti a její funkci doplnil a posílil.⁸⁶ Stejně tak je zapotřebí mechanismu,

⁸⁶ Komise se poučila na mnoha případech, známá je kupříkladu kauza z Malawi, kde Komise opakovaně upozorňovala na vážné porušování lidských práv a přes četná upozornění a nařízení vládě, nebyly apely nikdy vyslyšeny. Komise vyslala jednoho ze svých členů na misi (tehdejšího předsedu nejvyššího soudu, Moleleki Mokamu). Ten nebyl ovšem ani vpuštěn na území Malawi. Komise poté v roce 1994 rozhodla, že v případech opakovaného neuposlechnutí výzev a bránění členům Komise vykonat na území potřebně studie, bude s obdrženými informacemi zacházeno jako s fakty. Podobný případ byl diskutován také v souvislosti se Zaire (Steiner, Alston 2000, s. 926).

kteřý by dohlížel na to, že doporučení a nařizení Komise jsou jednotlivými vládami respektovány. Tak vznikly první debaty o nutnosti vzniku soudu, jejichž počátek je datován již k prvotní konferenci v Nigerii v roce 1961.

4.6. Africký soud pro lidská práva a práva národů⁸⁷

Od přijetí Charty uplynulo sedmnáct let, než byl v roce 1998 přijat protokol⁸⁸, který vstoupil v platnost 25. ledna 2004 a zakládal Africký soud pro lidská práva a práva národů (dále „Africký soud“, také „Soud“). Bylo jmenováno jedenáct nezávislých soudců s funkcí jak poradenskou, tak rozhodovací ve věci práv stanovených v Chartě, jejichž mandát je šestiletý a každé dva roky je jedna třetina soudců obnovována. Soud byl založen jako komplementární orgán k Africké komisi a čl. 5 Protokolu stanovuje, že adresovat případy k Soudu a vypovídat o porušování práv smí Komise, jednotlivé státy⁸⁹, africké mezivládní a nevládní organizace či jednotlivci. OAU, členské státy OAU nebo organizace uznané OAU mohou také požádat Soud o vyjádření či doporučení (Murray 2004, s. 24). Jak v případě Komise, tak i v případě Soudu, existuje ovšem předpoklad, že dovolávání se práv u těchto orgánů předcházelo vyčerpání mechanismů na státní úrovni.

4.6.1. Efektivita práce Soudu

Pokud jde o hodnocení efektivitv Soudu od jeho založení, tak například na základě zpráv nevládní organizace *Minority Rights Group International* z roku 2008 lze usuzovat, že funkčnost Soudu zdaleka nenaplnuje očekávání. Během období deseti let, kdy byl zakládací Protokol přijat, Soud spíše zaměřoval svou činnost na organizační a administrativní záležitosti než na skutečné případy. Negativně ovlivňuje jeho efektivitu také faktor převažující rivalitv mezi Soudem a Komisí a neochota ze strany jednotlivých vlád Protokol ratifikovat.⁹⁰ V prosinci roku 2009 vydal Soud první rozhodnutí v doposud jediném případě.

Komplikujících faktorů, s kterými se Soud potýká, je ale více. Např.

⁸⁷ V anglickém jazyce *African Court on Human and Peoples' Rights*.

⁸⁸ V celém znění *Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Establishment of an African Court on Human and Peoples' Rights* (Protokol k Africké chartě práv člověka a národů o založení Afrického soudu pro lidská práva a práva národů, dále také „Protokol“).

⁸⁹ Jedná se o státy, které předložily podání Komisi, a státy, proti kterým bylo vzneseno podání před Komisí, a také státy, jejichž občané jsou obětmi porušování lidských práv.

doposud není jasné, které rozhodnutí je pravomocné v případě paralelního projednávání záležitosti u Afrického soudu a zároveň u soudu sub-regionálního. V takových případech je ponecháno na soudcích samotných, jak by danou situaci řešili.

Čl. 3 Protokolu dále stanovuje inovativní krok, na základě něhož mandát Soudu zahrnuje případy a spory týkající se Charty a jejího Protokolu, ale i ostatních relevantních smluv lidsko-právní ochrany, jež byly ratifikovány zúčastněnými státy. Wachira poukazuje na širší spektrum možných závěrů díky tomu, že Soud bude pravděpodobně zohledňovat více mezinárodních zdrojů, standardů a norem při posuzování případu, než je tomu v případě Africké komise (Wachira 2008, s. 17 - 24). Interpretace a posuzování porušování lidských práv tak bude mnohem rozsáhlejší, než do jaké míry dovoluje Africká charta, což by ve finálním výsledku mělo na ochranu lidských práv mít příznivý vliv. Vyskytují se ale obavy, že tato pravomoc v praxi bude působit značné potíže, jelikož zakládá zpětnou soudní aplikaci některých dokumentů, které s ochranou práv dříve nepočítaly. Jak bude toto opatření účinné v praxi zůstává zatím otevřenou otázkou, kterou bude možné zodpovědět, až tento orgán „dozraje“ a evidence řešených případů se rozroste do většího počtu, než je tomu doposud.⁹¹

4.7. Africká unie a nové přísliby ochrany lidských práv

V roce 2002 byla založena⁹² nová pan-kontinentální regionální instituce pro Afriku, **Africká unie** (*The African Union*, dále jen „Unie“ nebo také „AU“), která vystřídala zpochybňovanou Organizaci africké jednoty po jejím rozpuštění. Unie byla inspirována evropským integračním modelem a k jejímu vzniku došlo po rozsáhlých debatách a požadavcích založit dynamickou organizaci, která bude na jedné straně schopna udržet a rozvíjet úspěchy OAU, ale zároveň také prosazovat roli afrického kontinentu 21. století na straně druhé.

Toto období se vyznačovalo poklesem ekonomického růstu, nárůstem chudoby a vnější zadluženosti států a princip nezasahování do vnitřních záležitostí

⁹⁰ V roce 2008 to bylo pouze 24 z 53 členů Africké unie (Wachira 2008, s. 18).

⁹¹ Více informací o zatím jediném rozsudku vyneseném Soudem v prosinci 2009 na stránkách Koalice za efektivní africký soud (*Coalition for an Effective African Court on Human and Peoples Rights*), zdroj: www.africancourtcoalition.org.

⁹² Zakládající akt dostupný podrobněji na www.africa-union.org.

ze strany OAU se prokázal být neúspěšným. Narůstalo přesvědčení, že klíčová podmínka pro ekonomický růst v podobě politického prostředí, v němž jsou právní řád a lidská práva dodržována, nebyla naplněna. Vedle politické spolupráce a ekonomické integrace měl vznik nové instituce zabezpečit právní a ústavní systém, pomocí něhož by africký kontinent čelil podmínkám globalizace a tématům aktuálního rozdělení světa. Africká unie ale také jasně vyjádřila závazek dbát na naplňování demokratických ideálů a otázky ochrany lidských práv, v němž se Unie zavazuje „podporovat a ochraňovat lidská a občanská práva, posilovat demokratické instituce a kulturu a zajišťovat dobrou vládu a právní řád“.⁹³

Dalo by se říci, že v tomto směru nezůstalo jen u teoretických klišé, neboť díky vymezení těchto principů v Zakládajícím aktu Unie (*Constitutive Act*) je poukázáno na jejich závaznost pro členské státy, což by africkému kontinentu mohlo dopomoci překonat doposud jen chabé záruky ochrany lidských práv v předešlých platných dokumentech. Čl. 3, písm. h Zakládajícího aktu ustanovuje právo Unie zasahovat do vnitřních záležitostí členských států v případě situace dopouštění se válečných zločinů, genocidy či páchaní zločinů proti lidskosti (na základě uvážení orgánu Shromáždění Unie (*Assembly*))⁹⁴. Čl. 23, odst. 2 Zakládajícího aktu dále ustanovuje, že může vůči členským státům uplatnit **postihy a sankce**⁹⁵ za nedodržování závazných demokratických pravidel a principů AU, a taktéž disponuje možností vyloučení členského státu z Unie.

Z pohledu inovativních přístupů pro africký region má význam i zdůraznění přítomnosti kultury respektující a ochraňující lidská práva jakožto nezbytné podmínky pro ekonomický rozvoj země.⁹⁶ Neméně důležité je vyjádření principu rovnosti příležitostí především mezi oběma pohlavími, což je velký posun pro kontinent, kde ženy byly soustavně diskriminovány.⁹⁷

V současné době má Unie 53 členů. Jediným africkým státem, který k členství nepřistoupil, je Maroko.⁹⁸

⁹³ Viz Preambule Zakládajícího aktu AU. Autorský překlad z originálu: „*promote and protect human and people's rights, consolidate democratic institutions and culture, and to ensure good governance and the rule of law*“.

⁹⁴ Podrobněji viz kapitola 4.7.1.

⁹⁵ Sankce jsou v čl. 23, odst. 2 Zakládajícího aktu definovány pouze na obecné úrovni. Uvedeny jsou postihy v podobě znepřístupnění dopravních a komunikačních spojení s ostatními členskými zeměmi a možnost Shromáždění vyvozovat dalekosáhlejší dopady politické a ekonomické povahy.

⁹⁶ Jak je stanoveno v Preambuli Zakládajícího aktu Unie.

⁹⁷ Viz čl. 4, odst. 1 Zakládajícího aktu AU.

⁹⁸ Maroko přistoupil k AU bojkotuje kvůli připuštění a de facto uznání existence Západní Sahary

4.7.1. Orgány Africké unie

Cílem této podkapitoly není poukázat na to, že OAU málo usilovala o prosazování ochrany lidských práv (nesmí být opomenuto, že Africká charta byla výsledkem činnosti OAU), ale nastínit způsoby, kterými se Africká unie od OAU odlišuje především v tom smyslu, že ochrana lidských práv se stala ústředním cílem orgánů Unie a jejich pravomoci se měly na úrovni legislativy, exekutivy a justice doplňovat. Propojení jednotlivých snah a koordinace aktivit na všech úrovních se staly klíčovými principy Unie jak zajistit lepší realizaci ochrany lidských práv. Níže vybraný, nikoliv však vyčerpávající, přehled orgánů Unie by měl nastínit sféry spolupráce v této oblasti.

Hlavním zákonodárným a zároveň výkonným orgánem v rámci Unie bylo stanoveno **Shromáždění (AU Assembly)**, sestávající z hlav států a vlád všech členských zemí a scházející se jednou ročně na summitu AU. Mezi základní funkce Shromáždění patří nastavování politiky Unie, správa financování AU, normotvorná činnost, aktivní volební právo do funkcí ostatních orgánů Unie, dohlížení na implementaci daných norem do vnitrostátní politiky členských států, poradenská činnost, sankcionování a další. Pro přijetí rozhodnutí je zapotřebí dosažení konsenzu v podobě dvou třetinové většiny hlasů. Shromáždění úzce spolupracuje s Komisí AU jakožto s dalším významným výkonným orgánem, jenž je zodpovědný za denní chod a správu Unie a sídlí v Etiopii.⁹⁹

Mezi odalší rgány zákonodárné moci lze uvést **Pan-africký parlament (Pan-African Parliament, dále „Parlament“)** o 265 členech. Počátek jeho činnosti se datuje do roku 2004 a od té doby je jeho funkce převážně dohlížecí, konzultační a poradenská. Úskalím Parlamentu se zdá být skutečnost, že jeho členové jsou nikoliv voleni, ale dosazováni z řad členů národních parlamentů, tudíž jsou vždy zastoupeny všechny členské státy Unie (z čehož vyplývá přítomnost členů států s výskytem soustavného porušování lidských práv)¹⁰⁰. Za svůj cíl si nyní Parlament klade vyvinout se v orgán s plně funkční zákonodárnou mocí a s členy volenými na základě všeobecného volebního práva.¹⁰¹

Zodpovědnost za uplatnění opatření nápravy v oblasti dodržování práv

(Saharské demokratické arabské republiky), kterou si Maroko nárokuje jako součást svého území.

⁹⁹ „Komisi AU“ nutno rozlišovat od „Komise“ založené pod Africkou chartou, která sídlí v Banjulu.

¹⁰⁰ Např. viceprezidentem za jihoafrický region byl zvolen Joram Macdonald Gumbo ze Zimbabwe, který je členem vlády a strany Roberta Mugabeho ZANU-PF.

členských států Unie byla přenesena na **Africký soudní dvůr** (*African Court of Justice*), založený jakožto hlavní soudní orgán AU¹⁰². Jelikož Protokol k Africké chartě zakládal Africký soud pro lidská práva a práva národů jako soudní orgán soustřeďující se na oblast dodržování lidských práv v Chartě stanovených, původní záměr vymezoval Soudní dvůr ve smyslu instituce pro řešení sporů politické a ekonomické povahy. Přestože tak měla být zabezpečena oddělitelnost jejich pravomocí, nelze vyloučit jejich ojedinělé překrývání. Ačkoliv byl dualismus soudní ochrany evropského regionu¹⁰³ pro africký kontinent inspirativní, prohlášení obsahovala obavy z financování a dlouhodobé udržitelnosti dvou institucí v daném regionu. Na základě této domněnky vydalo Shromáždění AU návrh sloučit tyto dva orgány v jeden. Nový Soud¹⁰⁴ se sídlem v Tanzanii bude složen z patnácti soudců, z nichž sedm se bude specializovat na oblast lidských práv. Sjednocující protokol byl přijat v roce 2008 a po nabytí účinnosti nahradí předchozí zakládající protokoly. Nevýhodou je, že přímý přístup k Soudu (i k Soudu v jeho nové podobě)¹⁰⁵ nemají jednotlivci či nevládní organizace jednotlivých států, a tak bude záviset, jak se své role chopí Komise AU, přes kterou je možné své individuální případy Soudu AU adresovat.

Důležité také bude, jak rychle se region vypořádá s všeobecnou zdráhavostí ratifikovat smlouvy zakládající orgány nadnárodní povahy, které ohrožují zakořeněnou otázku státní suverenity a principu nevměšování se do vnitřních záležitostí států. Podmínkou efektivního fungování Soudu AU je také podpora národních soudních orgánů, což je pro region problematické vzhledem k vysokému počtu zemí s absencí funkčního soudního systému, především z důvodu politické nevole. Na místě jsou tak obavy, aby mnohé rozsudky Soudu AU nezůstaly bez odezvy. V neposlední řadě bude Soud AU, stejně jako Komise AU, závislý na finanční podpoře ze strany Africké unie.

¹⁰¹ Více viz www.pan-african-parliament.org.

¹⁰² Viz čl. 18 Zakládajícího aktu Unie.

¹⁰³ Myšleno ve smyslu koexistence Evropského soudu pro lidská práva a Evropského soudního dvora.

¹⁰⁴ Budoucí *African Human Rights Court* (Africký soudní dvůr).

¹⁰⁵ Dále označeno jako „Soud AU“.

4.8. Mezinárodní dokumenty a jejich inkorporace do domácího práva v Africe¹⁰⁶

Rozsah včlenění nadnárodních úmluv a práv do domácího práva je ukazatelem míry jejich účinnosti. Napříč kapitolami této práce je zřejmé, že je to zejména národní úroveň, která v tomto regionu dosahuje velmi znepokojivého výsledku. Co se mezinárodních dohod týká, tak je u států s právní tradicí monismu předpokládáno, že na základě ratifikace dané úmluvy se právní záruky v ní stanovené automaticky stávají součástí vnitrostátního práva.¹⁰⁷ V případě konfliktu práv má mezinárodní právní úprava přednost. Ovšem ani monistická tradice nezaručuje v případě afrických států plné respektování obsahu mezinárodních úmluv. Podle Viljoena tato tradice v případě afrických států „slibuje více, než je schopna zaručit“ (2007, s. 533).

U právních tradic dualismu, jež převládají ve všech afrických státech, které jsou součástí Společenství národů,¹⁰⁸ je zapotřebí včlenění právních záruk v mezinárodních smlouvách obsažených do vnitrostátního právního řádu.¹⁰⁹ Zde dochází u afrických států k zdráhavosti tak učinit. Jediným africkým státem s dualistickou právní tradicí, který jasně inkorporoval Africkou chartu do svého vnitrostátního práva, je Nigérie. U ostatních států převažuje tendence odkazovat na své Ústavy a práva v nich obsažená s tím, že korespondují s právy v Chartě stanovenými (což často zdaleka neodpovídá skutečnosti). Stejně je tomu i v případě ostatních úmluv orgánů Unie či OSN.

Další otázkou je míra aplikace mezinárodních práv a práv v Chartě

¹⁰⁶ S odkazem na tuto kapitolu, je k věci zmínit aplikaci Africké charty v zimbabwském národním právu. Zimbabwe ratifikovalo Africkou chartu 30. května 1986. Od této doby je odkazování na Chartu při soudních sporech označováno za mizivé. Mnohem častěji soudy odkazují na Ústavu či jiné mezinárodní dokumenty. Žádná ze smluv ratifikovaných před změnou Ústavy v roce 1993 nebyla včleněna do vnitrostátního práva a nejvyšší soud práva v nich ustanovená označil za „téměř identická“ s těmi, která jsou ustanovena v Ústavě (více viz www.hrforumzim.com). Častý výskyt bezpráví ovšem napovídá, že se s tímto výrokem nedá bezmezně souhlasit. Práva v Chartě ustanovená tak zůstávají nevynutitelná.

¹⁰⁷ U států s monistickou tradicí je odkaz na jejich integraci do národního práva uveden většinou v Ústavě samotné, nebo v její Preambuli.

¹⁰⁸ Celým označením *Commonwealth of Nations*. Používá se jako označení volného sdružení Velké Británie a jejich bývalých kolonií a dominií. Dnes je členem Commonwealthu 54 samostatných zemí a dále závislá území a teritoria pod správou Velké Británie, Austrálie a Nového Zélandu.

¹⁰⁹ Státy tak mohou učinit způsobem transformace (proces přijímání norem mezinárodního práva do práva vnitrostátního, kdy obsah mezinárodní smlouvy nabude podoby zákona), inkorporace (proces, kdy se mezinárodní smlouva stává pramenem práva vnitrostátního), adopce či adaptace (což v základě znamená obsahovou recepci norem mezinárodního práva do práva vnitrostátního).

obsažených africkými soudy. Jak již bylo řečeno, je velmi nepravděpodobné očekávat přímou vynutitelnost těchto práv domácími soudy, pokud se Charta (či jiná mezinárodní smlouva) nestala součástí vnitrostátního práva. Obecně platí, že mezinárodní práva a záruky v Africe netvoří efektivní součást vnitrostátního práva, mnohem častěji jsou využívány pouze k interpretaci a podpoře práv obsažených v národním právu. Co se přímo Charty týče, často jsou zaznamenávány případy, kdy nebyla Charta využita k právní interpretaci, i když tak mohlo být učiněno. Např. jihoafrické soudy v případech trestu smrti rozhodovaly s odkazem na evropské právo, nikoliv na Chartu. Často se tak děje z důvodu označení Charty za příliš nekonkrétní či z důvodu požadavku mezinárodní legitimacy (Viljoen 2007, s. 562).

Je zřejmé, že bude trvat, než se Charta stane používaným interpretačním zdrojem pro domácí soudy, a je zapotřebí zvyšovat všeobecné povědomí a odkazování na Chartu jak na úrovni soudní, tak mezi právními komunitami a širokou veřejností. Pozornost by především měla být zaměřena na fakt, že ratifikací dané úmluvy by měla nabýt povahy automatické platnosti, a státy by se měly zaměřit na plnění závazků s ratifikací spojených.

4.9. Zhodnocení afrického regionálního systému ochrany lidských práv

Africký systém ochrany lidských práv zakládá mnoho příslibů, ovšem přes významné kroky, které byly za poslední roky uskutečněny, nelze v tomto regionu hovořit o účinné ochraně základních práv. Závisí především na jednotlivých státech a jejich politických zastoupeních, aby co nejdříve ratifikovaly protokol zakládající Africký soud AU v jeho nové podobě.

Neméně důležité je sjednocení činnosti Komise AU a Soudu AU a zefektivnění jejich vzájemné spolupráce. Africká unie v tomto směru slibuje lepší koordinaci a integraci v rámci orgánů Unie. S jejich činností ale souvisí potřeba větší transparentnosti, sebereflexe a důslednosti. Je třeba využít všech účinných mechanismů ochrany práv, pevně stanovit systém sankcionování, a zajistit tak jejich vynutitelnost, která doposud zpravidla chybí.

Zmíněná integrace v rámci AU zůstane izolací, pokud bude omezena pouze na Unii samotnou. Orgány AU musí nalézt spojení na mezinárodní úrovni, ale také na úrovni sub-regionální v rámci jednotlivých vlád a také lidu, což

předznamenává důležitost důsledné osvěty. Unie by se neměla stát institucí podléhající vlivu a zásahům jednotlivých vlád a hlav států, což je předmětem nejčastějších obav. Navíc fakt, že Unii předsedá mnoho čelních představitelů bývalé OAU, umocňuje spekulace o tom, zda bude tato organizace efektivnější než její předchůdce.

Neopomenutelná je pro africký region také klíčová otázka finanční podpory, která bude především odkázána na zdroje zvenčí, jelikož se mnoho členských států Unie potýká s životními podmínkami pod hranicí chudoby a nelze od nich očekávat, že by dokázaly pro často příliš ambiciózní cíle Unie poskytovat finanční prostředky. Výhodou Unie může být, že dohlíží na hospodářský program NEPAD¹¹⁰ (Nové partnerství pro africký rozvoj), jehož cílem je, mimo jiné, zvýšení přílivu zahraničních investic, a uzavírá tak se západními státy „obchod“ ve smyslu podpory zlepšení politické a ekonomické situace v zemích Afriky výměnou za finanční pomoc.

Na neposledním místě může významně pomoci aktivita nevládních organizací a zájmových skupin, pro které africké prostředí poskytuje hojnou půdu.¹¹¹

¹¹⁰ Přesný název *New Partnership for Africa's Development*.

¹¹¹ Ze známých celosvětově působících nevládních organizací angažujících se výrazně na území afrického kontinentu lze jmenovat např. Amnesty International (www.amnesty.org), Human Rights Watch (www.hrw.org), The Lawyers Comitee for Human Rights (www.lchr.org) The International Comitee of the Red Cross (www.cicr.org) a mnoho dalších.

5. Zimbabwe a ochrana lidských práv

Zimbabwe se v posledních letech dostalo do centra mezinárodní pozornosti, ať už z důvodu silného ekonomického propadu, inflace vyšší než 100 000%, téměř 80% nezaměstnanosti či porušování lidských práv. Ostatní státy subsaharského kontinentu v posledních letech prožívají období rozkvětu a ekonomické prosperity, zatímco u Zimbabwe jde pohyb opačným směrem. Pro zemi je charakteristické jméno Roberta Mugabeho, prezidenta, který se přes velmi lhostejný postoj k otázce základních lidských práv drží u moci již třicet let. Jelikož je otázka porušování práv aktuální v mnoha zemích afrického kontinentu, pozornost se mezi danými zeměmi rozkládá a nepříznivá situace Zimbabwe spadá pouze do všeobecného povědomí.

Tato kapitola je ale zaměřena právě na stát Zimbabwe. Jsou naznačena historická východiska, postupné přibývání nehumánních praktik hlavy státu, omezování ochrany a odmítání uznat základní práva a propad země do celkové hospodářské krize. Nechybí nástin systému zimbabwského práva, jelikož se autorka domnívá, že je nezbytný pro ilustraci situace bezpráví, která se odehrává na pozadí zdánlivě fungujícího právního řádu.

Otázka porušování základních práv je vtažena do kontextu mezinárodních úmluv, jež Zimbabwe ratifikovalo a o jejichž účinnosti autorka polemizuje.

Zimbabwe se nachází v nitru jižní části afrického kontinentu v sousedství Zambie, Mozambiku, Jihoafrické republiky a Botswany. Počet obyvatel se udává okolo 13,2 milionů. Tato bývalá britská kolonie získala svou nezávislost v roce 1980. V té době se na jejím území vyskytovaly dvě hlavní etnické skupiny: Shona („the Shona“), kteří tvořili osmdesát procent obyvatelstva, a Ndebele („the Ndebele“) s podílem přibližně deseti procent. V té době tvořila bílá populace necelých deset procent (nyní se uvádí, že počet v roce 2007 klesl na pouhých 0,5 procenta).¹¹²

Od nabytí nezávislosti se po dvaceti letech ekonomické prosperity Zimbabwe opět dostalo do úpadku pod nadvládou diktatury prezidenta Roberta Mugabeho. Nyní je tento stát v médiích prezentován jako příklad toho, jak může

¹¹² Více informací o exodu bílých obyvatel na <http://abcnews.go.com/International/story?id=4575792&page=1> nebo http://www.cephas-library.com/nwo/nwo_whites_in_africa_are_leaving_their_homeland.html [cit. 2010-01-22].

během poměrně krátké doby autokratický vůdce zdevastovat svou vlastní zemi, stejně jako je Zimbabwe příkladem porušování základních lidských, kulturních, sociálních a jiných práv.

Ekonomická situace některých rozvojových zemí skutečně nedovoluje dostát vysoké ochraně občanských a ekonomických práv obyvatel, ale v případě Zimbabwe platí, že za příčinou soustavného porušování lidských práv od roku 2000 stojí především činnost vlády. V tomto období se země také proměnila v politicky nesvobodnou, v níž neexistuje téměř žádná možnost dovolat se práv.

5.1. Právní systém Zimbabwe

V Zimbabwe nalezneme formu hybridního, pluralitního právního systému a to v tom smyslu, že platné právní předpisy byly převzaty ze zahraničních jurisdikcí a byly zavedeny do právního systému země přistěhovalci během koloniálního období.

Právní systém v Zimbabwe je založen na zvykovém právu (nepřepsaném *Anglo Roman Dutch Law*), precedenčním právu (*Legislation Case Law – Precedent*) a tradičním právu (*Customary Law*). S výjimkou nedávno reformovaného a kodifikovaného trestního práva není zimbabwské právo jednotně kodifikováno. Ústava Zimbabwe (*Constitution of Zimbabwe*) je hlavním zákonem státu a je nadřazena všem ostatním zákonům.

5.1.1. Prameny zimbabwského práva

V Zimbabwe neexistuje pouze jeden pramen práva, ale je jich několik a jsou odvozeny z pramenů různého původu. Mezi zdroje jsou ale jednoznačně řazeny následující:

1. Normativní právní akty (psané právo)
2. Precedenty, rozhodnutí soudu, *case law*
3. Zvykové právo
4. Common Law
5. Jurisprudence
6. Ústava jako nejvyšší zákon státu

Ad 1) Zimbabwe je prezidentskou republikou. Vláda je jmenována prezidentem a zodpovídá se Poslanecké sněmovně. Parlament je dvoukomorový, v němž již zmíněná Sněmovna tvoří dolní komoru a Senát komoru horní. Obě komory mají za úkol prostudovat návrhy zákonů a pouze po schválení Senátem je zákon dán k schválení prezidentovi. Senát v Zimbabwe má ale poměrně nekonzistentní historii vzhledem k tomu, že byl v období nezávislého Zimbabwe roku 1987 zrušen a byl znovu ustanoven až v roce 2005. Předpokládá se, že vláda Roberta Mugabeho se k tomuto kroku rozhodla za účelem zpomalení schválení nežádoucích návrhů zákonů či s cílem zamezit prosazení zákona ze strany opozice. Navíc je díky tomu urychlen proces schvalování návrhů zákonů, které jsou podány členy vládnoucí strany.¹¹³

Ad 2) Precedenty jakožto jeden z pramenů zimbabwského práva odkazují na minulá rozhodnutí vyšších soudů a slouží jako vodítko pro soudy při rozhodování o případech druhově shodných s těmi, které již byly rozhodnuty v minulosti. Zimbabwe se opírá o precedenty Jihoafrické republiky, precedenty Rhodesie a precedenty té jurisdikce, ve které je aplikováno anglické či římsko-nizozemské právo. Výhodou precedentů jako jednoho z pramenů práva by mělo být zajištění určité míry jednotnosti v aplikaci práva a udržení spravedlivého a rovného pohledu při rozhodování o obdobných případech.

Ad 3) Zvykové právo v zimbabwském systému práva odkazuje na zavedené obyčeje a praktiky zimbabwských domorodých kmenů, jež byly dlouhodobě dodržovány. Tyto zvyky ale musí mít jasně formulovaný obsah a musí dosahovat oficiálního právního uznání. Mezi takové patří například kriminalizování incestu, jenž je nyní považován za trestný čin v psaném trestním právu Zimbabwe.

Africké zvykové právo jakožto pramen práva je ustanoveno i v čl. 89 Ústavy Zimbabwe.¹¹⁴ Aplikovatelnost zvykového práva v rámci právního systému státu lze také dohledat v různých zákonech a nařízeních, ale obecně lze říci, že se k jeho nízké míře vynutitelnosti omezuje převážně na oblasti rodinného a dědického práva

¹¹³ Znovuzavedení Senátu bylo v roce 2005 překvapující událostí, jelikož to byla právě strana ZANU PF Roberta Mugabeho (viz dále), která Senát v roce 1987 nechala zrušit s odůvodněním, že je provoz příliš nákladný a zpomaluje legislativní proces.

¹¹⁴ Více viz čl. 11 – 26 Ústavy Zimbabwe.

či otázek opatrovnictví.

Ad 4) Common law v Zimbabwe odkazuje na nekodifikované právo vylučující africké zvykové právo. Primárně se tak jedná o právní směs s vlivy práva anglického a římsko-nizozemského (spadajícího do kontinentálního typu právní kultury), odkazující na koloniální minulost. Nedávná kodifikace trestního práva ale vytlačuje aplikaci common law v případech, kde by se jindy jednalo podle trestního práva kontinentálního.

Ad 5) Jurisprudence není nikde v rámci systému uváděna jako oficiální pramen zimbabwského práva, avšak práce odborníků v oblasti práva jsou obecně uznávané jako akceptované a citované zdroje například při vydávání soudních rozhodnutí. Tito autoři se opírají o autory kontinentální a jejich činnost se upírá převážně směrem publikování komentářů a příruček k zimbabwskému právu.¹¹⁵

Ad 6) Současná podoba Ústavy je výsledkem dohody vzniklé v Lancasteru v roce 1979. Od té doby bylo Mugabeho vládou schváleno sedmnáct změn Ústavy, z nichž některé změny jednoznačně přispěly k nápravám některých koloniálních křivd, ovšem některé dodatky byly navrženy ve prospěch současné vládní strany ZANU PF tak, aby její pozice byla v dlouhodobém výhledu posílena. John Makumbe se věnoval rozboru ústav demokratických států a jejich komparaci s ústavou Zimbabwe s přihlédnutím k současné politické situaci a ve své publikaci vyvozuje několik klíčových závěrů:

- Ústava Zimbabwe nechrání adekvátně lidská práva a neposkytuje menšinovým skupinám efektivní ochranu
- Přestože se volby konají pravidelně, nejsou ani svobodné, ani spravedlivé. Podle Makumbeho je v souvislosti s jejich konáním spojeno příliš mnoho nesrovnalostí, přestože je všeobecné volební právo od osmnácti let součástí ústavního pořádku země.

¹¹⁵ Jako příklad lze uvést jméno profesora Geoffa Feltoa, který je často v souvislosti se zimbabwským právem citován, či např. Aleca Muchadehama.

- Úprava možností a práv opozičních politických stran má v současné podobě Ústavy mnoho nedostatků.
- V Ústavě je explicitně ohrožena svoboda slova a existence nezávislých médií.
- Mnoho případů násilí ze strany vládních orgánů není před zákonem posuzováno spravedlivě, což má za následek nerovné podmínky na politickém poli.

Část ústavy, která je pro předmět této práce fundamentální, se nachází v čl. 12 až 23. Tato část - Prohlášení o lidských právech – vymezuje ochranu práva na život (čl. 12), práva na osobní svobodu (čl. 13), ochranu před otroctvím a nucenou prací (čl. 14), ochranu před nelidským zacházením (čl. 15), ochranu před zabavením vlastnictví (čl. 16) a ochranu před svévolným vstupem a prohledáním (čl. 17). Zahrnuto je i ustanovení k zajištění ochrany práva (čl. 18), svobody vyznání (čl. 19), vyjadřování (čl. 20), ochrany svobody shromažďování a sdružování (čl. 21), svobody pohybu (čl. 22) a ochrany před rasovou a jinou diskriminací (čl. 23).

Deklarace lidských práv byla součástí zimbabwské Ústavy od vyhlášení nezávislosti Zimbabwe. Přesto se často stává terčem kritiky za její plytkost ve smyslu omezeného počtu práv, která ustanovuje. Od vyhlášení nezávislosti byla tato uchovaná práva pozměněna za účelem ochrany státu před odpovědností za jeho pravidelné a bezohledné zneužívání a porušování lidských práv. Deklarace navíc vynechává práva druhé a třetí generace.

5.2. Historický exkurz

V předkoloniálním období se obyvatelé žijící na území dnešního Zimbabwe v podstatě spravovali sami a o tom, že tato správa byla úspěšná, svědčí například archeologické důkazy v okolí zříceniny bývalého království Great Zimbabwe (Velké Zimbabwe), jehož rozkvět se datuje do období od 9. do 13. století. V roce 1889 převzala správu kolonie Britská jihoafrická společnost (*The British South Africa company*), tedy soukromá společnost Cecila Rhodese, po němž bylo území také pojmenováno Severní Rhodesie (území dnešní Zambie) a Jižní Rhodesie (území dnešního Zimbabwe). Díky vhodným přírodním a klimatickým podmínkám

se právě Jižní Rhodesie stala osadnickou kolonií.

V roce 1923 převzala kontrolu Britská vláda, ale více méně udělila kolonialistům jakousi politickou autonomii, která vyčleňovala veškeré původní obyvatelstvo z politických záležitostí. V roce 1931 byl přijat zákon o přerozdělení půdy (*Land Apportionment Act*), který přidělil nejlepší zemědělskou půdu právě bílé menšině. Tato událost nebyla zapomenuta a o několik let později bezpochyby tvoří jeden z hlavních zdrojů konfliktu a neutěšené situace v dnešním „nezávislém“ Zimbabwe.

Když Britové v druhé polovině padesátých let začali udělovat svým africkým koloniím nezávislost, bílí obyvatelé vytvořili politickou stranu *Rhodesian Front Party*, aby tak zabránili převzetí moci domorodým obyvatelům. V čele této strany stál Ian Smith, který vytvořil jednostrannou deklaraci nezávislosti (*Unilateral Declaration of Independence*), jejíž vydání v roce 1965 mělo zabránit, aby Velká Británie dala černým obyvatelům Jižní Rhodesie svobodu. Po neúspěšném vyjednávání ale konflikt přerostl v sedmdesátých letech v občanskou válku.

Míru a nezávislosti se Zimbabwe dočkalo až díky úmluvě zvané *the Lancaster House Agreement*, jejímž podepsáním v Londýně se Zimbabwe stalo v roce 1980 nezávislým státem. Právě tato úmluva ale dále podnítila nevraživost vůči bílým usedlíkům, neboť jim udělovala dvacet rezervovaných křesel v Parlamentu až do roku 1987. Smluvní podmínky v ní obsažené dále zajišťovaly ochranu vlastnických práv bílým obyvatelům, ovšem kompenzace původním obyvatelům, kteří se museli vzdát své půdy ve prospěch kolonizátorů, byla opomenuta. V období nabytí nezávislosti bylo přibližně 33% půdy ve vlastnictví okolo 4500 bílých farmářů (Dashwood, s. 223 In Forsythe 2009), kteří zajišťovali tři čtvrtiny zemědělské výroby země. Podle smluvního ustanovení měl jakýkoliv převod půdy od bílých farmářů vládě za účelem jejího přerozdělení proběhnout dle principu „ochotný prodat – ochotný koupit“¹¹⁶ a Britové pak měli poskytovat kapitál k vyplácení bílých farmářů.

Zkušenosti z usilovného boje o nezávislost bohužel vyzbrojily zemi pro budoucí porušování lidských práv. Bojovníci za nezávislost se rozdělili do dvou hlavních politických stran, které přibližně odpovídaly etnickému rozdělení obyvatelstva. Robert Mugabe stál v čele strany *Zimbabwe African National Union*

¹¹⁶ V anglickém jazyce se uvádí „willing seller – willing buyer basis“.

(ZANU), která reprezentovala majoritní většinu Shona obyvatel v zemi. Ndebele obyvatelé měli oporu ve straně *Zimbabwe African Peoples' Union* (ZAPU), jejíhož vedení se ujal Joshua Nkomo. Tyto dvě strany pojila zkušenost boje za nezávislost a v roce 1980 tak nic nebránilo snadnému zvolení Roberta Mugabeho prezidentem, kterým zůstal do dnešní doby.

Pokud bychom měli krátce zhodnotit ochranu lidských práv v Zimbabwe, tak je zřetelné, že v době britské koloniální nadvlády nebyla domácím obyvatelům přiznána téměř žádná práva a svobody, ale s nabytím nezávislosti se přísliby zajištění lidských práv také brzy rozplynuly a staly se bezvýznamnými, paradoxně zejména díky vládě původního „národního hrdiny“ Roberta Mugabeho.

5.3. Zimbabwe pod vládou Roberta Mugabeho (1980 – 2000)

Po nabytí nezávislosti nově přijatá Ústava formálně garantovala celou řadu práv, mezi nimi například již zmíněné právo na život, svobodu vyjadřování, svobodu shromažďování či ochranu proti zbavení majetku. V roce 1991 Zimbabwe ratifikovalo Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech¹¹⁷ a také Úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace¹¹⁸ a Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen.¹¹⁹ V roce 1990 se další ratifikace vztahovala na Úmluvu o právech dítěte.¹²⁰ Nechyběla ani ratifikace Africké charty lidských práv a práv národů v roce 1986 a Africké charty o právech dítěte v roce 1995. Roku 2003 Zimbabwe podepsalo (nikoli ale ratifikovalo) Protokol k Africké chartě ohledně ženských práv v Africe.

Počet mezinárodních dokumentů, které Zimbabwe ratifikovalo, zdaleka neodpovídá potřebám země, nicméně ukazuje, že země alespoň formálně podporuje mezinárodní lidsko-právní nástroje. Přesto se ale porušování těchto práv ve velké míře objevilo záhy po získání státní samostatnosti.

Přestože Robert Mugabe a Joshua Nkomo dokázali v prvních letech po nezávislosti najít společnou řeč, Nkomo byl brzy „vytlačen“ z politiky a Mugabe využil své

¹¹⁷ V anglickém znění *International Covenants on Civil and Political Rights and Economic, Social, and Cultural Rights*.

¹¹⁸ V anglickém znění *Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*.

¹¹⁹ V anglickém znění *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*.

¹²⁰ V anglickém znění *Convention on the Rights of the Child*.

dřívější popularity na domácí půdě i v zahraničí, aby se v letech 1983-84 dopustil etnického zločinu na Ndebele obyvatelích a zavraždil Nkoma a příznivce jeho strany.¹²¹ Jako vedlejší důvod se uvádí odplata za útoky z 19. století, během nichž napadaly Ndebele skupiny vesnice Shona obyvatel v rámci svého vpádnutí na území Zimbabwe v souvislosti s expanzí jihoafrické Zulu říše (Howard-Hassmann In Forsythe 2009, s. 400). Výsledkem Ndebele masakru bylo sjednocení dvou dříve samostatných politických stran, které byly nyní sloučeny v *Zimbabwe African National Union – Popular Front* (ZANU-PF). Joshua Nkomo byl odsunut do ústraní, kde roku 1999 také zemřel. Mugabe a jeho strana ZANU-PF bez problému vítězili v parlamentních a prezidentských volbách v letech 1980 až 1990.

Roku 1987 byla v souladu s Lancasterskou smlouvou¹²² upravena Ústava tak, aby eliminovala speciální volební preference pro voliče bílé pleti a volební systém se tak jevil de facto více demokratický. Efekt byl takový, že Zimbabwe bylo stále prezentováno jako demokratický stát, přestože reálně zde u moci stála vláda jedné strany. Stejněho roku byl Mugabe znovu zvolen výkonným prezidentem a postupně pracoval na rozšiřování okruhu svých příznivců, především díky štědrosti státních financí. Mugabe se takticky nemstil svým bývalým koloniálním nepřátelům a odpůrcům do té doby, dokud se proti němu politicky nepostavili.¹²³

V tomto období Mugabeho vlády se Zimbabwe ve srovnání s jinými africkými státy těšilo poměrně dobré reputaci co se lidských a občanských práv týká, přestože Mugabe soustavně upevňoval svou moc a všemi prostředky odsouval z politického dění své oponenty. Mimoto byla 80. a 90. léta obdobím ekonomické prosperity.¹²⁴ Mugabe nechával zřizovat vzdělávací a zdravotní střediska. Vedle

¹²¹ Šlo o povstání na území Matebaland, kde Ndebele obyvatelé protestovali proti tomu, že byli připravováni o odškodnění za období sucha a finanční podpory na rozvoj. Mugabeho vojenské složky na to reagovaly násilím, vražděním a vyhladověním tisíce lidí Ndebele menšiny. Masakrovány byly celé vesnice, ženy byly znásilňovány, domorodí obyvatelé byli nuceni zpívat písně v Shona nářečí, při nichž byli mučeni a zabíjeni. Za většinu těchto hrůzných činů byla zodpovědná elitní jednotka trénovaná v Severní Koreji, která si říkala „Pátá brigáda“. Alarmující je fakt, že se tento čin nesesetkal s žádným hlasitým nesouhlasem mezinárodní komunity žijící v Zimbabwe, ani sousedských států nebo mezinárodních organizací. Přesný počet obětí navíc nebyl nikdy Mugabeho vládou zveřejněn.

Podrobněji viz Godwin, Peter. *Mukiwa: A White Boy in Africa*. New York: Grove Press, 1996.

¹²²Více viz *Lancaster House Agreement*.

¹²³ Například i Mugabeho bývalý koloniální nepřítel Ian Smith nadále žil v Zimbabwe.

¹²⁴ Ekonomický růst se v průměru pohyboval okolo 2,9% za rok, což bylo v porovnání s ostatními státy Afriky vysoké číslo. V letech 1988 – 90 se udává až 4,5%. Viz *The economy of Zimbabwe* [online]. 2006 [cit. 2010-03-14]. Dostupné z:

<<http://www.somalipress.com/zimbabwe-overview/economy-zimbabwe-1138.html>>.

zemědělství se do popředí dostával ekonomicky prosperující těžební průmysl (zejména zlata a platiny). Zimbabwe bylo zkrátka v tomto období vnímáno jako modelový africký stát, se zabezpečenou ochranou vlastnických práv a s bezpečným prostředím pro investice.

Po nabytí nezávislosti byli farmáři bílé pleti motivováni k tomu, aby zůstali v zemi a nadále produkovali pro domácí i zahraniční trh s tím, že jejich vlastnická práva byla chráněna a se zemědělskou půdou se obchodovalo pouze na již zmíněném principu „ochotný prodat – ochotný koupit“ a nikoli metodou vymáhání či svévolného zabavování. V letech 1980 až 1999 se vláda angažovala v přerozdělování půdy, které navrátilo půdu zhruba šedesáti procentům černošských obyvatel a černí farmáři skupili přibližně pět set výdělečných farem. Nicméně poté, co Velká Británie utratila zhruba 44 milionů liber na navrácení půdy, odřízla svou finanční pomoc v roce 1994, a to především z důvodu korupce a přerozdělování farem mezi Mugabeho příznivci navzájem.

5.3.1. Mugabeho zahraniční politika

Ke konci dvacátého století se v Zimbabwské zahraniční politice (lépe řečeno, v Mugabeho zahraniční politice) začaly projevovat tendence, které předznamenávaly situaci jednadvacátého století. V letech 1996 až 1998 probíhala v Kongu občanská válka částečně způsobená exodem uprchlíků z Rwandy během tamějšího období genocidy. Spolu s dalšími státy tam Zimbabwe poslalo svá vojska, zdánlivě aby podpořilo tehdejšího prezidenta Konga Laurenta Kabila. Angažovanost Zimbabwe zde ale především umožňovala elitním jednotkám přístup k nerostnému bohatství Konga a profitovat z uzavřených smluv a dohod.

Dalším varovným signálem byl bezpochyby fakt, že Mugabe poskytoval úkryt bývalému etiopskému diktátorovi, Mengistu Haile Mariamovi, na jeho útěku před odsouzením za páchaní zločinů genocidy. Mugabe dále udržoval velmi dobré vztahy s Čínou, což napomáhalo rozvíjet vzájemnou spolupráci a získání podpory v rámci mezinárodních organizací jako například OSN. Mugabe odměnou obdržel od Číny zásoby zbraní a devět milionů dolarů na vybudování osobního paláce (Howard-Hassmann In Forsythe, s. 401).

Mugabeho lhostejnost k demokracii a lidským právům na úkor osobní prosperity byla zřejmá.

5.3.2. Krize let 2000 až 2008

V roce 2000 už diktátorské tendence Roberta Mugabeho byly evidentní. V tomto roce také vznikla politická strana Hnutí pro demokratickou změnu (*the Movement for Democratic Change*, „MDC“) vedena Morganem Tsvangiraiem jako opozice k ZANU-PF. Strana MDC úspěšně zabránila plánované změně Ústavy, která by Mugabemu udělila ještě více pravomocí. Přes tento dílčí neúspěch ale Mugabe vyhrál opět prezidentské volby v roce 2002 a parlamentní volby v roce 2005, přestože jejich výsledek je mnohými zpochybňován a často byly hlášeny zprávy o ovlivňování volebních výsledků či probíhajícímu zastrašování. Přesto se ale několik členů strany MDC dostalo do parlamentu.

S narůstajícími obavami o ztrátu popularity začal Mugabe stupňovat nevráživost vůči bílým obyvatelům a jeho snaha přerozdělit půdu chudým obyvatelům černé pleti mu měla zajistit politickou podporu. Od roku 2000 Mugabe podněcoval vpády na farmy bílých farmářů. Nejdříve lidmi, kteří měli být veterány války za nezávislost, i když často nedosahovali ani věku, aby mohli zkušenost z předkoloniálního období pamatovat. V roce 2002 bylo bílým farmářům nařízeno opustit své farmy s okamžitou platností. Tyto velké farmy ovšem obstarávaly většinu potravinové produkce země a byly to právě ony, které ze Zimbabwe dělaly živitele a zásobárnu východní Afriky.

Obsazování farem probíhalo v násilném duchu, mnoho farmářů bylo zavražděno, jejich zaměstnanci byli často zastrašováni a mučeni. Nejenže tyto invaze připravily většinu bílé menšiny v Zimbabwe o živobytí, ale o práci přišlo až dvě stě tisíc pracovníků v zemědělství, jejichž rodiny dohromady tvořily okolo dvou milionů obyvatel (Howard-Hassmann In Forsythe 2009, s. 401). Mnoho z těchto pracovníků na farmách byli imigranti z okolních států, a tudíž neměli nárok na půdu, která byla údajně navracena zimbabwským občanům. Mugabe k těmto krokům využíval argumentace o konání spravedlnosti a navrácení toho, co bílí obyvatelé sebrali zemi v období koloniální nadvlády. Většina farem byla však farmáři zakoupena až po roce 1980, tedy od vlády právě Roberta Mugabeho. Farmy byly navíc po získání nezávislosti přednostně nabízeny vládě. Jejich přerozdělování nebylo ani do rukou chudých domorodých zemědělců, ale do rukou poměrně movitých majitelů, především také rodině a příbuzným Roberta Mugabeho či například bývalému veliteli již zmíněné Páté brigády. V letech 2008 mnoho farem

zůstalo prázdných a bez vlastníka. Ti, kdo dostali farmy do svých rukou, nebyli často ani schopni se o ně starat a stagnace produkce tržních plodin způsobila vážnou ekonomickou krizi na celém území. Obrovský nárůst inflace měl za následek také to, že ve snaze o zajištění živobytí se mnoho dívek a žen uchýlovalo k prostituci, s čímž šel ruku v ruce rapidní nárůst už tak vysokého procenta výskytu HIV. Nepříznivě byla rovněž ovlivněna úroveň školství, jelikož si rodiče dále nemohli dovolit hradit školní poplatky. Extrémní chudoba způsobila všeobecnou sociální krizi, poklesl počet uzavíraných sňatků a většina rodin spoléhala na finanční podporu příbuzných ze zahraničí či se uchýlovali k pašeráctví.

V říjnu roku 2003 byla téměř polovina obyvatel považována za „hladovějící, žijící v domácnosti, která není schopna zabezpečit základní potřeby“¹²⁵ (autorský překlad, Human Rights Watch, 2003). Peter Takirambudde, výkonný ředitel africké divize organizace Human Rights Watch, ve svém prohlášení označuje tu skutečnost, že Mugabeho vláda některým skupinám úmyslně odpírala přístup k potravinám, jako „porušování lidských práv stejně vážné jako svévolné uvěznění nebo mučení“.¹²⁶ Mugabe ovšem zpřístupňoval potraviny selektivně a odmítal povolit mezinárodním organizacím dovážet potravinové zásoby do země. Ti, kteří toto rozhodnutí nerespektovali, se potýkali se zastrásováním, výhružkami či uvězněním.

5.3.3. Operace Murambatsvina

K radikálnímu zhoršení situace došlo v roce 2005, kdy v rámci operace *Murambatsvina*, známá jako operace *Drive Out Trash* nebo také *Operation Restore Order*¹²⁷, bylo zničeno tisíce domovů ve městech bez náhrady. Podle zpráv OSN se tak na ulici ocitlo či bylo vážně zasaženo přes 2.4 milionů lidí.¹²⁸ Postižena byla většina velkých měst a vláda měla v plánu pokračovat i na venkově. Co bylo přesným záměrem této operace zůstává pouze spekulacemi. Robert Mugabe opakovaně charakterizoval tuto operaci jako snahu zabránit užívání nelegálně nabytých obydlí v městských slumech a zamezení šíření nemocí v těchto oblastech.

¹²⁵ Podrobněji viz *Zimbabwe: Food Used as Political Weapon* [online]. 2003 [cit. 2010-03-11]. Dostupné z: <<http://www.hrw.org/en/news/2003/10/23/zimbabwe-food-used-political-weapon>>.

¹²⁶ Původní znění „This is a human rights violation as serious as arbitrary imprisonment or torture“ viz tamtéž.

¹²⁷ Možno přeložit jako „zbavení se špíny“ a „znovunastolení pořádku“ (vlastní překlad).

¹²⁸ Dále viz *Operation 'drive out trash' three years later*. [online]. Africa news, 2009. [cit. 2010-02-24]. Dostupné z: <http://m.africanews.com/article.php?country=zimbabwe&news_id=23460>.

Opoziční strana MDC operaci viděla jako výraz potrestání voličů MDC za jejich nepřízeň v předešlých volbách. Do této teorie ovšem nezapadá fakt, že velká část postižených touto operací byli voliči a příznivci ZANU-PF. Jako možný záměr se uvádí i snaha o získání kontroly nad nelegálně obíhající zahraniční měnou na černém trhu.

Tak či onak byla podkopána lidská práva a svobody velkého množství lidí a tento čin byl odsouzen jak na domácí půdě, tak v zahraničí. Negativní ohlasy se veřejně objevovaly ve Velké Británii, na Novém Zélandě, v rámci Evropské unie a ministryně zahraničních věcí Condoleezza Riceová spolu s britskou vládou vyzvala africké vlády a Africkou unii, aby zvýšily svůj tlak na Zimbabwe. Unie však na tyto výzvy reagovala velmi překvapivě, když oznámila, že na pořadu dne jsou „mnohem vážnější záležitosti“¹²⁹ a například prezident Jihoafrické republiky Thabo Mbeki vyjádřil svůj podiv nad tím, že Západ věnuje zvýšenou pozornost situaci v Zimbabwe a nikoli naléhavým tématům v ostatních afrických státech, jako například situaci v Kongu, kde v rámci občanské války probíhají podobné praktiky každý den.

Vzhledem k tomu, že africké státy často mají společnou minulost a rabování a vystěhovávání vesnic se objevilo na více místech Afriky spolu s tím, že mnohé státy pojí stejná koloniální minulost, ve které Robert Mugabe figuroval jako národní hrdina Zimbabwe, jeví se velmi obtížné získat podporu pro kritiku v rámci afrického kontinentu. Operace Murambatsvina je toho ukázkovým příkladem.

5.3.4. Ekonomická krize jako důsledek soustavného porušování lidských práv a svobod

Události následujícího období nadále nasvědčovaly soustavnému porušování lidských práv a svobod. Svoboda slova a tisku byla definitivně porušena přijetím zákona, na základě kterého hrozilo uvěznění tomu, kdo by jakkoliv zesměšňoval či znevažoval Roberta Mugabeho. Současně probíhala silná cenzura, nezávislí novináři byli pronásledováni a sídla nezávislých médií byla zavírána a vypalována, na čemž se významně podílely policejní složky. Byly přijaty zákony, které znemožňovaly novinářům bez akreditace publikovat¹³⁰ a Mugabe si tak zajišťoval

¹²⁹ Podrobněji viz *Africa rejects action on Zimbabwe* [online]. BBC News, 2005. [cit. 2010-02-24]. Dostupné z: < <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4618341.stm> >.

¹³⁰ Viz *Access to Information and Protection of Privacy Act of 2002* a dodatek k němu z roku 2005.

informační monopol alespoň na území Zimbabwe.¹³¹

Dlouhodobé události konfiskace majetku a půdy, porušování lidských práv, cenzury tisku a ostatních médií vedly k nebývalému ekonomickému poklesu v zemi. Uvádí se, že míra nezaměstnanosti v roce 2005 dosahovala až 80 procent (Howard-Hassmann, 2009, s. 402), v roce 2009 zdroje uvádí až 95 procent¹³² a míra inflace vzrostla až na neuvěřitelných 100 000 procent (Human Rights Watch, 2009).¹³³ Narůstající počet nakažených HIV nebylo možné za dané ekonomické situace ustálit a průměrná délka života se mezi rokem 1990 a 2006 snížila z 58.6 let na 34 let.¹³⁴ Dá se říci, že ekonomická situace se za několik posledních let působení vlády Mugabeho propadla do zmatku a hospodářského embarga. Tyto ekonomické tlaky a blížící se parlamentní a prezidentské volby v roce 2008 podněcovaly vládu k ještě radikálnějším krokům a násilnému pronásledování opozice. Předseda strany MDC Morgan Tsvangirai se po několik měsíců z obavy o svůj život ukryval v Jihoafrické republice a strana uvádí až stovky zavražděných a okolo 1500 uvězněných příznivců nebo členů během léta 2008. Pratiky Mugabeho vlády v roce 2008 dosáhly takové míry, že mezinárodní organizace *Genocide Watch* zaměřila na Zimbabwe svou pozornost a vydala výstražné prohlášení o výskytu masového politického zabíjení v zemi.¹³⁵

5.3.5. Zimbabwe v centru mezinárodní pozornosti

Jak již bylo výše zmíněno, mezinárodní společenství reagovalo na danou situaci v Zimbabwe uvalováním sankcí a snahou povzbudit Africkou unii k razantnějším krokům. Ta však do roku 2008 Mugabeho aktivity ignorovala a vůči

¹³¹Více viz Human Rights Watch, [online]. 2006 [cit. 2010-02-24]. Dostupné z: <<http://www.hrw.org/en/news/2006/02/07/zimbabwe-crackdown-press-intensifies>> .

¹³² Viz *The World Factbook*. [online]. CIA. 2006 [cit. 2010-03-09]. Dostupné z: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/zi.html>>.

¹³³ Podrobněji viz tamtéž, 2009 [cit. 2010-02-24]. Dostupné z: <<http://www.hrw.org/en/news/2009/05/11/south-africa-grants-temporary-residence-permits-those-fleeing-zimbabwe>> .

¹³⁴ Viz *No Bright Future: Government Failures, Human Rights Abuses and Squandered Progress in the Fight against AIDS in Zimbabwe* [online]. 2006 [cit. 2010-03-09]. Dostupné z: <<http://www.hrw.org/en/reports/2006/07/27/no-bright-future>>.

¹³⁵ Podrobněji o činnosti organizace Genocide watch na www.genocidewatch.org. Na listinu pro rok 2010 Genocide Watch také zařadila Zimbabwe mezi země v politickém ohrožení, s výskytem genocidy a všobecného násilí. Na prvních místech zde figuruje mnoho afrických států, jmenovitě například Sudán, Demokratická republika Kongo, Somálsko, Etiopie, Čad a další. Viz dále na: <<http://www.genocidewatch.org/aboutgenocide/countriesatrisk2010.html>>.

mezinárodním tlakům byla imunní. Společenství národů (Commonwealth) v roce 2002 Zimbabwe ze společenství dočasně vyloučilo a v roce 2003 své rozhodnutí prodloužilo. Mugabe označil tento krok za rasistický a členství Zimbabwe trvale stáhnul. V březnu roku 2004 uvalila Evropská unie na devadesát pět osob, včetně Mugabeho, zákaz vstupu na území EU a stejný krok zvolila i Bushova vláda v roce 2008, tentokrát na dvě stě padesát osob a korporací a Američanům bylo zakázáno s nimi jakkoliv obchodovat. Rusko a Čína ovšem vetovalo usnesení Rady bezpečnosti OSN a vyjádřilo svůj nesouhlas s tímto zákazem a s uvalením zbrojního embarga na Zimbabwe. V tisku se v této souvislosti spekulovalo, že především Čína měla v Zimbabwe své zájmy v podobě nerostného bohatství.

Pro Africkou unii měl nemalý význam postoj ekonomicky nejsilnějšího státu centrální Afriky – Jihoafrické republiky – jejíž prezident, Thabo Mbeki, Mugabeho vládu do roku 2008 soustavně hájil. Tento vliv měl za následek všeobecnou neochotu mezi mnohými prezidenty afrických států uznat neakceptovatelnost Mugabeho počínání. Postoj, který jihoafrická vláda spolu s AU vůči Mugabemu měla, lze vnímat částečně jako důsledek vyjádření uznání Mugabeho předešlých osvobozeneckých aktivit. Africká unie tak například v roce 2005 odolávala výzvám Velké Británie a Spojených států ohledně kritiky zmíněné operace Murambatsvina či v roce 2006 odmítla zveřejnit zprávu o stavu lidských práv v Zimbabwe, která byla o dva roky dříve připravena AU Komisí.

V roce 2007 už ale byla znatelná větší míra kritiky v rámci Unie a její tehdejší prezident John Kufour z Ghany označil situaci v Zimbabwe za „velmi ostudnou“,¹³⁶ přesto ale AU stále odsuzovala přístup EU a západního světa za kritiku Mugabeho režimu a opomíjení ostatních afrických despotických režimů.

V roce 2007 se silné reakce objevovaly i na dvoudenním summitu Evropské unie s Afrikou, který se konal v prosinci 2007 v Lisabonu a jehož cílem bylo uzavřít koloniální minulost a zahájit strategické partnerství, které by zajišťovalo rovnocennou spolupráci mezi oběma kontinenty. Přes odpor mnoha evropských vůdců byl na summit pozván i Robert Mugabe z obavy, že by bez jeho účasti na summit nedorazila velká část afrických hlav států. Britský premiér Gordon Brown svou účast z tohoto důvodu zrušil a odmítl zasednout s Mugabem k jednomu stolu,

¹³⁶ Více v článku *Zimbabwe vows to crush resistance*. [online]. Legalbrief Today. 2007 [cit. 2010-02-17]. Dostupné z: < <http://www.legalbrief.co.za/article.php?story=20070315075039361> >.

ostatní evropští lídři se Mugabemu po celou dobu vyhýbali. Za Evropu vystoupila se silnou kritikou i německá kancléřka Angela Merkelová, která podle Hospodářských novin uvedla, že „nemáme právo otáčet zrak, když se pošlapávají lidská práva“ (Hospodářské noviny ze dne 10. prosince 2007, s. 9). Protest tato událost vyvolala i u desítek evropských a afrických poslanců, humanitárních organizací a světoznámých spisovatelů. Na summitu se řešily otázky imigrace (především jihoevropské státy vyjádřily nutnost společného postupu proti nelegálním migrantům z afrických zemí) a nakonec zástupci 27 evropských a 53 afrických zemí podepsali dohodu o strategickém partnerství mezi EU a Afrikou, která obsahuje celou řadu cílů v oblastech rozvoje, bezpečnosti, životního prostředí nebo energetiky. Otázkou je, zda budou africké státy dostatečně motivovány tuto dohodu naplnit, vzhledem k tomu, že Evropa v dnešní době není již jediný strategický partner Afriky. Mezi klíčové partnery patří například již zmíněná Čína, která navíc má tu „výhodu“, že nekáže o lidských právech a, na rozdíl např. od EU, nepodmiňuje své investice jejich dodržováním.¹³⁷

5.3.6. Události roku 2008

V roce 2008 se přístup členů AU začal měnit a kritika se ozývala od vůdců Keňi, Botswany, Zambie nebo například Tanzanie. Média spekulují, že za touto změnou mohla stát reakce na fakt, že koncem roku 2007 se odhadovalo na tři miliony uprchlíků ze Zimbabwe pouze v Jihoafrické republice a několik set tisíc na území Botswany a dalších zemí, mezi nimiž se vyskytovala velká část zimbabwských vzdělanců a odborníků. Botswana ve svých krocích zašla až tak daleko, že nechala na hranici se Zimbabwe postavit elektrické oplocení, Jihoafrická republika nechala podél hranice rozmístit ozbrojené složky. Tato opatření představovala pro dané státy velké ekonomické ztráty, které měly za následek vlnu nevolí vůči imigrantům ze Zimbabwe. Thabo Mbeki se za spolupráce Unie rozhodl

¹³⁷ Podle tiskové zprávy Evropského parlamentu Čínské investice v afrických zemích s despoticými režimy přispívají k porušování lidských práv. Poslanci ve své zprávě z roku 2008 žádají Čínu, aby pozastavila vojenskou spolupráci a obchodování se zbraněmi s těmi vládami, které nesou odpovědnost za porušování lidských práv, jsou zapojeny do konfliktů nebo se nacházejí na pokraji války, jako jsou např. vlády Keňi, Zimbabwe, Čadu, Súdánu, Konžské demokratické republiky, Etiopie, Eritreje či Somálska. Podrobněji viz *Čínské investice v afrických zemích s despoticými režimy přispívají k porušování lidských práv* [online]. Evropská parlament. 2008 [cit. 2010-02-16]. Dostupné z:

<<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20080422IPR27269+0+DOC+XML+V0//CS>>.

zasáhnout do situace a zprostředkoval dohodu mezi Mugabem a Tsvangeraiem, která měla za následek Mugabeho setrvání na prezidentském postu a Tsvangeraiovo předsednictví.¹³⁸ Naděje, že by dohoda mohla umožnit návrat některým exulantům a přiměla by bývalé investory opět zohlednit možnost obchodování se Zimbabwe, se brzy rozplynula, neboť takový krok by byl realizovatelný pouze za rozsáhlých ekonomických a právních změn v zemi (vlastnické právo by muselo být pevně ustanoveno, vláda by musela najít prostředky k rekvalifikaci nových vlastníků velkofarem, musely by být získány prostředky pro obnovu zemědělského a těžebního průmyslu, bylo třeba dostat inflaci pod kontrolu). Mimo jiné bylo velmi nepravděpodobné, že by se původní majitelé farem vrátili zpět do země, neboť jejich zkušenosti byly více než vítány například v Jihoafrické republice nebo Mozambiku. Nedalo se také očekávat, že by Zimbabwe získalo tak silnou finanční podporu ze zahraničí, která byla zapotřebí k naplnění všech potřebných požadavků, o to více v období ekonomické recese a nadcházející celosvětové krize.

Alarmujícím ekonomickým indikátorem byla v Zimbabwe také soustavně narůstající hyperinflace, která v březnu roku 2008 dosahovala až 2,2 milionu procent¹³⁹. Opozice tedy před dalšími prezidentskými volbami sázela na obtíže, které hyperinflace lidem přináší. Zahraniční reportéři a členové opoziční strany ale označili volby za „*konec hry na demokracii*“ (Lidové noviny ze dne 21. července 2008, s. 4) poté, co volební komise podléhající Mugabemu ohlásila přepočtení hlasů v celkem 23 volebních obvodech. Byly zaznamenány násilnosti na příznivcích opozice, v provinciích byly rozmístěny vojenské jednotky. Násilí se obávali i regionální vůdci sousedních států, kteří se sešli na mimořádné schůzce Společenství pro rozvoj Jižní Afriky (SADC) sdružující čtrnáct zemí oblasti, ale jejímž výsledkem byla pouze výzva k rychlému zveřejnění volebních výsledků. Jihoafrický lídr Thabo Mbeki odmítl, aby se v prohlášení SADC v souvislosti s volbami v Zimbabwe ocitlo slovo „*krize*“, neboť podle něj šlo o „*standardní povolební situaci*“ (MF DNES ze dne 14. dubna 2008, s. 6). Přestože opoziční strana MDC v parlamentních volbách zvítězila¹⁴⁰, nedosáhla většinového vítězství a

¹³⁸ V září roku 2008 byl Mbeki ze své funkce odvolán z důvodů interních politických záležitostí Jihoafrické republiky.

¹³⁹ Tamní centrální banka měla vydat miliardovou bankovku, která by držela s hyperinflací krok.

¹⁴⁰ Na základě informací agentury Reuters získala Mugabeho strana 97 parlamentních křesel, zatímco strana MDC získala křesel 99.

Mugabe nechal vyhlásit druhé kolo, kterého se Morgan Tsvangirai již z důvodu zastrasování neúčastnil. Mugabe si těmito opatřeními zajistil vítězství a byl v březnových volbách opět kontroverzně zvolen prezidentem.

Na základě dohody zprostředkované Thabo Mbekim byla jako kompromis v září 2008 podepsána smlouva o rozdělení moci, tj. Mugabe setrval na prezidentském postu a Tsvangirai byl jmenován předsedou vlády.

5.3.7. Porušování lidských práv pod jednotnou vládou

Přestože nové povolební uspořádání slibovalo ve vývoji zajištění lidských práv lepší podmínky, podle zpráv nevládních organizací a Komise AU jsou výsledky mizivé. Zástupci Amnesty International (dále jen „AI“) v únoru letošního roku vyzvali zimbabwskou vládu k dodržení svých příslibů v podobě zreformování státních institucí a bezpečnostních složek. Pronásledování, mučení či vykonstruovaná obvinění obhájců lidských práv působících na území Zimbabwe jsou stále na denním pořádku. Policejní složky např. v loňském roce násilně rozehnaly několik pokojných protestů zorganizovaných hnutím za práva žen. Erwin van der Borgh, ředitel afrického programu AI, varuje, že bez řádné reformy státních institucí bude tato situace přetrvávat.¹⁴¹ Generální tajemnice AI Irene Khan po své misi v Zimbabwe hodnotí současnou situaci následovně: „zatímco úroveň násilností v porovnání s rokem 2008 klesla, situace lidských práv a socio-ekonomických podmínek zůstává kritická“.¹⁴²

5.4. Lidsko-právní význam případové studie Zimbabwe

Na případě Zimbabwe lze snadno demonstrovat nesmírnou důležitost ochrany a zajištění lidských práv a nutnost mezinárodní intervence v případě jejich porušování. Ať už je to vlastnické právo, které je například ve Všeobecné deklaraci zakotveno v čl. 17 následovně: „každý má právo vlastnit majetek jak sám, tak spolu

¹⁴¹ Více viz zpráva *Abuse of human rights in Zimbabwe continues under unity government*. [online]. Amnesty International. 2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z: <<http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/abuse-human-rights-zimbabwe-continues-under-unity-government-20100210>>.

¹⁴² Více viz zpráva *Amnesty International chief challenges Zimbabwe Prime Minister to implement human rights reforms*. [online]. Amnesty International. 2010 [cit. 2010-03-21]. Dostupné z: <<http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/news/amnesty-international-chief-challenges-zimbabwe-prime-minister-implement-human-rights-reforms-20090623>>.

s jinými“ a „nikdo nesmí být svévolně zbaven svého majetku“ či v čl. 14 Africké charty, kde se uvádí, že „právo vlastnit majetek bude zaručeno“, toto právo je v Zimbabwe několik let soustavně popíráno, s následky nejen pro jednotlivé občany, ale i pro celý region. Operace Murambatsvina, během které došlo mimo jiné k porušení práva na rovnost před zákonem (čl. 3 Charty) či práva na život (čl. 4 Charty) a svobodu (čl. 5 Charty), navíc ilustruje důležitost ochrany soukromého majetku nejen vyšších vrstev, ale především těch nejchudších (životní úroveň na pokraji či pod mírou chudoby je častým případem ve většině afrických zemí).

Výčet instancí porušování vlastnického práva či práva na život je široký i v případě obsazování farem Mugabeho vládou, kdy stovky farmářů a majitelů velkofarem přišlo o život a přerozdělování získaných území probíhalo na základě podpory straně ZANU-PF, tedy v rozporu s čl. 2 Charty, v němž je určeno právo na ochranu před diskriminací. Nejen tato událost ilustruje nutnost dohlížet na nediskriminující občanská a politická práva. V Zimbabwe nejprve pod koloniální nadvládou trpělo diskriminací původní černošské obyvatelstvo, pod Mugabeho vládou to byla původní etnická skupina Ndebele a v neposlední řadě bílí přistěhovalci a farmáři. Tato práva mají o to větší význam zejména v afrických zemích, které patřily původně pod koloniální nadvládu, neboť je zde běžná etnická či rasová různorodost vyplývající právě z předešlé koloniální minulosti a měla by jim být zajištěna stejná práva bez ohledu na původ. Pokud by se ostatní africké státy měly nechat „inspirovat“ a zaujaly by stejný postoj vůči bílým občanům jako vláda Mugabeho, výsledkem by byl ekonomický kolaps, přilévající do ohně hospodářské nestability a křehké životaschopnosti celého kontinentu.

Čl. 3 Charty stanoví „rovnost a stejné podmínky“ před zákonem, ovšem zimbabwská vláda trvale toto ustanovení porušuje. V zemi je soustavně podkopávána soudní nezávislost (v rozporu s čl. 26 Charty), rozhodnutí soudu jsou ignorována, jsou přijímány zákony, které omezují soudní pravomoci,¹⁴³ a vláda v součinnosti s bezpečnostními složkami podporuje pouze selektivní aplikaci

¹⁴³ Např. v září 2005 vstoupil v platnost dodatek k čl. 16 Ústavy, jenž odstranil z pravomocí národních soudů možnost rozhodovat ve věci pozemkových sporů. Nejenže tento zákon pozastavil stovky případů čekajících na projednání, ale také umožnil, aby se nadcházející zabavování půdy uskutečnilo „legálně“ a bez možnosti soudní intervence.

Podrobněji ke *Constitutional Amendment No. 17* na fóru lidsko-právních nevládních organizací v Zimbabwe dostupné z:

<http://www.hrforumzim.com/press/constitution_amendment.htm>. [cit. 2010-04-01].

trestního práva.

V otázce politických práv je pronásledování politických odpůrců a absence svobodných voleb ukázkovým příkladem nízké úrovně jejich ochrany. I v této souvislosti můžeme jmenovat porušování základních práv a svobod jako práva na život (čl. 4 Charty), zákazu mučení a krutého zacházení (čl. 5 Charty a také explicitně ustanoveného v sekci 15, odst. 1 Ústavy Zimbabwe), práva na práci (čl. 15 Charty), či práva na svobodu vyznání (čl. 8 Charty) a mnoho dalších. Násilným rozeznáním protestních akcí¹⁴⁴ je velmi často porušována svoboda volně se shromažďovat, která je jako „svoboda volně se shromažďovat s ostatními“ garantována v čl. 11 Charty nebo např. také v sekci 21 Ústavy.

Zmíněný zákaz mučení a krutého, nelidského zacházení byl vždy vážným problémem Zimbabwe, jak před vyhlášením nezávislosti, tak i po ní. Avšak míra uplatnění těchto nehumánních metod je v posledních letech srovnatelná s mírou během osvobozeneckých bojů v letech sedmdesátých.¹⁴⁵

Mezinárodní pozornost by ve vztahu k regionu měla upoutat také Mugabeho politika hladomoru (tedy porušování práv v rozporu s čl. 16 Charty), která ovšem na africkém kontinentě často „prochází“ bez výrazného negativního ohlasu a jakoby se samozřejmostí jdoucí ruku v ruce s životními podmínkami kontinentu. Čl. 16, písm. b Charty dále zavazuje ratifikující státy „učinit nutná opatření k tomu, aby bylo chráněno zdraví jejich občanů a aby v případě nemoci bylo zaručeno poskytnutí lékařské pomoci“. Z mnoha zpráv nevládních organizací ale vyplývá, že např. pomoc ze strany západních států byla Mugabeho vládou odmítána a zásoby jídla a pitné vody přivážené do země humanitárními pracovníky byly občanům bezpečnostními složkami znepřístupňovány.

V neposlední řadě můžeme zmínit porušování čl. 1 Charty, v němž je ustanovena povinnost signatářských zemí uznat práva, povinnosti a svobody v Africké chartě stanovené, a dále závazek přijmout zákonodárná či jiná opatření vedoucí k jejich účinnosti.

Obecně lze na příkladu Zimbabwe demonstrovat propojenost občanských,

¹⁴⁴ Např. rozeznáním protestní akce hnutí za práva žen.

Více např. na stránkách *Women of Zimbabwe Arise* dostupné z www.wozazimbabwe.org.

¹⁴⁵ Pro podrobnější přehled problematiky mučení v Zimbabwe viz *Torture in Zimbabwe, Past and Present: Prevention, Punishment, Reparation?* [online]. REDRESS. 2006 [cit. 2010-04-01]. Dostupné z: <<http://www.redress.org/publications/Amani2005.pdf>>.

politických, sociálních, kulturních, a jiných práv a jejich neoddělitelnost a vzájemnou závislost.

Mnoho odborníků se zabývá problematikou, do jaké míry mají ostatní (především západní) státy právo intervence do vnitřních záležitostí země, pokud je prokázáno nedodržování základních práv a svobod. Autorka se domnívá, že je možné, že pokud by mezinárodní komunita byla ve svých výzvách a opatřeních důslednější,¹⁴⁶ zejména hned po Mugabeho etnických čistkách na Ndebele obyvatelích na počátku osmdesátých let, nemusela míra bezpráví dosáhnout v zemi takových rozměrů. Zdá se, že politický svět je z nějakého důvodu poměrně shovívavý k Mugabeho počínání. Přes dlouhý seznam zločinů spáchaných na lidských životech nebyl Mugabe nikdy oficiálně obviněn z páchání genocidy. Podle afrikanisty Petra Jelínka¹⁴⁷ významnou roli hraje Mugabeho důraz na legitimitu jeho počínání (parlament v Zimbabwe funguje a zasedá v něm i opozice, prezident uspořádává volby a teoreticky poskytuje prostor i pro opozici, a „kamufluje“ tak nedostatky demokracie, jež se v zemi vyskytují). Významně přispívá i stále převládající vnímání Mugabeho jako národního hrdiny boje za osamostatnění a často je porušování práv chápáno ve smyslu historického zadostiučinění. Ekonomická situace je úzce spjata se situací bezpráví a daná podmínky nutí i černošské obyvatelstvo pozměnit své nazírání na vládnoucí režim. Naděje na obrat k lepšímu tak zajisté existují, ovšem otevřenou otázkou zůstává, zda k tomuto zlepšení může dojít ještě za života a vlády Roberta Mugabeho.

¹⁴⁶ Ve smyslu vyšších ekonomických sankcí a postihů, omezování vzájemného obchodu, atd.

¹⁴⁷ Víz rozhovor s Petrem Jelínkem - *Afrikanista o situaci v Zimbabwe*. [online]. Radiožurnál. 2008 [cit. 2009-10-28]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/publicistika/_zprava/440898>.

6. Africký systém ochrany lidských práv v komparaci s kontinentálním systémem ochrany

Ve snaze následovat příklad Evropské Rady přijala Organizace africké jednoty Africkou chartu jako dokument, který usiluje o ustanovení regionální ochrany lidských práv. Při formulaci práv a povinností v Chartě obsažených je odvozováno od principu univerzalizmu a přirozenosti lidských práv, jež jsou základy především západního chápání této problematiky. V mnoha významných aspektech se ale Africká charta výrazně odlišuje a disponuje charakteristikami specifickými pro africkou koloniální minulost, filosofické a kulturní chápání a nahlížení na člověka.

Ochrana lidských práv byla pro OAU spíše jen okrajovou záležitostí. Jelikož byla OAU pojímána spíše jako politická organizace, jejímž ústředním zájmem bylo sjednocení afrických států (s ohledem na koloniální historii kontinentu), její náhled na problematiku lidských práv byl nutně odvozen pouze od jejich smyslu v otázce sjednocení kontinentu a odproštění se od západní nadvlády.

Na základě principů a odkazů na Všeobecnou deklaraci lidských práv v Chartě vyjádřených je zřejmé, že OAU usilovala o zavázání členských států k poskytování garancí vyplývajících z Charty OSN a zejména těch, které byly obsaženy ve Všeobecné deklaraci (viz čl. 2, odst. 1, kde si Charta stanovuje za cíl „podporovat mezinárodní spolupráci, s patřičným přihlédnutím k Chartě OSN a Všeobecné deklaraci lidských práv“). Jelikož ale Africké chartě chybí efektivní implementační a kontrolní mechanismus, zůstává většinou pouze u programových vyjádření.

Neochota zaměřovat se na problematiku lidských práv vychází z úrovně jednotlivých států, u nichž jsou v popředí především zájmy ekonomické a politické, nikoli tolik zájmy lidsko-právní ochrany. S ohledem na bývalou evropskou nadvládu a kulturní tradice jsou pro africké prostředí tak nejdůležitější práva kolektivní a právo na sebeurčení. Na pozadí těchto zájmů ale byly (a jsou) v mnoha afrických státech tolerovány diktátorské režimy a popírání základních práv a svobod jednotlivců a skupin. Jen málo afrických států může prokázat, že se jeho vládnoucí struktury nepodílely na aktivitách porušujících lidská práva, resp. že je netolerovaly.

Africká charta se v porovnání s Evropskou úmluvou, i s ostatními regionálními smlouvami lidsko-právního charakteru, vyznačuje řadou specifík

odpovídajících potřebám afrického kontinentu. Charta tak reflektuje snahu se odlišit od západního pojmání lidských práv a zdůraznit kulturní diferenciaci a nárok na rozdílný výklad lidských práv ve vztahu k africkému kulturnímu prostředí a tradicím.

Odlišný postoj ve srovnání se základními dokumenty lidsko-právní ochrany ostatních regionů zaujímá Charta svým dialektickým přístupem a ustanovením nejen práv, ale s nimi i souvisejících povinností. Africká kultura nenahlíží na člověka jako na individuálního jedince, ale jako na člena soudržné skupiny. Tento faktor se vztahuje k rozdílné interpretaci lidských práv, která jsou v nezápádním světě chápána jako konečný produkt vývoje a výsledek určité politické, kulturní a sociální úrovně, které se nezápádní státy snaží dosáhnout (v komparaci s evropskou a americkou interpretací lidských práv tradičním směrem od jednotlivce). Jak již bylo zmíněno, důraz je v africkém prostředí, a tedy i v Chartě, kladen na komunitu (zahrnující rodinu, příslušnou skupinu, etnikum či stát). Jednotlivec se zde realizuje ve skupině, která je nezbytnou materiální podmínkou jeho přežití. Proto Charta ustanovuje řadu práv kolektivní a skupinové povahy.

S ohledem na potřeby afrického kontinentu je také kladen větší důraz na skupinu ekonomických, sociálních a kulturních práv.

Ačkoliv se základní práva ustanovená v Africké chartě příliš neliší od mezinárodního standardu a práv ustanovených v jiných úmluvách lidsko-právní povahy, mnohá práva nabývají v africkém prostředí specifického významu. Tato odlišnost je patrná zejména v oblasti občanských a politických práv.¹⁴⁸

Vynucování dodržování práv obsažených v závazných dokumentech představuje oblast zásadního rozdílu mezi lidsko-právní ochranou v systému africkém a kontinentálním. Na rozdíl od Africké charty disponuje Evropská úmluva

¹⁴⁸ Např. nárok na stejnou ochranu před zákonem (čl. 3) a právo na respektování důstojnosti vlastní každému člověku (čl. 5) na půdě afrického kontinentu nabývá zcela odlišných rozměrů, než je tomu v právu evropském, především vzhledem k nehumánním praktikám, ke kterým v mnoha afrických státech dochází. Stejně tak má na pozadí častého politického pronásledování, vzetí do vazby a mučení zvýšený význam garance práva na spravedlivý proces (čl. 7). V souvislosti s vysokým počtem exulantů vzrůstá důležitost garancí ustanovených v čl. 12, tedy práva na volný pohyb a práva opustit svou zemi včetně možnosti se do ní navrátit. Významné pro africký kontinent jsou taktéž práva sociální a ekonomické povahy jako právo na práci (čl. 15), právo na zdraví (čl. 16), či právo na vzdělání (čl. 17), ovšem zajištění nutné infrastruktury potřebné k tomu, aby se jednotlivci těmto právům mohli těšit, je věc druhá a pro africké prostředí velmi kritická.

efektivním systémem soudní ochrany, který africkému regionu doposud chybí. Počet individuálních stížností podaných k Evropskému soudu pro lidská práva napovídá, že důvěra v tento orgán stoupá. Naopak neochota umožnit jednotlivcům přistupovat se svými případy k Africkému soudu naznačuje hendikep afrického systému lidsko-právní ochrany a jeho slabou pozici v porovnání se systémem evropským. Mimo jiné, Africký soud je stále ve fázi stabilizace a je potřeba, aby se ujasnil systém jeho spolupráce s Africkou komisí, než bude možné očekávat efektivní řešení případů k Soudu adresovaným.

Jednou z podmínek možnosti adresovat svůj případ k Evropskému soudu i k Soudu AU je vyčerpání možností národní ochrany. V tomto ohledu je ochrana u afrických států mnohdy mizivá a absence zajištění práv na vnitrostátní úrovni předznamenává neúspěch soudního řízení ve prospěch stěžovatele.

V komparaci se systémem evropským, jenž byl pro africký region inspirací, lze konstatovat, že základní orgány institucionální ochrany (ve velmi zjednodušené podobě) se v zásadě neliší – tak jako se evropský systém lidsko-právní ochrany opírá o Evropskou úmluvu a práva v ní zakotvená, Evropskou komisi a Evropský soud, stejně tak je v africkém systému stěžejní Africká charta, Africká komise a Africký soud. Přestože Africká charta vychází z práv obsažených v jiných mezinárodních dokumentech, jak již bylo řečeno, efektivita fungování Komise a Soudu, vynucování jejich rozhodnutí a vzájemná spolupráce není v případě afrického systému nastavena na úroveň, jež by dosahovala žádoucích výsledků v praxi.

V Evropě koexistují čtyři odlišné institucionální systémy, které upravují oblast ochrany lidských práv a svobod:

- 1 - úroveň OSN
- 2 - úroveň Rady Evropy
- 3 - systém ochrany v rámci orgánů EU
- 4 - národní právní systémy.

Již toto rozdělení napovídá o rozsáhlém prostoru pro úpravu a především důsledné vynucení široké palety práv jednotlivců týkající se i práv, která tradiční mezinárodní právo nedokáže z důvodu nedostatečných mechanismů zabezpečit. Jednotlivec zde má možnost hájit svá práva cestou jak vnitrostátních soudních orgánů až po

instituce mezinárodní (v evropském právu, lépe řečeno, nadnárodní), stejně tak může disponovat i mimosoudními prostředky. Můžeme říci, že v rámci komparace těchto možností jsou občané EU vybaveni větším potencionálem pro to, aby se dovolávali svých oprávnění lidsko-právní povahy v rámci unijního práva.

Jakožto občan afrického státu disponuje jednotlivec možnostmi ochrany lidských práv na následujících úrovních:¹⁴⁹

1 – úroveň OSN

2 – úroveň Africké unie

3 – národní právní systémy.

V případě afrických států je ovšem národní úroveň často hlavním bodem selhání a pojmy „národní suverenita“ a „princip nezasahování“ do vnitřních záležitostí ostatních států fungují jako prostředky utišení kritiky zvenčí. Také Africká unie nedisponuje zcela efektivními prostředky k vynucování práv v Africké chartě obsažených, přestože instituce Soudu AU poskytuje naděje na zlepšení funkčnosti celého systému.

Na základě vymezení jednotlivých systémů ochrany lidských práv lze vyvozovat, že kontinentální právní systém nemá s ochranou lidských práv zásadní problémy. Přes integrační snahy v rámci EU nelze vzhledem k pestrosti kultur v rámci Unie samotné vyloučit výskyt incidentů porušování lidských práv (ať už se jedná např. o otázku diskriminace národnostních, etnických či náboženských menšin), přesto je tento systém právem označován za nejnávštějnější.

Africký systém ochrany lidských práv představuje systém nejmladší, ale také nejslabší. Většina afrických států se potýká s častým porušováním základních práv, přičemž tato situace pramení zejména z iniciativ na státní úrovni. Proto nelze tvrdit, tak jako u regionu evropského, že situace porušování základních práv je ojedinělá. Realita zemí Afriky zahrnuje porušování principu rovnosti v právech, diskriminaci a pronásledování menšinových skupin, politický nátlak, otevřené násilí, diskriminaci žen a dětí, které jsou často nuceny k práci, a mnoho dalších. S ohledem na zlepšení této situace se africký region potýká s velkým počtem překážek (které byly v této práci průběžně definovány) a ekonomická situace i nedostatečné financování institucí lidsko-právní ochrany zpomalují efektivní

¹⁴⁹ Vynecháme-li úroveň subregionální, která se většinou váže především k podpoře ekonomických a hospodářských zájmů, nikoli tolik k otázce lidských práv.

funkčnost orgánů Africké unie. Potenciál mezinárodní právní ochrany je tak s ohledem na lokální specifika realizován pouze velmi omezeně.

Závěr

Práce se zaměřila na zkoumání afrického regionálního systému ochrany lidských práv a ve snaze analyzovat základní prvky tohoto systému byly jako hlavní nástroje zvoleny Africká charta, Africká komise, Africký soud a Africká unie jakožto proměnná organizace sjednocující kontinent. Pod tímto novým nastavením byla nově zaměřena pozornost na problematiku lidských práv a, jelikož se systém nechal inspirovat funkčními systémy mezinárodní ochrany jiných regionů, vyskytuje se předpoklad jeho úspěšného fungování. Nelze ale očekávat stejnou úspěšnost jednoho modelu ve všech regionech bez ohledu na historická a kulturní specifika dané oblasti. Autoři Africké charty si byli tohoto nebezpečí vědomi a pojetí lidských práv v této Chartě ustanovených se odvíjí od afrického chápání člověka jakožto člena skupiny (s důrazem na práva kolektivní), významu práv pouze za předpokladu, že je vzhledem k podmínkám kontinentu zajištěno právo na život a přežití (reflektováno mj. v dualistickém zakotvení práv a s nimi korelujících povinností vůči druhým), společné koloniální minulosti kontinentu (reflektované v důležitosti práv národů) a s ohledem na existenci podobných životních podmínek afrických států (mající vliv na vyzdvižení práv ekonomických, sociálních a kulturních a jejich zařazení na stejnou úroveň práv první a druhé generace).

Africká Charta, Komise AU a Soud AU mají v mnoha směrech předpoklady zabezpečit větší ochranu základních práv obyvatel kontinentu, ovšem jak bylo prokázáno, doposud nebyl vyřešen postup vzájemné spolupráce a otázka efektivního mechanismu dohlížení na dodržování rozhodnutí Komise AU a Soudu AU. Efektivita mezinárodní úpravy ochrany lidských práv závisí především na kvalitě kontrolního mechanismu a míře „vtělení“ těchto garancí do národního zákonodárství. Na tomto místě lze nalézt a afrických států stěžejní problém. Velmi nízká úroveň plnění závazků stanovených v mezinárodních úmluvách a stejně tak princip nezasahování do vnitřních záležitostí ostatních států omezují funkčnost jednotlivých orgánů Unie, a mají tak zásadní negativní vliv na stav ochrany základních práv v Africe.

Vytčeným cílem této práce bylo zjistit, zda se v africkém prostředí dá v dnešní době hovořit o prezenci ochrany lidských práv a zda je současné nastavení mezinárodního systému v Africe schopno zajistit jeho efektivní fungování. V rámci

práce bylo demonstrováno, že za posledních padesát let se na africkém kontinentu zformoval systém, který má na formální úrovni velmi dobré předpoklady k úspěšné ochraně lidských práv. V současnosti ale nelze na globální úrovni hovořit o jeho efektivním fungování. Jako přední důvody tohoto stavu můžeme souhrnně uvést pasivitu států při aplikaci rozhodnutí jednotlivých orgánů na národní úrovni a při předkládání zpráv o naplňování stanovených doporučení Africkou komisí, slabé využívání Africké charty v praxi, prodlevy při nastavování účinných mechanismů Afrického soudu, či velmi nízkou úroveň intervence orgánů Africké unie při zasahování do případů masivního porušování lidských práv. Nemalý význam na zefektivnění funkčnosti celého systému má i nedostatek finančních prostředků a další problémy ekonomické povahy, s kterými se kontinent potýká.

Jako jeden ze zásadních problémů regionu lze ovšem označit tu skutečnost, že k porušování lidských práv na africkém kontinentu dochází (a z hlediska posuzování dle evropských kritérií „velmi často“) s vědomím jednotlivých národních mocenských struktur nebo alespoň za jejich tichého souhlasu.

Na základě komparace se systémem ochrany lidských práv v kontinentálním právu a na úrovni EU byla stanovena základní specifika a rozdíly, které mají na regionální systém ochrany v Africe zásadní vliv.

Africký systém lidsko-právní ochrany byl zkoumán z pohledu celého kontinentu, nikoliv na základě rozboru situace právní ochrany v jednotlivých státech Afriky. Pro toto zohlednění bylo vybráno Zimbabwe, na základě jehož proměny posledního desetiletí byly potvrzeny mnohé hypotézy v práci stanovené. Tento stát se na pozadí formální ochrany lidských práv (jakožto členský stát Africké unie a s přihlédnutím k ratifikaci všech stěžejních dokumentů zakotvujících lidská práva) a za zdánlivé existence demokratických principů (volby jsou pravidelně pořádány, je „dán“ prostor opozici, právní řád formálně odpovídá demokratickému nastavení, atd.) potýká s vážným porušováním základních práv a svobod, jehož důsledky spolu s dalšími faktory přispěly k celkovému kolapsu země. Případová studie Zimbabwe ukázala, že význam lidsko-právní ochrany v této zemi nabývá zvýšeného významu a že je zapotřebí, aby se mezinárodní pozornost obrátila nejen na tento stát, ale i na země s obdobnými problémy a aby se zvýšila důslednost ve smyslu tlaků a intervence v této problematice.

Za předpokladu naplnění tohoto principu a při vyřešení nevyjasněných

otázek a překonání překážek systému na kontinentální úrovni, ale zejména na úrovni národní, lze očekávat zlepšení ochrany a garance základních práv v Africe. K dosažení žádoucích výsledků ale čeká kontinent ještě dlouhá cesta, na které hraje klíčovou roli především podpora a změna postoje samotných států.

Pedagogický význam lidsko-právní problematiky

„Lidská práva jsou tvá i má“ – tak zní jedno z hesel Rady Evropy na podporu propagace lidských práv. Předpokladem jeho uskutečnění je pochopení jeho významu, což vyžaduje soustavnou práci, jejíž klíčovou roli mohou sehrát zejména učitelé díky tomu, že jsou s žáky v denním kontaktu a pomáhají tak „formovat“ generaci a společnost založenou na vzájemné úctě a respektování lidských práv.

Výchovu k lidským právům nelze založit pouze na znalostech v oblasti lidských práv, ale je třeba zohlednit rozměr osobních a sociálních dovedností (vzájemnému naslouchání, umění vyjádřit a prosadit svůj názor, dovednost vyhledávat informace, atd.) a zahrnout jejich aplikaci do denní třídní a školní praxe. Tyto možnosti nejsou omezeny pouze na výuku předmětů společenských věd a práva, ale založit výuku na prostředí, ve kterém jsou uplatňovány demokratické metody, kde funguje vzájemný respekt mezi učitelem a žáky a žáky navzájem, je vhodné uplatnit ve všech vyučovacích předmětech.

Ačkoliv především sama výuka k lidským právům nabízí možnost využití interaktivních metod, jejich využití je vhodné začlenit napříč vyučovacími předměty (využití diskuze, skupinové práce, projektové výuky, hraní rolí a jiných), a podporovat tak postoje a dovednosti této povahy v běžné výuce.

Resumé

Diplomová práce se zabývá africkým regionálním systémem ochrany lidských práv, jeho základními prvky, ústředními orgány a výsledky jejich součinnosti. Cílem práce je zjistit, zda je nastavení lidsko-právní ochrany v současnosti schopno garantovat efektivní ochranu základních práv obyvatel afrického kontinentu.

První část práce vymezuje lidská práva v historickém a pojmovém kontextu. Pro potřeby komparativní analýzy následuje pojednání o systému ochrany v kontinentálním právu, spolu s naznačením „nadstavbových“ možností, kterými disponují občané v rámci komunitárního práva členských států EU.

Africký právní systém jakožto vodící linie celé práce je aplikován na příkladu státu Zimbabwe. Zde je na základě praxe demonstrováno, že přes formální systém ochrany na úrovni Africké unie a jejích orgánů se africký region stále potýká s vážným porušováním lidských práv pramenícím především na státní úrovni, jejichž ochranu a nápravu nebyl doposud systém schopný zabezpečit.

Práci uzavírá zobecňující komparace obou regionálních mechanismů ochrany lidských práv a využití této problematiky pro pedagogickou praxi.

Summary

Protection of Basic Human Rights in the African System (Zimbabwe) – and its Comparison with the Continental legal system

The diploma thesis in question attempts to map the African regional system of human rights protection, its basic elements, central institutions and the results of their cooperation. The work aims to find out whether the current set-up is capable of ensuring an effective protection of human rights of the African citizens.

The first part of the thesis focuses at the definition of human rights in their historical and conceptual context. For the needs of the comparative analysis, a part dealing with the protection of human rights in the continental legal system follows, together with a suggestion of the „superstructural“ options that the citizens of the member states of the European Union have disposal of.

The African legal system as the guiding line of the thesis is applied on the case of Zimbabwe. This is where practice shows that despite the existence of a formally existing system under the African union and its institutions, the African region is facing serious human rights violations for which there is no sufficient safeguard.

The thesis concludes with the provision of a generalizing comparison of the two regional mechanisms of human rights protection and the application of this area of study in the sphere of education and teaching practice.

Použitá literatura

Adamus, V. *Mezinárodní dokumenty o lidských právech*. Praha: Linde, 2000. 495 s. ISBN 80-7201-221-5.

African Human Rights Law Journal. Volume 1. [online] Pretoria, 2001. Dostupné z: <http://www.chr.up.ac.za/centre_publications/ahrlj/journals/ahrlj_vol01_no01_2001.pdf> [cit. 2010-03-30].

Balík, S. *Vybrané kapitoly z dějin státu a práva zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky*. Praha: Univerzita Karlova, 1994. 104 s. ISBN 80-7066-859-8.

Bhebe, N. - Ranger, T. *The Historical Dimensions of Democracy and Human Rights in Zimbabwe. Volume One: Pre-colonial and Colonial Legacies*. Harare: University of Zimbabwe Publications, 2001. 169 s. ISBN 0-908307-94-2.

Bílý, J. *Základy společenských věd: Základy státovědy, politologie a sociologie*. 1.vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005. 198 s. ISBN 80-86861-24-4.

Blahož, J.- Balaš, V.- Klíma, K. *Srovnávací ústavní právo*. 2. přepracované vyd., Praha: ASPI Publishing, 2003. 479 s. ISBN 80-86395-89-8.

David, V. – Sladký, P. – Zbořil, F. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. přepracované a doplněné vyd. Praha : Linde, 2006. 447 s. ISBN 80-7201-628-8.

Evans, M. - Murray, R. *The African Charter on Human and Peoples' Rights: The System in Practice, 1986-2006*. Second Edition, Cambridge University Press, 2008. 509 s. ISBN 978-0-521-88399-3.

Flegl, V. *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. 1. vyd. Praha: C.H.Beck, 1998, 325 s. ISBN 80-7179-204-7.

Gerloch, A. *Teorie práva*. 3. vyd. Plzeň: nak.Aleš Čeněk, s.r.o., 2004. 343 s. ISBN 80-86473-85-6.

Hanuš, J.(ed.). *Lidská práva: Nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. 136 s. ISBN 80-85959-86-0.

Holländer, P. *Základy všeobecné státovědy*. 1. vyd. Praha: nak.VŠEHRD, 1995. 173 s. ISBN 80-85305-32-1.

Howard-Hassmann, R.E. In Forsythe, D.P. *Encyclopedia of Human Rights*. Volume 5. New York: Oxford University Press, 2009. 537 s. ISBN 978-0-19-533402-9.

Hulec, O., Olša, J.,jr. *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*. Praha: NLN, s.r.o., 2008. 656 s. ISBN 978-80-7106-952-2.

Hungr, P., Kalvodová, V. *Afroasijské právní kultury*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 118 s. ISBN 80-210-3010-0.

Informační centrum OSN v Praze. *Fakta a čísla: Základní údaje o Organizaci spojených národů*. Praha: Informační centrum OSN, 2005. 297 s. ISBN 80-86348-02-4.

International Bar Association. *Report Zimbabwe: human rights in crisis. Shadow report to the African Commission on Human and Peoples' Rights*. [online] IBA. 2007. Dostupné z:
<<http://www.ibanet.org/Article/Detail.aspx?ArticleUid=239B786E-013C-453B-B883-9EB270D5ADEA>> [cit. 2010-03-28].

Knapp, V. *Velké právní systémy: Úvod do srovnávací právní vědy*. 1.vyd. Praha: C.H.BECK, 1996. 248 s. ISBN 80-7179-089-3.

Kolektiv Autorů PF UK. *Občanská a lidská práva*. 1.vyd. Praha: Aleko, 1992. 127 s. ISBN 80-85341-28-X.

Makumbe, J. *Zimbabwe: Survival of a nation*. Ethiopia: OSSREA, 2009. 152 s. ISBN 9789994455355.

Menski, W. *Comparative Law in a Global Context. The Legal Systems of Asia and Africa*. Second ed. Oxford: Cambridge University Press, 2006. 674 s. ISBN 13 978 0 521 67529 1.

Murray, R. *Human Rights in Africa: From the OAU to the African Union*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 349 s. ISBN 0 521 83917 3.

Okere, B.O. *The Protection of Human Rights in Africa and the African Charter on Human and Peoples' Rights: A Comparative Analysis with the European and American Systems*. Human Rights Quarterly, [online] May 1984, Volume 6, no. 2. Dostupné z:
<http://hmb.utoronto.ca/HMB303H/weekly_supp/week02/Okere_Comparative_Analysis.pdf> [cit. 2010-03-31].

Panikkar, R. In Falk, R. – Elver, H. – Hajjar, L. *Human Rights: Critical Concepts in Political Science. Volume 1*. 1.vyd. New York: Routledge, 2008. ISBN 0-415-31248-5.

Prouzová, A. *Evropský soud pro lidská práva: organizace, pravomoci a řízení*. Praha: Linde, 2004. 186 s. ISBN 80-7201-500-1.

Sartori, G. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci, Esej o multietnické společnosti*. Praha: nak. Dokořán, 2005. 134 s. ISBN 80-7363-022-2.

Shelton, D.L. *Regional Protection of Human Rights: Documentary Supplements*. New York: Oxford University Press, 2008. 500 s. ISBN 978-0-19-533340-4.

South African Institute for Advanced Constitutional, Public, Human Rights and International Law. *The State Duty to Protect, Corporate Obligations and Extra-territorial Application in the African Regional Human Rights System*. [online] Johannesburg: 2010. Dostupné z: <<http://198.170.85.29/SAIFAC-paper-re-business-human-rights-in-African-regional-system-17-Feb-2010.pdf>> [cit. 2010-03-31]

Steiner, H.J. - Alston, P. *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals*. Second edition. New York: Oxford University Press, 2000. 1497 s. ISBN 0-19-829849-8.

Šišková, N. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. Praha: Linde, 2008. 255 s. ISBN 80-7201-710-2.

Šišková, N. *Evropská unijní ochrana lidských práv (Charta a další instrumenty ochrany lidských práv v EU)*. Praha: Linde, 2001. 217 s. ISBN 80-7201-278-9.

Šišková, N. *Ochrana lidských práv jako součást procesu konstitucionalizace EU*. [online] Právní obzor, 87/2, 2004. Dostupné z: <<http://www.sappress.sk/pravnyobzor/87-02-05.pdf>> [cit. 2010-04-01]

Šturma, P. *Implementace lidských práv a mezinárodní kontrolní mechanismy*. Praha: PF UK, 1999, 216 s. ISBN 80-85889-28-5.

Šturma, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dop. vyd. Praha: C.H.Beck, 2003. 150 s. ISBN 80-7179-398-1

Viljoen, F. *International Human Rights Law in Africa*. New York: Oxford University Press Inc., 2007. 670 s. ISBN 978-0-19-921858-5.

Wachira, G.M. *Report African Court on Human and Peoples' Rights: Ten years on and still no justice*. [online] Minority Rights Group International (MRG), 2008. ISBN 978-1-904584-78-0. Dostupné z: <<http://www.minorityrights.org/7313/reports/african-court-on-human-and-peoples-rights-ten-years-on-and-still-no-justice.html>> [cit. 2010-03-11]

Williams, A. *EU Human Rights Policies: A Study in Irony*. New York: Oxford University Press, 2004. 219 s. ISBN 0-19-926896-7.

Novinové články:

Lidové noviny. 21. července 2008, XXI/169, s. 4.

NOVOTNÝ, P. MF DNES. 14. dubna 2008, XIX/88, s. 6.

Hospodářské noviny 10. prosince 2007, s. 9.

Právní předpisy:

Africká Charta lidských práv a práv národů a Protokol

Charta Organizace spojených národů

Charta základních lidských práv Evropské unie

Evropská sociální charta (revidovaná, č. 163)

(Evropská) Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Lisabonská smlouva

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Ústava Zimbabwe

Všeobecná deklarace lidských práv z 10. 12. 1948

Zakládající akt Africké unie

Internetové odkazy:

<http://www.osn.cz>

<http://www.africa-union.org>

<http://www.parlzim.gov.zw>

<http://www.amnesty.org>

<http://www.hrw.org>

<http://www.genocidewatch.org>

<http://www.pan-african-parliament.org>

<http://www.hrforumzim.com>

<http://www.legalbrief.co.za>

<http://www.zlhr.org.zw>

<http://www.redress.org>

<http://www.abcnews.go.com>

<http://www.news.bbc.co.uk>

<http://www.cia.gov>

<http://www.somalipress.com>

<http://www.africanews.com>

<http://www.rozhlas.cz>

<http://www.humanrights.coe.int>

<http://echr.coe.int>

<http://coe.int>

<http://conventions.coe.int>

<http://hrea.org>

<http://euroskop.cz>

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled zemí, které ratifikovaly Africkou chartu práv člověka a národů.

Příloha č. 2: Mapa členských států Africké unie.

Příloha č. 1

	Stát	Datum podpisu	Datum ratifikace
1.	Alžírsko	10.04.1986	01.03.1987
2.	Angola	-	02.03.1990
3.	Benin	11.02.2004	20.01.1986
4.	Botswana	-	17.07.1986
5.	Burkina Faso	05.03.1984	06.07.1984
6.	Burundi	28.06.1989	28.07.1989
7.	Kamerun	23.07.1987	20.06.1989
8.	Středoafriická republika	04.02.2003	26.04.1986
9.	Kapverdy	31.03.1986	02.06.1987
10.	Čad	29.05.1986	09.10.1986
11.	Pobřeží slonoviny	30.08.2005	06.01.1992
12.	Komory	07.12.2004	01.06.1986
13.	Kongo	27.11.1981	09.12.1982
14.	Džibutsko	20.12.1991	11.11.1991
15.	Demokratická republika Kongo	23.07.1987	20.07.1987
16.	Egypt	16.11.1981	20.03.1984
17.	Rovníková Guinea	18.08.1986	07.04.1986
18.	Eritrea	-	14.01.1999
19.	Etiopie	-	15.06.1998
20.	Gabon	26.02.1982	20.02.1986
21.	Gambie	11.02.1983	08.06.1983
22.	Ghana	03.07.2004	24.01.1989
23.	Guinea-Bissau	08.03.2005	04.12.1985
24.	Guinea	09.12.1981	16.02.1982
25.	Keňa	-	23.01.1992
26.	Lýbie	30.05.1985	19.07.1986
27.	Lesotho	07.03.1984	10.02.1992
28.	Libérie	31.01.1983	04.08.1982
29.	Madagaskar	-	09.03.1992
30.	Mali	13.11.1981	21.12.1981
31.	Malawi	23.02.1990	17.11.1989
32.	Mozambik	-	22.02.1990
33.	Mauritánie	25.02.1982	14.06.1986
34.	Mauricius	27.02.1992	19.06.1992
35.	Namibie	-	30.07.1992
36.	Nigérie	31.08.1982	22.06.1983
37.	Niger	09.07.1986	15.07.1986
38.	Rwanda	11.11.1981	15.07.1983
39.	Jihoafriická republika	09.07.1996	09.07.1996
40.	Západní Sahara	10.04.1986	02.05.1986
41.	Senegal	23.09.1981	13.08.1982
42.	Seychely	-	13.04.1992
43.	Sierra Leone	27.08.1981	21.09.1983

44.	Somálsko	26.02.1982	31.07.1985
45.	Svatý Tomáš a Princův ostrov	-	23.05.1986
46.	Súdán	03.09.1982	18.02.1986
47.	Svazijsko	20.12.1991	15.09.1995
48.	Tanzánie	31.05.1982	18.02.1984
49.	Togo	26.02.1982	05.11.1982
50.	Tunisko	-	16.03.1983
51.	Uganda	18.08.1986	10.05.1986
52.	Zambie	17.01.1983	10.01.1984
53.	Zimbabwe	20.02.1986	30.05.1986

**Africká charta vstoupila v platnost 21. října 1986.*

Vlastní vypracování. Zdroj: <<http://africa-union.org>> [cit. 04-11-2010].

Příloha č. 2

Mapa převzata z:

<<http://knowledge.uneca.org/Members/Summermkhululi/observatory-on-regional-integration/regional-economic-commissions-in-africa/african-union/AU.gif>>
[cit.04-11-2010].